

Jaakko Wainikainen
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma/sosiologia
Tampereen yliopisto
kevät 2017

Suomalaisten kansainvälinen kielellinen pääoma
Kuka puhuu ja kuinka montaa kieltä?

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Jaakko Wainikainen: Suomalaisten kansainvälinen kielellinen pääoma. Kuka puhuu ja kuinka montaa kieltä?

Pro gradu –tutkielma, 106 s.

Sosiologia

4/2017

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, mitä ja kuinka montaa kieltä suomalaiset osaavat. Yleisen kielitaitovarannon kartoituksen ohella analysoidaan, mitkä taustatekijät vaikuttavat kielitaidon sosiaaliseen eriytymiseen. Taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että vieraiden kielten osaamisen merkitys on korostunut globalisoituneessa maailmassa. Aiemmissä tutkimuksissa vieraiden kielten monipuolinen osaaminen on ymmärretty tärkeänä kansallisena ja yksilöllisenä resurssina, jonka merkitys korostuu, kun omaa äidinkieltä puhutaan vain vähän. Kielitaito on myös julkisessa keskustelussa jo pitkään nähty tärkeänä asiana Suomelle ja suomalaisille. Tässä tutkimuksessa kielitaitoa lähestytään Pierre Bourdieun ajatuksia seuraten erityisenä ruumiillistuneena kulttuurisen pääoman muotona, joka muiden pääomien ohella ilmentää ja tuottaa yhteiskunnallista kerrostuneisuutta erilaisilla sosiaalisen toiminnan kentillä. Kielitaito tulkitaan Jürgen Gerhardsia seuraten kansainväliseksi kielelliseksi pääomaksi, jolla tarkoitetaan kykyä kommunikoida vieraskielisten ihmisten kanssa heidän omalla äidinkielellään.

Kielitaidon jakautumista analysoidaan sosiodemografisten muuttujien ohella myös huomioimalla vastaajan lomaviettotavat sekä vieraskielisen median seuraaminen. Näin pyritään tarkentamaan aiemmassa tutkimuksessa havaittua kuvaa kielitaitoon vaikuttavista tekijöistä. Tutkielmassa tarkastellaan erikseen myös globaalin valtakielen, englannin, eriytymistä. Aineistona toimii Tilastokeskuksen vuonna 2007 keräämä kyselyaineisto, jota on aiemmin hyödynnetty ”Kulttuurinen pääoma ja sosiaalinen differentiaatio 2000-luvun Suomessa” –tutkimushankkeessa. Selitettävä muuttuja (kansainvälinen kielellinen pääoma) määritellään sekä vastaajan keskustelu- että lukutaidon kautta. Selitettävän muuttujan yhteyksiä taustamuuttujiin analysoidaan ristiintaulukointien sekä regressioanalyysien avulla.

Tuloksista havaitaan kielitaidon eriytyvän voimakkaasti yli 40 % vastaajista ollessa kielitaidottomia. Edelleen myös kielitaitoisten osuudet poikkeavat selvästi toisistaan osattujen kielten määrän perusteella. Englanti on yleisin hallittu kieli, joka täydentyy pääasiallisesti ruotsilla (kaksi osattua kieltä) ja saksalla (kolme tai useampi). Tärkeimmät itsenäiset kielitaidon kumuloitumiseen vaikuttavat tekijät ovat vastaajan nuori ikä (alle 35 vuotta), korkea koulutusaste (ylempi korkeakoulutus) sekä muu kuin suomi äidinkielenä. Vieraskielisten sanomalehtien lukeminen sekä kaupunkilomakohteissa vieraileminen toimivat tärkeinä itsenäisinä sekä väliin tulevinä muuttujina, jotka heikentävät varsinkin koulutuksen, asuinalueen sekä ammattiaseman vaikutusta. Nuoren iän merkitys korostuu entisestään englannin kohdalla. Tulosten perusteella kansainvälinen kielellinen pääoma on sosiaalisesti voimakkaasti eriytynyt. Kielitaidon kasaantumiseen vaikuttavat perinteisten sosiodemografisten tekijöiden ohella myös elämäntyyliin kytkeytyvät seikat. Tulosten valossa on syytä tarkastella lähemmin kansainvälisen kielellisen pääoman sekä yksittäisten kielten merkitystä ja funktiota erottautumisen välineinä, joiden arvo realisoituu tilanteellisesti erilaisilla yhteiskunnallisilla kentillä myös elämäntyyliin liittyvien valintojen kautta.

Avainsanat: kansainvälinen kielellinen pääoma, kielitaito, kielitaitovaranto, Bourdieu, kulttuuripääoma, elämäntyyli

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tausta	1
1.2 Tutkimuksen rakenne	3
2 Kielitaito ruumiillistuneena kulttuuripääomana	5
2.1 Kielitaito	5
2.2 Kielitaito kulttuuripääomana	7
2.3 Kansainvälinen kielellinen pääoma	8
3 Kielitaito Suomessa ja Euroopassa	11
3.1 Kielitaito Euroopassa	12
3.2 Kielitaidon eriytymisen syitä Euroopassa	15
3.3 Kielitaito Suomessa	18
3.3.1 Kansallisia erityispiirteitä	20
3.3.2 Eriytymiseen vaikuttavia tekijöitä	23
3.4 Kielitaito ja elämäntyyli	30
4 Tutkimusasetelma	35
4.1 Tutkimuskysymykset	35
4.2 Tutkimuksen aineisto ja analyysimenetelmät	35
5 Käytettävät muuttujat	38
5.1 Selitettävänä muuttujana kansainvälinen kielellinen pääoma	38
5.2 Selittävät taustamuuttujat	41
5.3 Elämäntyyli muuttujat	46
6 Analyysi – kielitaidon eriytyminen Suomessa	50
6.1 Mitä kieliä suomalaiset osaavat?	50
6.2 Kuinka montaa kieltä suomalaiset osaavat?	52
6.3 Kuka puhuu kuinkakin montaa kieltä – taustamuuttujien suorat yhteydet	55
6.4 Elämäntyyli ja kielitaito	60
6.5 Monimuuttujatarkastelut	64
6.6 Englannin kielen eriytyminen Suomessa	74
6.6.1 Monimuuttujatarkastelut	77
7 Yhteenveto	80
8 Pohdinta	88
9 Lähteet	94
10 Liitteet	100

Taulukot

1. Vieraiden kielten keskustelu- ja lukutaito sekä yhdistetty kielitaito (%)	52
2. Vierailta kielillä keskustelemisen ja lukemisen jakautuminen (%).....	53
3. Kansainvälisen kielellisen pääoman jakautuminen (%)	54
4. Eri kielten osaaminen kielitaitoisten eri luokissa (%)	54
5. Kansainvälinen kielellinen pääoma sukupuolen mukaan (%)	55
6. Kansainvälinen kielellinen pääoma ikäryhmien mukaan (%).....	57
7. Kansainvälinen kielellinen pääoma asuinalueen mukaan (%)	57
8. Kansainvälinen kielellinen pääoma koulutusasteen mukaan (%)	58
9. Kansainvälinen kielellinen pääoma ammattiaseman mukaan (%).....	59
10. Kansainvälinen kielellinen pääoma äidinkielen mukaan (%)	60
11. Ulkomaalaisen median seuraaminen kansainvälisen kielellisen pääoman mukaan (%)	61
12. Vastaajien kokemukset eri lomakohteista kansainvälisen kielellisen pääoman mukaan. ..	63
13. Kansainvälistä kielellistä pääomaa ennustavat tekijät. Lineaariset regressioanalyysit..	66
14. Kielitaitoa ennustavat tekijät. Kolme logistista regressioanalyysiä.	73
15. Englannin kielen osaaminen sukupuolen suhteen (%)	74
16. Englannin kielen osaaminen ikäryhmien suhteen (%).....	75
17. Englannin kielen osaaminen koulutusasteen suhteen (%)	75
18. Englannin kielen osaaminen asuinalueen suhteen (%).....	76
19. Englannin kielen osaaminen ammattiaseman suhteen (%).....	76
20. Englannin kielen osaaminen äidinkielen suhteen (%).....	77
21. Englannin osaamista ennustavat tekijät. Logistinen regressioanalyysi	79

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkastellaan sitä, kuinka montaa ja mitä kieliä suomalaiset osaavat. Koska vieraat kielet ovat sekä kansallisesti että yksilötasolla tarkasteltuna tärkeä resurssi, tavoitteena on myös tutkia, mitkä rakenteelliset ja yksilölliset tekijät vaikuttavat osattujen kielten määrään. Tavoitteena on kokonaisvaltainen analyysi Suomen kielitaitovarannosta sekä kielitaitoon vaikuttavista taustatekijöistä. Analyysin avulla pyritään tunnistamaan ja selittämään kielitaidon eriytymistä leimaavia sosiaalisia jakolinjoja Suomessa. Ovatko esimerkiksi kaupunkilaiset muita kielitaitoisempia? Entä millaisia ovat sukupuolten väliset erot kielten osaamisessa? Mikä rooli on vieraskielisen median seuraamisella? Kielitaidon jakautumista tarkastellaan yhtäältä perinteisten sosiodemografisten tekijöiden kautta, mutta kiinnostuksen kohteena on myös vastaajien elämäntyyliin liittyvien valintojen, kuten lomaviettotapojen sekä vieraskielisen median seuraamisen yhteydet kielitaitoon. Yleisen kielitaitovarannon lisäksi tutkimuksen toisena painopisteenä on globaalina valtakielenä eli lingua francana toimivan englannin eriytymisen tarkasteleminen.

Vieraiden kielten hallinta ymmärretään Pierre Bourdieun (1991) ajatuksia seuraten erityisesti kulttuurisen pääoman muodoksi, joka toimii yksilöille sosiaalisen erottautumisen mekanismina ollen siten yhteiskunnallista hierarkiaa ilmentävä ja tuottava elementti. Bourdieu käsittelee kielitaidon merkitystä vain äidinkielen kautta, jonka takia teoreettista viitekehystä kansainvälistetään vieraiden kielten analyysin soveltuvaksi ajankohtaisen ja aihepiiriä monipuolisesti käsittelevän suomalaisen sekä eurooppalaisen tutkimuksen avulla. Tutkielman aineistona käytetään valtakunnallisesti edustavaa Kulttuuri ja vapaa-aika Suomessa 2007 – kyselyä, jonka Tilastokeskus on kerännyt vuonna 2007 käynnistyneeseen Helsingin yliopiston tutkimusprojektiin ”Kulttuuripääoma ja sosiaalinen differentiaatio 2000-luvun Suomessa” (ks. Purhonen et al. 2014). Aineisto mahdollistaa kielitaidon eriytymisen monipuolisen tarkastelun tärkeimpien sosiodemografisten taustatekijöiden ja elämäntyyliin liittyvien tottumusten valossa.

1.1 Tutkimuksen tausta

Kielet on yleisesti ymmärretty tärkeiksi elementeiksi kansallisvaltioiden ja kansallisten identiteettien rakentumisessa. Kyky kommunikoida toisten ihmisten kanssa jaetun kielijärjestelmän avulla onkin keskeisimpiä inhimillisiä piirteitä. Nykypäivänä vieraiden kielten

merkitys oman äidinkielen rinnalla on korostunut kansainvälisen vuorovaikutuksen myötä. Varsinkin toisen maailmansodan jälkeen kiihtyneet sosiaaliset, kulttuuriset ja teknologiset muutokset ovat lisänneet vieraiden kielten hallinnan tärkeyttä. Kielitaidon merkitys korostuu entisestään pienten valtioiden kohdalla, kun ihmisten kielirajat ylittävä liikkuvuus on suurta ja oma kieliperhe taas on pieni. Muutos näkyy selvästi Suomessa, jossa ihmiset osaavat yhä useammin äidinkieltänsä lisäksi myös muita kieliä. Erityisesti englannin kielen rooli välittäjäkielenä - *lingua francana* - on korostunut niin maailmalla kuin Suomessa: yhä harvempi suomalainen pärjää tai haluaa pärjätä nykypäivänä ilman sitä. (Johansson & Pyykkö 2005, 9.)

Käytännön tasolla vieraiden kielten hallitseminen tarkoittaa yksilöille ja yhteisöille parempia mahdollisuuksia kommunikoida myös oman kielialueensa ulkopuolella. Monikielisuuden merkitys korostuu erilaisten organisaatioiden ja instituutioiden, kuten valtioiden, kansalaisjärjestöjen tai elinkeinoelämän kansainvälisesti verkottuneessa päivittäisessä toiminnassa (ks. esim. Sajavaara 2010; Järnlström et al. 2011; Gerhards 2012). Euroopassa valtiot ovat tiiviimmässä keskinäisessä vuorovaikutuksessa kuin koskaan aikaisemmin. Myös yritykset kilpailevat yhä useammin aidosti globaaleilla markkinoilla, joilla organisaation monikielisen osaamisen merkitys korostuu.

Kansainvälistymisen alleviivaama kielitaidon merkityksen korostuminen näkyy myös ihmisten vapaa-ajalla esimerkiksi vieraskielisten kulttuurituotteiden kuluttamisena, ulkomaille suuntautuvina lomamatkoina ja uusien viestintä- ja kommunikaatioteknologioiden mahdollistamina vieraskielisinä harrastusyhteisöinä tai ystävyysuhteina (ks. esim. Sajavaara 2005; Fligstein 2008; Suomen virallinen tilasto 2014). Monikielisyys ja vieraiden kielten osaamisen edistäminen ovat myös keskeisiä Suomen ja Euroopan unionin (ks. Euroopan Unioni 2015) poliittisia painopisteitä; esimerkiksi EU:n virallinen kielipolitiikka tähtää Euroopan kielellisen monimuotoisuuden säilyttämiseen (Johansson & Pyykkö 2005, 17). Vieraiden kielten yhteiskunnallisesta asemasta kertoo myös kielitaidosta, sen jakautumisesta ja englannin kielen valta-asemasta käyty vilkas kielipoliittinen keskustelu. Suomessa julkiseen keskusteluun vaikuttavat myös paikallinen, historiallinen ja yhteiskunnallinen konteksti, joka Suomessa näkyy erityisesti ruotsin kielen asemasta puhuttaessa. Voidaan siis todeta, että kielitaidolla on merkitystä.

Yllä esiteltyt avaukset havainnollistavat kielen ja yhteiskunnan vuorovaikutteista suhdetta. Kieli ja yhteiskunta eivät ole muuttumattomia tai toisistaan irrallaan olevia elementtejä, vaan esimerkiksi kieltä, sen rakenteita ja käyttöä tutkimalla on mahdollista tehdä johtopäätöksiä

yhteiskunnasta ja päinvastoin. Kieli voidaan ymmärtää yhteiskunnallisesti eriarvoistavaksi tekijäksi, joka tuottaa ja järjestää sosiaalisia suhteita. (Wardhaugh 1992, 10–17.) Tätä taustaa vasten voidaan kysyä, miten kielitaito kietoutuu sisälle olemassa oleviin hierarkkisiin rakenteisiin ja ylläpitää siten yhteiskunnallista kerrostuneisuutta esimerkiksi valtionhallinnossa, kouluissa, politiikassa tai yritysmaailmassa.

Kansainvälisyys ja vieraat kielet ovat tuoneet suuren osan suomalaisista uuden kielellisen tilanteen eteen (Paunonen 2009, 563). Äidinkielen oikeaoppisen hallitsemisen lisäksi vieraiden kielten osaaminen luo yksilölle mahdollisuuksia ja valinnan vapautta kotimassa sekä ulkomailla. Tämän tutkimuksen taustaoletuksena on, että kansainvälistyvässä maailmassa, jossa pelkän äidinkielen hallitseminen rajoittaa omia toimintamahdollisuuksia, kielitaidosta on tullut yhteiskunnallisesti tärkeää kielellistä pääomaa (vrt. Bourdieu 1991). Tarkastelemalla vieraiden kielten hallinnan kasautumista voidaan nähdä, miten kielitaito (tai sen puute) on tuottamassa yhteiskunnallista kerrostumista. Siksi onkin mielenkiintoista, että kielitaitoa käsittelevä tutkimus on aiemmin keskittynyt suurelta osin tarkemmin rajattuihin kysymyksenasetteluihin ja konteksteihin, eikä kattavaa, väestötasoista analyysiä kielitaidon jakautumisesta tai sen syistä ole muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta juuri tehty (ks. esim. Pietiläinen 2006; Gerhards 2012). Tämän tutkimuksen tavoitteena on löytää, eritellä ja analysoida suomalaisten kielitaitoon vaikuttavia tekijöitä laaja-alaisesti sekä selvittää, onko kielitaito Suomessa yhteiskunnallisesti eriytynyttä. Erityistä huomiota kiinnitetään englannin kieleen.

1.2 Tutkimuksen rakenne

Luvussa 2 esitellään tutkimuksen teoreettinen viitekehys sekä tutkimusasetelman kannalta keskeiset käsitteet. Luvussa täsmennetään, mitä kielitaidolla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan sekä esitellään analyysin keskeisin työkalu: kansainvälisen kielellisen pääoman käsite. Teoreettisen viitekehysten täsmentämisen jälkeen luvun loppuosassa esitellään kielitaitoon liittyvää sosiologista ja sosiolingvististä tutkimusta. Luvussa 3 siirrytään esittelemään ajankohtaisia kielitaidon eriytymistä koskevia tuloksia. Osiot on jaettu temaattisesti kolmeen osaan, joista ensimmäisessä tarkastellaan Eurooppaa koskevaa tutkimusta pääpainon ollessa Jürgen Gerhardsin kansainvälisen kielellisen pääoman tutkimuksessa (3.1–3.2). Luvun toisessa osassa (3.3) pureudutaan tarkemmin kotimaiseen tutkimukseen Suomen kielitaitovarannosta ja kielimaisemasta. Lopuksi tehdään vielä lyhyt katsaus kielitaidon ja elämäntyylin välisistä kytköksistä tehtyyn tutkimukseen (3.4)

Tutkimusastelema eli tarkemmat tutkimuskysymykset, aineisto sekä analyysimenetelmät esitellään luvussa 4. Aineisto koostuu valtakunnallisesti edustavasta kyselyaineistosta, jota analysoidaan pääasiallisesti ristiintaulukointien sekä regressioanalyysien avulla. Luvussa 5 käydään läpi käytettävät muuttujat sekä hypoteesit tuloksista. Osiossa 5.1 esitellään selitettävien kielitaitomuuttujien muodostaminen ja käyttö analyysin eri vaiheissa. Käytettävä kielitaitomittari on useimmista aiemmista tutkimuksista poiketen muodostettu yhdistämällä keskustelu- ja lukutaitoa mittaavat muuttujat. Osioissa 5.2 ja 5.3. käydään yksitellen läpi käytettävät sosiodemografiset sekä elämäntyyliin liittyvät taustamuuttujat sekä niiden hypoteesit. Sosiodemografisista tekijöistä on valittu mukaan vastaajan sukupuoli, ikä, koulutustaso, asuinalue, ammattiasema sekä äidinkieli. Elämäntyyliin liittyviä valintoja edustavat vieraskielisen median seuraaminen sekä ulkomaille suuntautuva lomanvietto.

Luvussa 6 raportoidaan tulokset yleisen kielitaitovarannon (6.1–6.2), taustamuuttujien keskinäistarkastelujen (6.3) sekä elämäntyylin (6.4) osalta. Keskinäistarkastelujen jälkeen osiossa 6.5 suoritetaan monimuuttujatarkastelut sisällyttämällä kaikki valitut taustatekijät analyysiin. Logististen ja lineaaristen regressioanalyysien avulla pyritään saamaan kokonaisvaltainen kuva kielitaidon eriytymiseen vaikuttavien tekijöiden painoarvoista. Osiossa 6.6 keskitytään vielä tarkastelemaan englannin hallintaan vaikuttavien tekijöiden vaikutuksia. Kahdessa viimeisessä luvussa vedetään tulokset yhteen ja pohditaan tutkimuksen merkitystä suhteessa aiempaan tutkimukseen reflektoiden tämän tutkimuksen puutteita, yhteiskunnallista merkitystä sekä mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

2 KIELITAITO RUUMILLISTUNEENA KULTTUURIPÄÄOMANA

Monet toisiinsa kytköksissä olevat maailmanlaajuiset ja alueelliset muutokset ovat lisänneet vieraiden kielten hallitsemisen merkitystä varsinkin 1950-luvulta lähtien (ks. esim. Sajavaara 2005, 2). Seuraavaksi esitellään tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä teoreettisia lähestymistapoja, joiden avulla voidaan lähestyä vieraiden kielten kasvavaa merkitystä niin kansallisella kuin yksilötasollakin.

2.1 Kielitaito

Kielitaitoa voi määritellä usealla eri tavalla. Eurooppalainen kielellisen viestintätaidon viitekehys jakaa kielen hallinnan taidot kolmeen kategoriaan. Ensimmäinen kategoria eli sociolingvistinen kompetenssi pitää sisällään kielelliset konventiot sekä esimerkiksi erilaisten sosiaalisten ryhmien kielenkäytön normit, kuten kohteliaisuussäännöt. Toinen kategoria koostuu kielellisestä komponentista, joka muodostuu mm. sanastosta, fonologiasta sekä syntaksista. Kahta ensimmäistä kategoriaa täydentää ns. pragmaattinen kompetenssi, joka tarkoittaa kykyä käyttää ja tulkita kieltä eri konteksteissa esimerkiksi ironiaa tulkittaessa. (Kumpulainen 2014, 17–19.)

Kielen hallinta voidaan myös jaotella aktiiviseen ja passiiviseen elementtiin (ks. Leppänen et al. 2009; Gerhards 2012). Näin ymmärrettynä kielitaito koostuu kuullun ymmärtämisestä, lukemisesta, puhumisesta ja kirjoittamisesta. Kuullun sekä luetun ymmärtäminen ovat passiivisia ominaisuuksia, sillä niillä ei ole aktiivista sisällön tuottamisen funktiota. Gerhardsin (2012, 122) mukaan aktiiviset osa-alueet eli puhuminen ja kirjoittaminen ovat passiivisia osa-alueita vaikeampia oppia uutta kieltä opeteltaessa. Useissa väestötason tutkimuksissa (ks. esim. Pietiläinen 2006; Gerhards 2012) vastaajien kielitaitoa onkin mitattu tiedustelemalla vain vastaajan kyvykkyyttä käydä keskusteluja eri kielillä. Tässä tutkimuksessa myös luetun ymmärtäminen on sisällytetty mukaan analyysiin, sillä nyt käytettävä aineisto mahdollistaa sen. Lisäksi luetun ymmärtäminen on tärkeä taito esimerkiksi vieraskielisten kulttuurituotteiden kulutuksessa, joten nyt sen katsotaan olevan tärkeä osa kokonaisvaltaista kielen hallintaa.

Tässä tutkimuksessa tukeudutaan pitkälti bourdieulaiseen käsitykseen kielestä yksilön hallussa olevana resurssina. Käsitys kielen hallinnan merkityksestä ja kielen käytön konventioiden tärkeydestä pohjautuu Pierre Bourdieun (1991) kehrittelemään teoriaan, jonka mukaan kieli on kulttuurisen pääoman erityismuoto. Bourdieun mukaan ihmisellä on käytössään taloudellista,

sosiaalista ja kulttuurista pääomaa. Sosiaalisessa eriytyemisessä ja eriarvoisuudessa ei hänen mukaansa ole kysymys vain taloudesta ja muiden materiaalistien resurssien epätasaisesta jakautumisesta, vaan myös kulttuuriset tekijät toimivat muiden pääomalajien rinnalla ihmisten välisiä suhteita määrittelevänä tekijänä. Kielitaito erityisenä kulttuurisen pääoman muotona kytkeytyykin Bourdieun ajattelussa osaksi laajempaa kokonaisuutta, jossa yksilön hallussa olevien pääomien määrä ja muoto heijastelevat yhteiskunnallisia valta-asemia määrittäen yksilön asemaa hierarkkisesti jäsentyvillä sosiaalisen toiminnan alueilla (eli kentillä). Pääomat ovat niukkoja ja kilpailuja resursseja ja niitä pyritään monopolisoimaan, tarpeen mukaan vaihtamaan toisiin pääomien muotoihin tai välittämään esimerkiksi sukupolvelta toiselle. Kieli ja sen käytänteet siis heijastavat ja tuottavat uudelleen yhteiskunnassa vallitsevia luokkarakenteita.

Yksilöt, ja yhteiskuntaluokat eroavat toisistaan yllä mainittujen pääomien määrän ja tyyppin perusteella, tuottaen ja uudistaen yhteiskunnallista kerrostuneisuutta (Kahma 2011, 23). Bourdieu näkee elämäntyyliin ja kulttuuriseen makuun liittyvät hierarkiat yhtenä keskeisenä yhteiskunnallisen eriarvoistumisen mekanismina (Purhonen et al. 2014, 13–17). Bourdieu (ks. esim. 1984; 1991) käsittelee kulttuurisen pääoman merkitystä varsin laajasti muun muassa kulttuuriin ja harrastuksiin liittyviä makuhierarkioita analysoimalla. Laajin ihmisten elämäntyyliä bourdieulaisittain lähestyvä suomalainen tutkimus on Semi Purhosen ja kumppaneiden *Suomalainen Maku* –teos (2014). Teoksessa tarkastellaan suomalaisten harrastuksiin ja vapaa-ajanviettoon liittyviä kulttuurista makua ilmentäviä sosiaalisia jakolinjoja, jotka kytkeytyvät pääomien välityksellä yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen, valtaan sekä kamppailuun sosiaalisesta arvostuksesta ja statuksesta.

Kieli edustaa Bourdieulle (1991) erityistä ruumiillistunutta kulttuurisen pääoman muotoa, joka kietoutuu osaksi yksilön habitusta. Ruumiillistuneen pääoman muotoja ovat esimerkiksi yksilön tiedot, taidot, (kulttuuriset) makutottumukset sekä muut suhteellisen pysyvät luonteenpiirteet. Ruumiillistuneet kulttuuripääoman muodot muokkautuvat ja kasaantuvat hiljalleen koko elämänhistorian aikana. Näin ollen kielellinen pääoma eli kyky käyttää kieltä on aina tulos pitkäkestoisesta sosialisatioprosessista, jossa kielen osaaminen muodostuu osaksi ihmisen ruumiillista olemusta, habitusta. (Emt., 12–14.) Koska ruumiillistuneet pääoman muodot ovat osa kantajansa fyysisiä ja kognitiivisia ominaisuuksia, ne eivät suoraan ole vaihdettavissa tai ”ulosmitattavissa”, kuten useat muut pääomien ilmenemismuodot. Kulttuuripääoma voikin ilmetä myös institutionalisoituneessa tai objektivoituneessa

muodossaan (ks. esim. Heikkilä 2011, 29; Kahma 2011, 22). Kielitaidon kohdalla kulttuuripääoman muodot voivat ilmetä esimerkiksi seuraavilla tavoilla: tuotettu puhe (ruumiillinen), virallinen kielitaitoluokitus tai todistus (institutionalisoitunut) tai älypuhelimien käännösapplikaatio (objektivoitunut).

Bourdieu (1991, 4-10) tarkastelee niitä prosesseja, joissa vallitsevat kielen käytön konventiot ovat muotoutuneet ja saavuttaneet hallitsevan asemansa. Kieliopin oikeaoppisen hallinnan ja kielellisen informaation koodaamisen lisäksi Bourdieu huomioi myös kielen mahdollistaman, vuorovaikutuksen kautta tapahtuvan sosiaalisen erottautumisen. Näin hän kritisoi esimerkiksi Noam Chomskyn sekä Ferdinand de Saussuren lingvistiikkaa huomauttamalla, että niiden avulla kieltä ei voi lähestyä sosiaalisesti rakentuvana ja historiallisena ilmiönä. Bourdieun mukaan Chomsky ja de Saussure käsittävät kielijärjestelmät annetuiksi, staattisiksi kokonaisuuksiksi.

2.2 Kielitaito kulttuuripääomana

Koska kielitaito on erityinen kulttuurisen pääoman muoto, Bourdieu (1991, 17–25, 38, 44–65) tarkentaa kielitaitoa koskevaa käsitteistöään. Bourdieu kuvaa toimijoiden ja kenttien välistä diskursiivista dynamiikkaa lingvistisen habituksen ja lingvististen markkinoiden (sosiaalisen toiminnan kenttä) käsitteillä. Toimijan lingvistiseen habitukseen varastoitunutta kielellistä pääomaa voivat olla esimerkiksi kielellisiin lausumiin ja ilmaisuihin kytkeytyvät sanastot, tyyli, murteet, aksentit, painotukset ja vivahteet. Kielen käyttötapojen, esimerkiksi oikean tyylin, arvo kulttuurisena pääomana realisoituu kuitenkin pitkälti tilannekohtaisesti ja legitimiin kielen tunnusmerkit riippuvat kunkin lingvistisen markkinan hallitsevista erityispiirteistä. Näkyvänä toimintana ilmenevien yksittäisten kielellisten ilmaisujen tai lausumien voidaan siis sanoa olevan lingvistisen markkinan ja habituksen vuorovaikutuksesta syntyviä ”tuotteita”. Näin yksilön hallussa olevan ja kulloisenkin markkinan kannalta oleellisen kielellisen pääoman määrä arvottaa kielellisten lausumien tai ilmaisujen markkina-arvoa.

Koska kielellinen pääoma ei ole jakautunut tasaisesti, oikeiden diskursiivisten käytäntöjen hallinta toimii erottautumisen välineenä. (Emt. 17–19.) Vain jotkut diskurssit ja puhumisen tavat ovat laajemmin yhteiskunnassa legitimejä sekä hallitsevia. Bourdieun mukaan ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvat omaavat enemmän sellaisia kielellisen pääoman muotoja, jotka toimivat keskeisillä yhteiskunnallisilla kentillä, kuten koulutuksessa, politiikassa tai muissa formaaleissa konteksteissa. Näin legitimi kieli ja hallitsevat diskurssit toimivat symbolisen

väkivallan muotona ylläpitäen yhteiskunnallisia hierarkioita. Bourdieulaisten viitekehysten kautta tarkasteltuna mikä tahansa kielellinen yksityiskohta on palautettavissa yksilön habitukseen ja tätä kautta myös luokka-asemaan, jota habitus edelleen uusintaa. (Emt. 50.) Kuten muidenkin Bourdieun määrittelemien pääomien, myös kielellisen pääoman tärkeimpiä ominaisuuksia on sen vaihdettavuus muiden pääoman muotojen kanssa. Näin esimerkiksi koulutuksen tai perhetaustan kautta omaksuttu kielellinen pääoma voi olla vaihdettavissa taloudelliseksi tai symboliseksi pääomaksi erilaisilla kentillä, kuten esimerkiksi työmarkkinoilla. (Emt. 14.)

Bourdieu itse tarkastelee äidinkielen oikeaoppista hallintaa, ruumiinkieltä sekä kielen legitiimien konventioiden, murteiden ja korostuksen vaikutuksia erilaisissa käyttökonteksteissa (ks. Bourdieu 1991). Hänen mukaansa sekä kieli että kulttuuri on kuitenkin alati muutoksessa. Näin ollen kielitaitoa osana kulttuuripääomaa voidaan tulkita joustavasti huomioiden, että ”...kulttuuripääomana toimivat asiat (eli kulttuuripääoman ’sisältö’) voivat vaihdella kulttuurista ja ajankohdasta toiseen” (Purhonen et al. 2014, 18). Bourdieun teoreettisten työkalujen joustavuus mahdollistaakin monipuolisia tutkimusasetelmia. Bourdieulaista kielensosiologiaa soveltavissa tutkimuksissa on käsitelty esimerkiksi kielen fonetiikan ja syntaksin variaatioita lingvistisen pääoman viitekehyksessä. Teoria on myös kytketty etnografiseen lähestymistapaan, jolloin on pyritty pääsemään käsiksi arjen käytänteissä muovautuvien kielellisten konventioiden sosiaaliin, kulttuuriin ja taloudellisiin vaikutuksiin. Lisäksi kieleen liittyvää vallankäyttöä on tutkittu tarkastelemalla valtioiden harjoittamaa kielipolitiikkaa ja tarkemmin ottaen sitä, miten ja minkälaisissa prosesseissa (vallitsevia yhteiskunnallisia valtasuhteita heijastelevaa) legitiimiä kieltä määritellään. Monikielisyyden tutkimuksessa Bourdieuta on hyödynnetty tarkastelemalla kielen ja ideologian yhteyttä Espanjan Kataloniassa, jossa paikalliset ja virallinen kieli kilpailevat alueellisesti rajautuvilla lingvistisillä markkinoilla saaden vahvoja, ideologisesti latautuneita merkityksiä. (Grenfell 2011.) Myös tämä tutkimus käsittelee nimenomaisesti vieraita kieliä spesifinä kielellisen pääoman muotona, joka ovat yhä tärkeämpi osa yksilön kielellistä repertuaaria. Näin ollen teoreettista viitekehystä on syytä tarkentaa ja kansainvälistää.

2.3 Kansainvälinen kielellinen pääoma

Tutkiessaan EU-maiden kielivarantoon vaikuttavia tekijöitä Jürgen Gerhards (2012, 2014) on soveltanut ja päivittänyt Bourdieun kielellisen pääoman käsitettä koskemaan nimenomaisesti vieraiden kielten hallintaa. Gerhards tarkastelee kielitaitoa kansainvälisenä kielellisenä

pääomana (*transnational linguistic capital*), jossa yksilön hallitsema vieras kieli on äidinkielen tavoin tärkeä pala yksilön kielellistä pääomaa. Gerhards tiivistää käsitteen yksinkertaisuudessaan kyvyksi kommunikoida vieraskielisten ihmisten kanssa: “...mitä me kutsumme myöhemmin kansainväliseksi kielelliseksi pääomaksi, jolla tarkoitetaan kykyä kommunikoida muiden ihmisten kanssa heidän äidinkielellään.” (emt, 12).

Gerhards huomauttaa, että kansainvälistä kielellistä pääomaa voi operationalisoida kahdesta suunnasta. Yhtäältä kaikkia yksilön puhumia kieliä voidaan tarkastella keskenään tasavertaisina. Tällä tavoin ymmärrettynä esimerkiksi retoromaani ja englantia ovat kielelliseltä pääoma-arvoltaan samanarvoisia ja siten kartuttavat yksilön kielellistä pääomaa yhtä paljon. Toisaalta useamman kielen arvoa ja suhdetta toisiinsa voidaan hahmottaa määrittämällä kunkin yksittäisen kielen kommunikatiivinen arvo. Tällöin yksittäisen kielen kommunikatiivinen arvo on suhteellinen ja riippuu siitä, kuinka monen ihmisen kanssa kielellä voi potentiaalisesti kommunikoida. Näin tarkasteltuna yksittäisen kielen pääoma-arvo riippuu kyseistä kieltä puhuvien ihmisten kokonaismäärästä. (Emt., 15, 49, 127.) Kommunikatiivisen arvon mukaan suhteutettuna retoromaanin ja englannin pääoma-arvot näyttävät hyvin eri valossa. Gerhards on tutkimuksessaan rajannut tarkastelun EU-maihin, jolloin kunkin kielen kommunikatiivinen arvo määräytyy unionin sisäisessä vertailussa, mutta käsite soveltuu myös muihin vieraan kielen hallitsemista koskeviin tarkasteluihin.

Gerhardsin teoreettinen malli pohjautuu Bourdieun ohella Hartmut Esserin (Gerhards 2012, 133–139) ajatuksiin (vieraan) kielen omaksumiseen positiivisesti tai negatiivisesti vaikuttavista tekijöistä. Esserin mukaan vieraan kielen opetteluun käytetty panostus (*investment*) riippuu siitä, onko yksilölle odotettavissa olevaa hyötyä kielen osaamisesta. Odotettavissa oleva hyöty voi liittyä esimerkiksi parempaan asemaan yhteiskunnassa tai työmarkkinoilla. Pelkän odotusarvoisen hyödyn lisäksi kielen oppiminen riippuu myös mahdollisuuksista (pääsy koulutukseen tai kielikontaktiin), motivaatiosta (vrt. ruotsin kielen pakollinen opiskelu) sekä kustannuksista (maksullinen/maksuton opetus). Gerhardsin mukaan Esser tutki vieraiden kielten omaksumista maahanmuuttajien parissa. Aikuisten maahanmuuttajien kohdalla on kuitenkin usein kotimaassa tapahtuvaa vieraan kielen omaksumista selkeämmin kyse yksilön valinnasta. Tällöin yksilö punnitsee kielen omaksumiseen käytettävän investoinnin mielekkyyttä mahdollisuuksien, motivaation sekä kustannusten näkökulmasta. Gerhards näkee mallin tarjoavan tukevan pohjan myös kotimaassa tapahtuvan vieraan kielen omaksumisen

analyysille, joskin tällöin rakenteelliset tekijät (esimerkiksi koulutusjärjestelmä tai perhetausta) ovat monesti määräävämmässä asemassa yksilön valintaan nähden.

Tässä tutkimuksessa käytetty tutkimusasetelma suhteutuu Gerhardsin vastaavaan monin tavoin ja vuoropuhelu Gerhardsin tutkimuksen ja sen tulosten kanssa jatkuu läpi tämän työn. Osiossa 3.2. käydään tarkemmin läpi Gerhardsin (2012; 2014) käyttämää tutkimusasetelmaa, jossa eritellään yhteensä yhdeksän kansainväliseen kielelliseen pääomaan yhteydessä olevaa rakenteellista sekä yksilötason tekijää. Gerhardsin mukaan EU-maiden kielitaito eriytyy voimakkaasti yhtäältä maiden välillä, mutta toisaalta myös niiden sisällä.

3 KIELITAITO SUOMESSA JA EUROOPASSA

Monikielisyys on tärkeä tutkimuskohde esimerkiksi lingvistiikassa, psykologiassa ja kasvatustieteissä (Gerhards 2012, 18). Kielitaitoon liittyvää ajankohtaista tutkimusta onkin tehty varsin runsaasti viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana, kun kielitaidon rooli on globalisaation, Euroopan yhdentymisen, maahanmuuton lisääntymisen ja rajojen avautumisen seurauksena korostunut entisestään. Aihe on myös poliittisesti tärkeä, sillä kielitaidolla on perinteisesti nähty olevan sekä käytännöllisiä että symbolisia käyttötarkoituksia. Kansallinen kielipolitiikka onkin yksi keskeinen sosiolingvistiikan tutkimusalue (ks. esim. Johansson & Pyykkö 2005). Suomessa sosiolingvistiikan ja kielisosiologian nykysuuntaukset ovat tutkineet mm. kielivähemmistöjä ja vähemmistökieliä, kielen roolia vallankäytössä, eriarvoistumisessa, sekä toisaalta emansipaatiossa, kielen paikallisuutta ja kansainvälisyyden mukanaan tuomaa dynaamista muutosta sekä esimerkiksi kielen paikallisidentiteettiä rakentavaa vaikutusta (ks. Paunonen 2009). Kielitaidon merkitystä on pohdittu resurssinäkökulmasta myös esimerkiksi uratutkimuksen piirissä, jossa kielitaidon nähdään nivoutuvan osaksi urapääoman käsitettä. Urapääoman käsite tunnistaa vieraiden kielten tärkeänä osana ammatillista osaamista. (Järnström et al. 2011.) Kielitaidon onkin nähty lisäävän ammatillisia vaihtoehtoja, parantavan urakehitystä sekä helpottavan kansainvälistä liikkuvuutta (Sajavaara 2010). Kielitaito on ymmärretty myös laajemmin suomalaisen elinkeinoelämän, hallinnon sekä kansalaisyhteiskunnan kannalta keskeisenä voimavarana. Varsinkin yritykset ovat korostaneet työntekijöiden kielitaidon merkitystä tärkeänä resurssina globaalissa kilpailussa. (ks. esim. Sajavaara 2010; Elinkeinoelämän Keskusliitto 2014).

Suurta osaa kielitaitoa ja monikielisyyttä koskevasta tutkimuksesta leimaa keskittyminen varsin rajattuihin kysymyksenasetteluihin. Sosiolingvistiikan alalta löytyy toki myös makrotason tutkimusta, mutta näissä tarkasteluissa on usein keskitytty esimerkiksi alueellisesti, kielellisesti tai kulttuurisesti rajautuviin yhteisöihin. Väestötasolla liikkuvaa monikielisyyttä ja vieraiden kielten osaamista käsittelevää tutkimuskirjallisuutta löytyy vähemmän. Esimerkiksi vertailevaa empiiristä tutkimusta kielitaidon jakautumisesta ja jakautumisen syistä Euroopan unionin sisällä oli 2010-luvulle tultaessa tehty vain vähän. (Pietiläinen 2006, 317; Gerhards 2012, 18–19). Seuraavaksi käydään läpi harvoja kvantitatiivisia väestötasolla liikkuvia tutkimuksia, jotka käsittelevät Euroopan kielitaitovarantoa sekä kielitaidon jakautumista. Näissä tutkimuksissa on pyritty hahmottamaan kielitaitoon vaikuttavia tekijöitä niin kansallisesti kuin yksilötasollakin. Pääpaino on Jürgen Gerhardsin (2012) hahmottelemien EU-maiden välisiin ja sisäisiin

kielitaitoeroihin vaikuttavien tekijöiden esittelyssä. Nyt käytetty tutkimusasetelma peilautuu pitkälti Gerhardsin vastaavaan sillä erotuksella, että tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan kansainvälisen vertailun sijaan pelkkää Suomen kielitaitovarannon eriytymistä. Eurooppalaisen tutkimuksen jälkeen käydään läpi kotimaisen kirjallisuuden kautta Suomen kielelliseen karttaan vaikuttavia tekijöitä. Suomessa aihetta on tutkittu akateemisen tutkimusten lisäksi erilaisten kielipolitiikkaa suuntaavien raporttien ja selvitysten kautta varsinkin 1970-luvulta lähtien. Seuraavien osioiden tarkoituksena on suunnata huomio tutkimusongelman kannalta keskeisiin aiheisiin, kuten suomalaisen kielimaiseman erityispiirteisiin sekä kielitaidon eriytymiseen vaikuttaviin tekijöihin.

3.1 Kielitaito Euroopassa

Neil Fligstein esittelee kirjassaan *Euroclash* (2008) Euroopan integraatioon positiivisesti ja negatiivisesti vaikuttavia tekijöitä. Fligstein mukaan ”eurooppalaiseen projektiin” (Euroopan taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen integraatio) suhtautuminen sekä itsensä eurooppalaiseksi kokeminen ovat vahvasti sidoksissa muiden tekijöiden ohella myös kielitaitoon, joka toimii tärkeänä Euroopan yhdentymistä välittävänä mekanismina. Hänen mukaansa keskeisiä eurooppalaista projektia välittäviä mekanismeja ovat työperäinen sekä sosiaalisissa konteksteissa tapahtuva vieraan kielen käyttö sekä ulkomaan matkat. Tarkastelemalla vieraiden kielten osaamiseen vaikuttavia tekijöitä, kielten käyttökonteksteja sekä Euroopan sisällä tapahtuvaa matkailua Fligstein osoittaa, että kielitaidon jakautumista ja vieraiden kielten käyttöä voidaan selittää pitkälle luokkasidonnaisilla sosiodemografisilla tekijöillä: sekä kielitaito että suhtautuminen eurooppalaiseen projektiin ovat tulosten valossa yhteydessä mm. ikään, etniseen taustaan, sukupuoleen, ammattiasemaan sekä koulutukseen. Fligstein esittääkin, että Euroopan integraation myötä yhteiskunnan ylemmille kerrostumille on avautunut entistä tiiviimpiä vuorovaikutusmahdollisuuksia muiden maiden vastinpariensä kanssa. (Emt., 147.)

Fligsteinin mukaan kielten osaaminen oli 2000-luvun alussa jakautunut varsin epätasaisesti paitsi maiden välillä, myös niiden sisällä. Väkiluvultaan pienemmissä EU-valtioissa osattiin vieraita kieliä paremmin kuin väkirikkaissa maissa. Suurimmassa osassa maita yli puolet väestöstä osasi vähintään yhtä vierasta kieltä. Heikoin tilanne oli Isossa Britanniassa, jossa vain 35,7 % vastaajista osasi vuosituhatosen vaihteessa vieraita kieliä äidinkieltensä ohella. Toisaalta englannin kieli erottui selvästi Euroopan osatuimpana vieraana kielenä. (Emt., 148.) Tuloksissa

näkyvät valtion väkiluvun, sijainnin sekä äidinkielen kielellisen kompetenssin vaikutukset maan kielitaitovarantoon ja näitä seikkoja käsitelläänkin tarkemmin luvussa 3.2.

Valtioiden sisäisiä eroja vieraiden kielten osaamisessa selittävät Fligsteinin mukaan iän ohella myös muut, luokkaperustaiset tekijät. Korkean koulutuksen lisäksi ylempiin ammattiryhmiin kuuluminen (asiantuntijat & johtavissa asemissa työskentelevät) korreloi vahvasti vieraan kielen osaamisen kanssa. Kielen käyttökonteksteja tarkasteltaessa tuloksissa korostuivat sosiaalinen sekä vapaa-aikaan liittyvä kielen käyttö. Kieltä käytettiin esimerkiksi lomalla, lukiessa, elokuvia katsoessa tai ulkomaalaisten kanssa kommunikoidessa. Vieraita kieliä käytettiin usein myös töissä, sillä kielitaitoisista työssäkävivistä vastaajista jopa yli puolet ilmoitti käyttävänsä vierasta kieltä myös työssään. Kielen työkäytön osalta nuoret, korkeasti koulutetut ja ylemmissä ammattiasemissa toimivat erottuivat muista. Huomionarvoista on, että miehet käyttivät vieraita kieliä työssä huomattavasti naisia todennäköisemmin. (Emt., 147–149.) Sosiaalisten ja vapaa-aikaan liittyvien käyttökontekstien kohdalla iän, sukupuolen ja ammattiaseman yhteydet hävisivät. Sen sijaan koulutus ja työvoiman ulkopuolelle kuuluminen ennustivat voimakkaasti vieraiden kielten käyttöä juuri sosiaalisissa konteksteissa. Fligsteinin mukaan tuloksia selittää esimerkiksi se, että työvoiman ulkopuoliseen ryhmään kuuluu valtaosa nuorista opiskelijoista, jotka matkustavat paljon ja käyttävät vieraita kieliä kohdemaissa. Myös korkeasti koulutetut matkustivat runsaasti, mutta Fligsteinin mukaan heidän kohdallaan myös vieraskielisten julkaisujen lukeminen sekä ulkomaalaisiin ihmisiin kohdistuva tiiviimpi yhteydenpito selitti yhteyden voimakkuutta. (Emt., 149–151.)

Suomalaisista tutkijoista Jukka Pietiläinen (2006) on tarkastellut kielitaidon jakautumista EU-maissa vuonna 2004 EU:n laajentumisen jälkeen. Pietiläinen osoittaa englannin kielen aseman korostuneen huomattavasti viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana: vielä vuonna 1976 englanti ei ollut Euroopassa merkitsevästi ranskaa ja saksaa osatumpi kieli, mutta 2000-luvulle siirryttäessä englannin taito oli saavuttanut hallitsevan aseman kaikissa unionin jäsenmaissa. Pietiläisen mukaan tämä johtuu siitä, että englantia äidinkielenään puhuvat eivät motivoitu opiskelemaan muita kieliä, kun taas väkiluvultaan pienempien maiden asukkaat haluavat oppia nimenomaisesti englantia, globaalia valtakieltä.

Myös iän ja kielitaidon välinen yhteys näkyy selvästi myös Pietiläisen tuloksissa. Merkille pantavaa on, että myös vuonna 2004 EU:hun liittyneissä itäisen Euroopan maissa englannin kielen osaaminen oli voimakkaassa kasvussa nuorimpien ikäluokkien kohdalla, kun Itä-Euroopassa perinteisesti vahvan venäjän osaaminen taas oli laskusuunnassa. Englannin ohella

myös saksan ja ranskan taito kasvoi uusien jäsenmaiden nuorison keskuudessa, mutta ei lainkaan yhtä voimakkaasti. (Emt., 315–324.) Iän lisäksi englannin hallinta oli yhteydessä luokka-asemaan tulotason, ammatin sekä yhteiskunnallisen aseman kautta. Johtavissa asemissa työskentelevät ja opiskelijat osasivat muita ammattiryhmiä useammin englannin lisäksi myös muita kieliä. Pietiläinen esittääkin, että näille ryhmille englannin taito on välttämättömyys, jota muiden vieraiden kielten osaaminen täydentää: “[...] se enää anna entisen kaltaista etua työmarkkinoilla vaan englannin (välttämättömän) taidon lisäksi on syytä osata myös muita kieliä.” (emt., 326).

Tutkimuksessa englannin kielen taito oli muita vieraita kieliä vahvemmin yhteydessä myös tulotason sekä myös vastaajan positiiviseen elämänasenteeseen. Tulojen vahvaa yhteyttä välitti koulutus, ikä, asuinpaikka ja yhteiskunnallinen asema. Englannin kielen taidon yhteys korkeaan luokka-asemaan korostui entisestään maissa, joissa englannin taito oli yleisesti ottaen harvinaisempaa. (Emt., 327.) Pietiläisen mukaan tämä voi kieliä eliittien ja muiden yhteiskuntaluokkien välisestä kuilusta, mutta yleisemmin myös koulutustason eriyttävästä vaikutuksesta (emt., 325–328).

Kyselyssä eri kielten hyödyllisyyttä arvioitaessa englantia koettiin selkeästi tärkeimmäksi vieraaksi kieleksi. Tuloksissa oli kuitenkin jonkin verran alueellista vaihtelua maantieteellisen sijainnin sekä alueellisen kielikonstellaation mukaan, mutta kaiken kaikkiaan myös Pietiläinen tulkitsee kielen hyödyllisyyden kokemisen olevan sidoksissa kielen puhujien kokonaismäärään Euroopan tasolla. (Kielen kommunikatiivisen arvon merkitystä käsitellään tarkemmin seuraavassa osiossa.) Lisäksi yksittäisiä kieliä opiskelleet pitivät näitä kieliä hyödyllisinä, joten osaltaan käsitys kielen hyödyllisyydestä näyttää näiden tulosten valossa riippuvan myös siitä, miten paljon niitä osataan (ja opiskellaan) omassa maassa. (Emt., 330–331.)

Vieraiden kielten hyödyllisyyttä ja yleisyyttä voi tutkia myös tarkastelemalla niiden käyttötiheyttä. Myös näin tarkasteltuna englantia erottui muista kielistä selvästi Pietiläisen tuloksissa. Paikallisesti vieraiden kielten käyttötiheyteen vaikuttivat suurestikin alueelliset erityispiirteet sekä valtion koko. Esimerkiksi Luxemburgissa vierasta kieltä käytti päivittäin 76 % väestöstä, kun suurissa (Italia) tai maantieteellisesti eristyneemmissä köyhemmissä maissa (Portugali) vieraiden kielten päivittäisen käytön osuus laski noin kymmeneen prosenttiin. Artikkelissa sivutaan myös vieraan kielen käyttökonteksteja todeten, että vieraita kieliä käytettiin eniten ulkomaan lomamatkoilla sekä työssä. Töissään englantia käyttivät 33 % niistä, jotka sitä osasivat. Saksan työikäisten käyttöön osuus oli 27 % ja ranskan 22 %. (Emt., 328–329.)

3.2 Kielitaidon eriytymisen syitä Euroopassa

Jürgen Gerhards (2012) käyttää Fligsteinin ja Pietiläisen tavoin eurobarometriaineistoja analysoidessaan EU-maiden välisiin ja sisäisiin kielitaitoeroihin vaikuttavia tekijöitä kirjassaan *From Babel to Brussels: European Integration And The Importance of Transnational Linguistic Capital*. Edellä esiteltyihin tutkimuksiin verrattuna Gerhardsin lähestymistapa on tuoreutensa lisäksi myös kokonaisvaltaisempi, sillä hän pyrkii erittelemään ja mallintamaan kansallisiin kielitaitovarantoihin vaikuttavia tekijöitä ja kansallisvaltioiden sisäiseen eriytymiseen johtavia syitä varsin kokonaisvaltaisesti. Teoksessa tarkastellaan EU-maiden välillä ja niiden sisällä esiintyvää kielitaidon eriytymistä sekä näihin jakolinjoihin vaikuttavia rakenteellisia ja yksilötason tekijöitä. Gerhardsin kiinnostuksen kohteena on yhtäältä kansainvälisen kielellisen pääoman yleinen jakautuminen, toisaalta globaalin välittäjäkielen, englannin eriytyminen. Tutkimuksen pohjana toimiva kansainvälisen kielellisen pääoman käsite on esitelty jo aiemmin kappaleessa 2.3, joten keskityn seuraavaksi kuvailemaan tarkemmin Gerhardsin lähestymistapaa sekä keskeisiä tuloksia.

Gerhards erittelee yhteensä yhdeksän kielitaitoon keskeisesti yhteydessä olevaa tekijää - näistä neljä liittyy kansallisvaltioiden rakenteisiin kytkeytyviin makrotason seikkoihin ja loput viisi yksilötasolla vaikuttaviin sosiodemografisiin tekijöihin. Ensinnäkin Gerhardsin mukaan valtion kielitaitovarantoon vaikuttavat harjoitettu kielipolitiikka ja virallisten kielten määrä. Tulosten mukaan niissä maissa, joissa oli vain yksi virallinen kieli tyystin kielitaidottomien osuus (51,8 %) oli noin puolet suurempi kuin virallisesti monikielisissä maissa. Virallisesti monikielisten maiden asukkailla on siis enemmän kansainvälistä kielellistä pääomaa, joka johtuu sekä kielten opiskeluun luoduista paremmista mahdollisuuksista että paremmasta kielten opiskelumotivaatiosta monikielisissä yhteiskunnissa, Gerhards epäilee. (Emt., 141.)

Toiseksi makrotason muuttujaksi Gerhards nimeää oman äidinkielen levinneisyyden ja yleisyyden. Hypoteesin mukaan oman äidinkielen (esim. englanti) iso kommunikatiivinen arvo korreloi negatiivisesti vieraiden kielten opiskelumotivaation tai tarpeen kanssa. Oman äidinkielen pieni kommunikatiivinen arvo vastavuoroisesti kannustaa yksilöitä ja yhteiskuntia laajentamaan kommunikatiivisia mahdollisuuksiaan vieraiden kielten kautta. Mielenkiintoisena sivuhuomiona Gerhards viittaa Jochen Roosen tutkimukseen, jossa osoitetaan raja-alueiden asukkaiden osaavan naapurimaan kieltä huomattavasti muuta väestöä useammin. Tulokset tukivat hypoteesia: Euroopan yleisimpiä kieliä omana äidinkielenään puhuvien kielitaito oli huomattavasti heikompi kuin niiden vastaajien, joiden oma äidinkieli oli kommunikatiiviselta

arvoltaan pienempi. (Emt., 142–143.) Äidinkielen yleisyys korreloi useimmiten myös valtion väkiluvun ja maantieteellisen koon kanssa, joten nämä usein vahvistavat toistensa vaikutuksia. Gerhards arvioi valtion koon vaikuttavan kielitaidon yleisyyteen myös muilla tavoin. Roosen tutkimukseen viitaten hän toteaa, että Euroopan karttaa tarkastellessa pienellä valtiolla on usein useita erikielistä naapurivaltiota, joiden kanssa yhteisestä kielestä on hyötyä. Väestöltään pienen maan kotimarkkinat ovat myös varsin rajalliset, joka osaltaan rohkaisee kansainvälistymiseen. Lisäksi valtion koko ja oman äidinkielen levinneisyys vaikuttavat mahdollisuuteen kuluttaa kansainvälisiä kulttuurituotteita tai mediaa omalla äidinkielellään. Pienen valtion asukkaat joutuvat useammin katsomaan, lukemaan ja kuuntelemaan globaalin kulttuuri- ja uutisteollisuuden tuottamaa sisältöä ilman jälkiäänitystä tai kääntämistä. Tulokset edelleen tukivat hypoteesia: valtion suuri väkimäärä vaikutti käänteisesti kansainvälisen kielellisen pääoman kasautumiseen. (Emt., 143–146.)

Viimeiseksi kielitaitoon vaikuttavaksi makrotekijäksi Gerhards erittelee kaksi toisiinsa kytkeytyvää tekijää eli valtion modernisaatiotason sekä koulutukseen käytettävän panostuksen. Modernisaatioastetta tarkastellaan HDI-indeksin (*Inhimillisen kehityksen indeksi*) avulla ja koulutusmenoja oppilaskohtaisella rahoituspanoksella. Tulokset paljastavat, että nämä kaksi tekijää eivät korreloineet kielitaidon kanssa, joskin tuloksista havaittiin tilastollisesti merkitsemätön, mutta oikeansuuntainen vaikutusmekanismi. Gerhardsin mukaan muut, voimakkaammat tekijät pitkälti selittivät pois moderniteetin ja koulutuspanoksen vaikutukset. (Emt., 146–149.) Gerhards ei kuitenkaan tässä yhteydessä avaa karkean mittaustason vaikutusta tai mittarien operationalisointia kovinkaan kattavasti. Asetelmaa olisikin mielenkiintoista elaboroida vertailemalla koulutusmenojen vaikutuksia kahden väestön sekä äidinkielen kommunikatiivisen arvon osalta samankaltaisen, mutta moderniteetin ja koulutusmenojen kohdalla toisistaan poikkeavan valtion välillä.

Valtioiden välisten erojen lisäksi Gerhards analysoi kansainvälisen kielellisen pääoman eriytymiseen valtion sisällä vaikuttavia tekijöitä. Ensimmäisenä näistä yksilötason tekijöistä eritellään ikä, joka näyttäytyi myös Gerhardsin tulosten valossa ilmeisenä kielitaitoon vaikuttavana tekijänä. Gerhards perustelee iän vaikutusmekanismia viimeisen 50 vuoden aikana tapahtuneella kehityksellä. Tässä ajassa valtiot ovat modernisoituneet ja koulutusjärjestelmät kehittyneet: ihmisten koulutustaso on noussut radikaalisti ja kielten opiskelusta on tullut arkipäiväistä, usein pakollistakin jo nuoresta iästä lähtien. Myös globalisaatio, markkinoiden vapautuminen, EU:n integraatio sekä muut maailmanlaajuiset ja

alueelliset prosessit ovat tehneet kielitaidosta yhä tärkeämmän nykypäivää kohti siirryttäessä. Ikä vaikuttaa Gerhardsin mukaan myös kykyyn oppia ja pitää yllä vieraita kieliä, ja kielitaito väheneekin tasaisesti vanhempiin ikäryhmiin siirryttäessä. (Emt., 150–152.)

Tulokset osoittavat myös luokkataustan ja ammattiaseman yhteydet kielitaidon jakautumiseen, sillä osattujen kielten määrä kasvoi tasaisesti, kun siirryttiin kohti paremmin koulutettuja ammatteja ja luokka-asemia. Yläluokka oli kielitaitoisempaa kuin keskiluokka, mutta tulokset olivat linjassa myös Bourdieun luokkien horisontaalista eriytymistä koskevien teorian kanssa. Teorian mukaan luokkien välisten vertikaalisten erojen lisäksi luokat ovat jakautuneita sisäisesti horisontaalisesti erilaisiin fraktioihin eli lohkoihin sen mukaan, minkälaista pääomaa (taloudellinen, kulttuurinen, sosiaalinen) niillä on hallussa. Tämä näkyy Gerhardsin mukaan yläluokkaan kuuluvien kohdalla erilaisten ammattiasemien kautta. (Emt., 152–156.)

Kolmas yksilötason muuttuja on koulutustaso, jota tutkimuksessa mitattiin vastaajan opiskeluvuosien mukaan. Gerhards tulkitsee koulutuksen institutionalisoituneeksi kulttuurisen pääoman muodoksi, joka on ikään kuin vaihdettavissa kansainväliseksi kielelliseksi pääomaksi. Koulutus siis vahvistaa kansainvälistä kielellistä pääomaa, ja toisaalta legitimoii sen kulttuuripääoman institutionalisoituneeksi muodoksi. (Emt., 157–158.) Tulokset osoittivat, että opintojen pidempi kesto vaikuttaa kielitaitoon merkittävästi ja koulutus osoittautuikin tärkeimmäksi kansainvälistä kielellistä pääomaa selittäväksi tekijäksi.

Tuloksista havaittiin myös, että vanhempien (kulttuuri)tausta vaikutti kielitaitoon. Vaikutukset välittyvät Gerhardsin mukaan periytyvän luokka-aseman ja kulttuurinperinnön kautta: vastaajat, joiden vanhemmat tai jotka itse ovat syntyneet nykyisen asuinmaansa ulkopuolella osaavat todennäköisemmin useampia kieliä kuin ns. kantaväestö. (emt., 158–160.) Viimeinen Gerhardsin malliin kuuluva muuttuja on kansallisvaltioon identifioituminen. Tässä vahva samaistuminen omaan kotipaikkaan, alueeseen ja kansallisvaltioon korreloi negatiivisesti kielitaidon kanssa. (Emt., 160–162.)

Englannin kielen asemaa tarkasteltaessa Gerhards lisää malliin vielä kolme erillistä muuttujaa. Tulosten perusteella englannin kielen hallintaan vaikutti ensinnäkin valtion kylmän sodan aikainen asema ja sijainti suhteessa rautaesirippuun: entisissä sosialistisissa maissa vain noin puolet vastaajista ilmoitti osaavansa englantia, kun vastaavasti muissa Euroopan maissa englannin taitajien osuus oli yli 80 %. Kylmän sodan päättymisen jälkeen tilanne on tasoittunut huomattavasti, sillä alle 15-vuotiaiden ikäryhmässä erot olivat jo miltei hävinneet. Toinen

englannin kielen osaamiseen vaikuttava tekijä on oman äidinkielen ja englannin kielellinen etäisyys toisistaan. Myös tässä tulokset tukivat hypoteesia, jonka mukaan oman äidinkielen ja englannin lingvistinen samankaltaisuus korreloi positiivisesti englannin osaamisen kanssa. Viimeisenä englannin kielen osaamiseen vaikuttavana erityispiirteenä Gerhards erittelee kielen hegemonisen aseman itse itseään ruokkivan dynamiikan. Englannin kielen hegemonista asemaa tarkasteltiin vertailemalla kielen hallintaa ikäluokittain. Viimeisen kuudenkymmenen vuoden aikana englannin kielen osaajien määrä oli tulosten valossa kasvanut miltei kolmekymmentä prosenttia samalla, kun englannista on muodostunut globaali välittäjäkieli. (Emt., 166–172.)

3.3 Kielitaito Suomessa

Yleiseurooppalaisen esittelyn jälkeen siirrytään tarkastelemaan Suomen kielitaitovarantoa. Vuoden 2015 tilaston mukaan suomalaisista 88,7 % on suomenkielisiä, 5,3 % ruotsinkielisiä, 1,32 % venäjänkielisiä sekä 4,7 % muuta kieltä äidinkielenään puhuvia. 2000-luvun aikana tapahtuneet muutokset ovat olleet prosentuaalisesti tarkasteltuna vähäisiä: suomenkielisten osuus on laskenut vuosituhannen alusta noin neljällä prosenttiyksilöllä, joka selittyy lähinnä venäjän- sekä muun kielisten osuuksien kasvulla. (Suomen virallinen tilasto 2006; 2016a.) Suomalainen kielimaisema kuitenkin muuttuu kasvavalla vauhdilla, sillä äidinkielenään kotimaisia kieliä puhuvien määrä vähenee ja vieraskielisten osuus lisääntyy vuosittain useilla tuhansilla. (Suomen virallinen tilasto 2016b.) Muutos tulee olemaan nopeaa varsinkin pääkaupunkiseudulla, jossa vieraskielisen väestön ennustetaan muodostavan 20–25 % kaikista asukkaista vuonna 2030 (Helsingin kaupungin tilastokeskus 2016).

Leppäsen ja kumppaneiden (2009) kattavassa englannin kieltä koskevassa kyselyssä on kartoitettu suomalaisten kielitaitoa varsin kattavasti. Heidän mukaansa toistaiseksi suurin osa suomalaisista (84 %) kokee itsensä yksikieliseksi. Kaksi- tai useampikieliseksi itsensä taas kokevat useammin nuoret sekä kaupunkilaiset. Monikielisyyden kokemukseen vaikuttavat myös koulutusaste, ammattiasema sekä nuorimmilla ikäluokilla myös ystäväpiiri. (Leppänen et al. 2009, 46.) Monikielisyyden kokemuksen arvellaan yhdistyvän ihmisten mielissä natiivitasoiseen kielenkäyttöön, joka selittäisi korkeita yksikielisten osuuksia (emt, 32–33).

Tulosten valossa englannin kieli on Suomessa kiistatta tärkein ja käytetyin vieras kieli, ja osalle suomalaisista englanti on jopa muuttunut vieraasta kielestä ikään kuin äidinkielen rinnalla osattavaksi toiseksi natiivitason kieleksi. Mielenkiintoisesti joissain käyttötilanteissa englanti jopa ohittaa äidinkielen luonnollisempana kielenä myös Suomen sisällä. (Emt., 16.)

Suomalaiset suhtautuvat englannin kieleen varsin käytännönläheisesti, sillä sitä koetaan tarvittavan kansainväliseen kanssakäymiseen eikä suuri enemmistö koe englannin kieltä uhkana kotimaisille kielille. Leppäsen ja kumppaneiden tutkimuksessa näkyy myös selkeitä sosiaalisia jakolinjoja, sillä tulosten perusteella englannin kieli on pitkälti nuoremman sekä parempiosaisen väestöryhmän kokemusperäistä kielellistä pääomaa, kun ”...taas vanhemmilla, vähemmän koulutetuilla ja maaseudulla asuvilla suomalaisilla suhde on etäisempi, negatiivisempi ja vähemmän omakohtainen.” (Emt. 77.)

Yleisesti ottaen Suomessa opiskellaan kieliä varsin runsaasti - noin 90 % tutkimukseen vastaajista oli opiskellut jotain vierasta kieltä. Vanhimpien vastaajien osalta vierasta kieltä opiskelleiden osuus tippuu noin 70 prosenttiin. Eri kielistä englanti on eniten opiskeltu kieli, mutta myös ruotsia on opiskeltu miltei saman verran, jonka jälkeen saksa on kolmanneksi luetuin kieli. Muita jakolinjoja kielten opiskelussa löytyy naisten, kaupunkilaisten, koulutettujen sekä asiantuntija-ammateissa toimivien eduksi. Muodollisen koulutuksen lisäksi kieliä opiskellaan Suomessa verrattain ahkerasti myös omaehtoisesti itseopiskeluna sekä erilaisissa opistoissa. (Emt., 47.)

Leppäsen ja kumppaneiden mukaan yhdeksän kymmenestä myös käyttää vierasta kieltä vähintään joskus. Useimmin käytetyt kielet ovat englanti sekä ruotsi, mutta muiden kielten käyttö jää vähäiseksi. Eniten vieraita kieliä käytetään matkoilla tai töissä, joissa miehet käyttävät englantia naisia useammin. Myös kielten muun käytön osalta kaupunkilaiset, korkeammassa ammatti-asemissa olevat ja hyvin koulutetut erottuvat muista. Nuorin ikäryhmä käyttää englantia selkeästi muita useammin harrastuksissa ja ystävien kanssa. (Emt. 41–43.) Englanti on myös selkeästi useimmiten kohdattu vieras kieli. Varsinkin kaupungissa englantia kohdataan usein. Seuraavaksi useimmiten kohdataan venäjää. Myös muita kielet näkyvät ja kuuluvat verrattain usein juuri kaupungeissa. Kootusti voikin sanoa, että Suomesta on muotoutumassa ainakin suurissa kaupungeissa asuville varsin monikielinen yhteiskunta. Vieraiden kielten kohtaamiseen pätee tutkimuksen mukaan pitkälti samat jakolinjat kuin muihinkin kieliä koskeviin ulottuvuuksiin. (Emt. 47–48.)

Yllä läpi käydyistä tuloksista nähdään, että Suomen kielitaitovarat ovat vaikuttaneet yhtäältä laajemmat globaalit virtaukset, mutta toisaalta myös kansalliset erityispiirteet. Seuraavaksi esitellään monipuolisesta kielitaitoa koskevasta tutkimuksesta tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä asioita. Ensin käydään läpi neljä jo edellisessä luvussa esiteltyä kielitaitovarantoon vaikuttavaa makrotason elementtiä Suomen näkökulmasta. Gerhards (2012)

olettaa, että kansalliset tekijät vaikuttavat kaikkiin kansalaisiin pitkälti samalla tavoin. Tulkinta on karkea ja oletusta makrotason tekijöiden samankaltaisesta vaikutuksesta voi kritisoida, mutta tässä selittävien muuttujien oletetaan vaikuttavan pääsääntöisesti vähintään samansuuntaisesti kaikkiin suomalaisiin. Makrotason jälkeen fokus siirtyy kansallisia jakolinjoja tuottaviin yksilötason tekijöihin, kun käydään läpi kielitaidon eriytymiseen mahdollisesti kytköksissä olevia seikkoja.

3.3.1 Kansallisia erityispiirteitä

Suomen kielitaitovaranto ja kielipolitiikka

Suhteellisen yhtenäisestä kielialueesta ja vähemmistökielten pienestä osuudesta huolimatta Suomen kielitaitovarantoon vaikuttaa myös merkittävästi harjoitettu kielipolitiikka, jonka avulla pyritään ohjaamaan opiskeltavia kieliä ja niiden määrää. Keskeisimpänä elementtinä tässä ovat luonnollisesti valtiolliset koulutuslaitokset – äidinkielen ohella vieraita kieliä opetetaan koko ikäluokalle pakollisina ja valinnaisina läpi peruskoulun, jonka jälkeen suurimmalla osalla opinnot jatkuvat toisen asteen koulutuksen sekä korkeakoulun piirissä.

Suomessa kielipolitiikalla on pyritty alusta lähtien vaikuttamaan koko väestön kielitaidon monipuolistamiseen sekä toisen kotimaisen että muiden vieraiden kielten osalta. Koko ikäluokalle suunnattu vieraiden kielten opetus on aloitettu kansainvälisesti verrattuna varhain ja suunnitelmallisesti. Sitemmin myös Euroopan Unionin virallinen kielipolitiikka on painottanut vieraiden kielten osaamisen tärkeyttä. (Sajavaara 2005, 7-8.) Suomessa päätös ruotsin kielen asemasta pakollisena toisena kotimaisena kielenä (ks. emt., 4-5) on edelleen vaikuttanut merkittävästi suomalaisten kansainvälisen kielellisen pääoman määrään. Myös Gerhardsin (2012, 141) tulokset tukevat tulkintaa useamman virallisen kielen vaikutuksesta - eurooppalaisessa vertailussa useampi virallinen kansalliskieli vaikutti positiivisesti kansakunnan kielitaitovarantoon. Vaikutus johtuu Gerhardsin mukaan monipuolisempien (Suomessa osittain pakollisten) kielikoulutusmahdollisuuksien kautta, mutta myös orgaanisesti esimerkiksi kaksi- tai monikielisten työmarkkinoiden kautta.

Suomessa pakollisen kielikoulutuksen ohella ruotsin kielen ”orgaanisen” käytön vaikutus lienee vähäisempi, vaikka osa suomalaisista on jo vanhastaan kaksi- tai monikielisiä. Historiallisesti ruotsin kielen käyttö Suomessa on ollut alueellisesti rajautunutta ja sosiaalisesti kerrostunutta johtuen kielivähemmistön pienestä koosta. Äidinkielenään suomea puhuville ruotsin kielen oppiminen luonnollisten viestintätilanteiden kautta on ollut vähäistä, joskin

ruotsia tai muuta kieltä äidinkielenään puhuvat joutuvat useimmiten hankkimaan jokapäiväisen toiminnan kannalta välttämättömän suomen kielen taidon. (Sajavaara 2005, 1, 7-8.) Ruotsin kielen asema pakollisena opiskeltavana kielenä kuitenkin vaikuttaa voimakkaasti kansalaisten kansainvälisen kielellisen pääoman määrään. Myös englannin asema kielten opetuksessa on ollut vahva varsinkin 1970-luvulla toteutetun kielikoulutusuudistuksen jälkeen – Leppäsen ja kumppaneiden mukaan kaksi kolmasosaa suomalaisista oli opiskellut englantia vähintään kuusi vuotta ja noin kolmannes yli kymmenen vuotta (Leppänen et al. 2009, 79).

Asukasluku sekä kielen kommunikatiivinen arvo

Gerhardsin mukaan myös valtion koko ja äidinkielen kommunikatiivinen arvo vaikuttavat kansakunnan kielitaitovarantoon (Gerhards 2012, 143). Suomi on väkiluvultaan Euroopan unionin kymmenenneksi pienin maa, jonka pääasiallista virallista kieltä ei puhuta missään muussa maassa. Myös Suomen syrjäinen maantieteellinen sekä lingvistinen etäisyys Euroopan valtakielistä vaikuttavat kommunikointimahdollisuuksiin omalla äidinkielellä. Suomalaisen siis pitää laajentaa kielitaitoaan, jos hän haluaa kommunikoida kielialueensa ulkopuolelle (Sajavaara 2005, 1). Aiemmissä tutkimuksissa on esitetty, että suomalaiset arvostavat englannin osaamisen ohella myös muita kieliä (Leppänen et al. 2009, 76). Molempien seikkojen, maan väkiluvun sekä kielen pienen kommunikatiivisen arvon, pitäisi siis Suomen kohdalla vaikuttaa kansalaisten kielitaidon määrään positiivisesti.

Kielitaitovaranto kasvaa koulutuksen ohella myös orgaanisesti kansainvälisen kanssakäymisen myötä. Sekä EU:ssa että monissa suomalaisissa yrityksissä joudutaankin yhä useammin kommunikoidaan useilla erilaisilla kielillä (Sajavaara 2005, 7-8). Osittain kielitaidon korostumisen liike-elämässä voi nähdä johtuvan Suomen itsessään pienistä kotimarkkinoista, joiden koko jo itsessään rohkaisee kansainvälisten suhteiden luomiseen. Pienet kotimarkkinat vaikuttavat myös siihen, että esimerkiksi vieraskielisiä kulttuurituotteita käännetään vähemmän kohdekielelle. Audiovisuaaliset ohjelmat tekstitetäänkin pääsääntöisesti suomeksi, kun useissa suurissa maissa sekä itä-Euroopassa käytetään pääsääntöisesti jälkiäänitystä. Tekstittämisen on todettu kehittävän vieraiden kielten taitoa (Heikkilä 2014, 6). Ei ole myöskään syytä väheksyä ihmisten omaehtoisten valintojen tärkeyttä kielitaitovarannon kehittymisessä. Oman kielialueen ulkopuolelle suutautuvat opiskelu, työ- ja lomamatkat ovat lisääntyneet merkittävästi viimeisten 40 vuoden aikana vaikuttaen sekä kielikoulutusjärjestelmässä sekä sen ulkopuolella tapahtuvaan kielten oppimiseen. (Sajavaara 2005, 7-8.)

Moderniteetti sekä koulutusmenot

Suomessa yksi keskeisimpiä toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneita kansallisia kehityskulkuja on ollut hyvinvointivaltion rakentaminen sekä maan modernisaatiotason kohoaminen. Modernisaatioprojektin voi todeta onnistuneen verrattain hyvin, sillä Suomi lukeutuu HDI-indeksillä (*Inhimillisen kehityksen indeksi*) mitattuna Euroopan modernisoituneimpien maiden joukkoon (Gerhards 2012, 130, 147). HDI-mittarissa elintason ja oletettavissa olevan eliniän lisäksi maan koulutusjärjestelmällä on keskeinen rooli hyvinvointia määrittelevänä tekijänä. Varsinkin korkeasta korkeakoulutusasteesta johtuen Suomen koulutusmenot suhteessa bruttokansantuotteeseen ovat olleet ainakin 2000-luvun alkuun asti varsin korkealla tasolla verrattuna muihin maihin. Myös hyvinvointivaltion tarjoamat tuet, pitkät opiskeluajat sekä laaja koulutustarjonta nostavat kuluja. Sen sijaan oppilaskohtaiset menot ovat Suomessa OECD-maiden keskitasoa. (Pekkala et al. 2005, 1-2.) Suomessa koulutuspoliittisiin painopisteisiin on liittynyt toisen maailmansodan jälkeen tasa-arvon lisäksi keskeisesti (perus)koulutuksen painopisteen muutos, jossa koulutukselle asetettiin aiemman humanistisen lähestymistavan lisäksi kansakunnan rakennuksen ja menestymisen kannalta keskeiseksi ajateltuja tavoitteita. Vieraiden kielten hyvä hallinta on yksi näistä tavoitteista, johon pyrittiin panostamaan kielikoulutuksen systemaattisella kehitystyöllä varsinkin 1960-luvulta alkaen. Suomessa vieraan kielen opettaminen koko ikäluokalle onkin kansainvälisesti vertailtuna aloitettu jo hyvin varhaisessa vaiheessa. (Sajavaara 2005, 3-4.)

Yleiseurooppalaisessa vertailussa Gerhards ei löytänyt vahvoja korrelaatioita HDI-indeksin tai koulutusmenojen sekä kansallisen kielitaitovarannon välillä. Gerhards selitti tätä muilla kielitaitovaratton vaikuttavilla tekijöillä, eli ns. väliin tulevilla muuttujilla, kuten maan koolla, virallisen kielen kommunikatiivisella arvolla, harjoitetulla kielipolitiikalla tai esimerkiksi virallisten kielten määrällä. (Gerhards 2012, 139–149.) Yleisesti ottaen kaikkien Gerhardsin määrittelemien valtiotason tekijöiden tulisi kuitenkin pääsääntöisesti vaikuttaa positiivisesti suomalaisten kielitaitovaratton kokonaisuutena. Vaikka Gerhardsin tulosten mukaan Suomen kielitaitovaranto oli yleiseurooppalaisessa vertailussa korkea, myös maan sisäinen hajonta oli suurta (emt., 125). Seuraavaksi esitellään aiempaa tutkimusta niistä tekijöistä, jotka mahdollisesti ovat kytköksissä kansainvälisen kielellisen pääoman eriytymiseen Suomen sisällä.

3.3.2 Eriytymiseen vaikuttavia tekijöitä

Kielten opetus perusasteella & toisen asteen koulutuksessa

Kuten aiemmissa kappaleissa on käyty läpi, koulutuksen pituudella ja tasolla on nähty olevan vahva kytkös kielitaidon eriytymiseen. Kaikissa tähän asti esitellyissä tutkimuksissa on alleviivattu koulutuksen merkitystä kansainvälisen kielellisen pääoman määrää tarkasteltaessa (ks. Pietiläinen 2006; Fligstein 2008; Gerhards 2012). Suomessa kielikoulutusjärjestelmän muutokset kytkeytyvät laajempaan koulutusjärjestelmän murrokseen, jonka seurauksena Suomen autonomian aikaisesta rinnakkaiskoulujärjestelmästä siirryttiin yhtenäiskoulujärjestelmään väestön koulutusvaatimusten kasvaessa nopeasti sotien jälkeen. Aiempi kaksiahaarainen pohjakoulutusjärjestelmä uudistui asteittain. Vuonna 1968 hyväksyttiin peruskoulua koskeva uudistus, joka osaltaan yhtenäisti kielten opetuksen koko ikäluokkaa koskevaksi. Peruskoulua edeltänyt rinnakkaiskoulujärjestelmä murtui kuitenkin hiljalleen jo 1950-luvulta lähtien, kun yhä suurempi osa ikäluokasta valitsi yleissivistävän oppikoulun käytännön työ- ja elämäntaitoja painottavan kansakoulun sijaan. (Kielilakikomitea 2000.)

Oppi- ja kansakoulut erosivat varsinkin kielten opetuksen suhteen. Vakiintuneen käytännön mukaisesti oppikoulussa opiskeltiin toista kotimaista sekä jo varsin varhaisessa vaiheessa myös toista vierasta kieltä. Ennen sotia tämä toinen vieras kieli oli useimmiten saksa, jonka paikan englantia yhä kasvavassa määrin otti sotien jälkeen. Oppikoulusta siirryttiin varsin kielipainoitteiseen lukioon, jossa toisen kotimaisen lisäksi pakollisina aineina oli myös kaksi vierasta kieltä. Kansakouluun ei ollut alun perin kuulunut lainkaan vieraiden kielten opetusta. Vasta 1964 voimaan tulleen kansakoululain muutoksen jälkeen vieraat kielet tulivat osaksi myös kansakoulun pysyviä oppiaineita. Vuonna 1966 vain joka neljäs kansakoulun oppilas oli kielenopetuksen piirissä. (Emt., 18–19.)

Peruskoulu-uudistuksen myötä kaikille oppilaille tuli käytännön tasolla pakollisiksi kahden vieraan kielen opiskelu, joista toisen tuli olla toinen kotimainen. Uudistus pantiin täytäntöön alueittain 1972–1977. Vuonna 1976 Suomessa laadittiin valtakunnalliset suositukset eri kielten osajien tavoitteellisista prosentiosuuksista tuleville vuosikymmenille. Tavoitteena oli, että kaikki osaisivat toista kotimaista kieltä, englantia sekä näiden lisäksi tietty prosenttisuus väestöstä hallitsisi esimerkiksi saksan, ranskan tai venäjän. Komitea tehtiin peruskoulun lisäksi myös suosituksia lukion, ammatillisen koulutuksen sekä korkeakoulutuksen opinto-ohjelmista. (Sajavaara 2005, 4-5.)

Kielipoliittisen suunnittelun tueksi onkin tuotettu alusta alkaen runsaasti kielikoulutusta ja kansallista kielitaitovaratonta arvioivia ja ohjaavia raportteja. 1990-luvulla ja 2000-luvun taitteeseen tultaessa kielitaitovarannon monipuolisuus oli edelleen kielipoliittisen suunnittelun keskiössä, joskin esimerkiksi toisen kotimaisen kielen pakollisuudesta on käyty vilkasta keskustelua jo pitkään. (Emt., 6.) 1990-luvun alussa toisessa kielikoulutuksen yleissuunnitelmassa poistettiin aiemmin voimassa olleet prosentuaaliset kielikohtaiset opiskelutavoitteet muiden kuin englannin kielen osalta. Englannin osalta pyrittiin siihen, että kieltä opiskelisi 90 % peruskoulun oppilaista. Samoihin aikoihin peruskoulusta poistettiin myös valinnaisia vieraita kieliä sekä kielen opetuksen aloitusajankohtaa koskevat rajoitukset, jolloin esimerkiksi espanjan tai kahden pitkän A2-kielen opiskeleminen heti ala-asteen ensimmäisiltä luokilta tuli mahdolliseksi. (Kielilakikomitea 2000, 20.). Myös lukiosta poistettiin 1970- ja 1980-luvuilla hiljalleen kielten opiskelun pakollisuutta, joka vaikutti varsinkin lukiossa aloitettavien kielten opiskelijamääriin (Sajavaara 2005, 6).

Kuntien aiempaa itsenäisempi päätösvalta kielikoulutuksen järjestämisessä johti 1990-luvulla vieraiden kielten opiskelun aikaisempaan aloitusajankohtaan. Myös oppilaiden valinnanvapaus kielten valinnassa lisääntyi, joskaan tämä ei johtanut monipuolisuudelle asetettujen tavoitteiden täyttymiseen; valinnanvaran lisääntyessä kieliohjelmat joutuivat kilpailemaan opiskelijoista myös muiden valinnaisten oppiaineiden kanssa. Myös kuntien säästöpaineeet ovat osaltaan voineet vaikuttaa kieliohjelmien monipuolisuuteen. (Emt., 8-9.) Yleisesti ottaen voidaan todeta, että 2000-luvulle tultaessa peruskoulussa kieltä opiskelevien kokonaismäärät olivat kasvaneet, koska kaikki opiskelivat toisen kotimaisen lisäksi vähintään yhtä vierasta kieltä, monet useampaakin. Suomalaisten on luonnehdittu useimmiten suhtautuvakin kielten opiskeluun myönteisesti. (Emt., 1)

Leppäsen ja kumppaneiden (2009) mukaan nuorimmassa 15–24-vuotiaiden ikäryhmässä käytännöllisesti koko ikäluokka on opiskellut kieliä elämänsä aikana, kun vanhimmassa 65–79-vuotiaiden ryhmässä vastaava osuus oli vain 70 %. Myös laadulliset vertailut osoittavat, että varsinkin englannin kielen taito on noussut huomattavasti 1970-luvun alusta. Toisaalta joidenkin muiden kielten ylioppilaskirjoitusten vaatimustasoa on jouduttu laskemaan, jotta oppilaat ovat ylipäättään läpäisseet kokeen. (Sajavaara 2005, 12.) Tämä osaltaan kertoo kielitaidon kaventumisesta sekä monipuolisuustavoitteista jäämisestä 2000-luvulle tultaessa. Leppäsen ja kumppaneiden tutkimuksessa passiiviset kielen vastaanottamisen taidot

(lukeminen ja ymmärtäminen) koettiin vaivattomampina kuin aktiiviset osa-alueet (puhuminen ja kirjoittaminen) (Leppänen et al. 2009, 89).

Kieliopinnot korkeakoulutuksessa sekä aikuisopinnoissa

Suomessa korkeakoulututkintoihin sisältyy pakollisia kieli- ja viestintäopintoja, joten kielten opiskelu jatkuu suurella osalla väestöä myös perustason jälkeenkin. Tutkintoon kuuluvien pakollisten kieliopintojen (äidinkieli, toinen kotimainen sekä vieras keli) lisäksi opiskelijat suorittavat tarjonnasta ja tutkinnosta riippuen verrattain paljon valinnaisia kieliopintoja. (Sajavaara 2005, 12; Pyykkö et al. 2007, 137.) Pyykkö ja kumppanit huomauttavat, että monipuoliselle kielitarjonnalle on korkeakouluissa kysyntää. Viime vuosikymmenen puolessa välissä tehdyn tutkimuksen mukaan noin 70 % opiskelijoista halusi opinto-ohjelmaansa valinnaisia kieliopintoja. Suurimpana puutteena korkeakoulujen kielten opetuksessa taas on nähty monipuolisuuden puute, sillä useimpiin yliopisto- sekä AMK-tutkintoihin sisältyy vain yksi pakollinen vieras kieli. Tämän lisäksi korkeakouluissa on jouduttu ohjaamaan resursseja täydentämään lukiokoulutuksen jättämiä aukkoja varsinkin ruotsin kielen opetuksessa. Lisäksi myös muut viestintäopinnot nipistävätkin kieltenopetuksen resursseista. Nämä seikat johtavat usein siihen, että tarjottu kielivalikoima jää usein suppeaksi ja kurssitarjonta painottuu alkeistason opetukseen. Pyykkön ja kumppaneiden mukaan resurssien puutteen takia korkeakouluissa ei olekaan avautunut riittävästi mahdollisuuksia vahvistaa ja laajentaa kielirepertuaariaan nykypäivän työelämän tarpeisiin. Kielten opiskelun motiiveita tarkasteltaessa tärkeimpänä tekijänä nousi esiin työelämälähtöisyys. (Pyykkö et al. 2007, 139–144.)

Yliopistoissa kansainvälisyydellä on pitkät perinteet myös varsinaisen kielten opetuksen ulkopuolella. Korkeakouluissa tapahtuvan opiskelijavaihdon vaikutuksia Pro gradu -työssään tutkinut Mari Saigulin kirjoittaa, että varsinkin 1980-luvulta lähtien kansainvälinen koulutusyhteistyö on noussut yhdeksi suomalaisen koulutuspolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi. Tämä näkyy esimerkiksi opiskelijavaihtojen ja henkilökunnan kansainvälisten yhteyksien lisääntymisenä 1990-luvulta lähtien, ja lähes viidesosa opiskelijoista suoritti 2000-luvun alussa opiskelijavaihdon. Edelleen myös henkilökunnan opettajavaihdot sekä ulkomailla suoritettavat harjoittelut ovat lisänneet kansainvälistä liikkuvuutta. (Saigulin 2005, 6-7.) Näin ollen korkeakouluopiskelijoiden ja henkilökunnan kansainvälinen kielellinen pääoma ei kasva pelkän formaalin kielen opetuksen kautta. Kielitaidon kehittymisen kannalta kansainvälisyydellä on kiistattomia vaikutuksia korkeakouluopiskelijoiden kielitaitoon.

Kielitaidon kehittyminen onkin usein vaihto-opiskelun vahvin motivaattori sekä keskeisin oppimistulos (emt, 22, 57).

Kieliä opiskellaan varsin paljon myös julkisten oppilaitosten ulkopuolella. Vuonna 2007 yli neljäsosa suomalaisista oli elämänsä aikana opiskellut jotain kieltä itseopiskeluna ja yli viidennes kansalais- tai työväenopistossa (Leppänen et al. 2009, 39). Vuonna 2004 tutkintoon johtamattoman aikuiskoulutuksen osuus kaikesta opetuksesta (tuntimääräisesti) oli noin 11 % (Sartoneva 2007, 223). Opistoissa englanti oli selkeästi suosituin kieli 42,5 % osuudella. Muiden kielen tulokset osoittavat, että opistoihin mennään usein oppimaan niitä kieliä, joita ei välttämättä ole opiskeltu perus- tai jatkokoulutuksen aikana. Toiseksi suosituin kieli oli espanja (20,6 %), kolmanneksi venäjä (18,2 %), neljänneksi ruotsi (14,6 %), viidenneksi ranska (13,8 %) ja kuudenneksi italia (12,7 %). (Leppänen et al. 2009, 40.) 2000-luvun alun kehityksen osalta Pirjo Sartoneva tuo esiin, että ainoastaan espanjan, italian sekä sekalaisen ryhmän ”muut kielet” opiskelu on lisääntynyt virallisten oppilaitosten ulkopuolella. Kokonaisuutena vieraiden kielten ja varsinkin aiemmin Suomessa keskeisten englannin, saksan, ranskan ja venäjän opiskelun määrä tosin on vähentynyt. (Sartoneva 2007, 224, 226.) Lukuja tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon, että tutkintoon johtamattomaan kielikoulutukseen osallistuminen sekä itseopiskelun harjoittaminen eivät jakaudu tasaisesti: naisten, korkeasti koulutettujen sekä ylemmissä ammatti-asemissa työskentelevien osuudet ovat korostuneet omaehtoista kielten opiskelua kartoittavissa tuloksissa. (ks. Sartoneva 2007, 229; Leppänen et al. 2009, 39.) Näiden lisäksi on olemassa joukko ihmisiä, jotka ovat hankkineet kielitaitonsa täysin oppituntien ulkopuolelta. Pelkkää englannin kieltä tarkasteltaessa noin kolmannes vastaajista koki omaksuneensa taitonsa suurelta osin oppitunneilta sekä toinen kolmannes oppitunneilta sekä muualta (Leppänen et al. 2009, 90–91).

Vieraat kielet ammatillisena työkaluna

Yhä useammissa ammateissa menestyminen vaatii nykypäivänä kykyä viestiä sekä kirjallisesti että suullisesti vierailta kielillä (Sajavaara & Salo 2007, 2). Monipuolinen kielitaito onkin usein tärkeä valttikortti jo työnhakuvaiheessa. Anu Sajavaara ja Mailis Salo (2007) toteavat, että usein korkeaa koulutusta vaativissa työtehtävissä vaaditaan myös vieraskielisen ammatillisen sanaston hallintaa. Kansainvälisessä toimintaympäristössä pelkkä erikoisosaaminen tai korkea koulutustaso ei itsessään välttämättä takaa menestystä, vaan monikielisten viestintä- ja vuorovaikutustaitojen painoarvo korostuu. Toisaalta myös etninen, kielellinen ja kulttuurinen

monimuotoisuus on lisääntynyt työpaikoilla ja näin vieraskielisiä vuorovaikutustilanteita tulee eteen yhä useammin.

Suomessa työelämän kielitaitotarpeita on selvitetty eri tahojen toimesta aina 1970-luvulta eteenpäin. Elinkeinoelämän selvityksissä englannin kielen merkitys näyttää ilmeisenä, sillä jopa 80 % yrityksistä painotti englannin kielen taitoa rekrytoidessaan uusia työntekijöitä (Elinkeinoelämän keskusliitto 2005). Leppäsen ja kumppaneiden englannin kieltä koskevassa tutkimuksessa yli puolet työelämässä olevista vastaajista ilmoitti käyttävänsä englantia työssään viikoittain, joskin viikoittaisen työkäytön osuudet vaihtelivat suuresti eri taustamuuttujien suhteen. Käyttötarkoituksista työkäytössä nousivat esiin tiedonhaun ohella lukeminen, joka oli huomattavasti kirjoittamista ja puhumista yleisempää. Kirjoittajat tulkitsevat tulosten heijastelevan liittyvän työelämän muutosta, jossa korostuu yhä useammin sähköpostien, verkkosivujen ja dokumenttien lukeminen ja tiedon kerääminen. Kaiken kaikkiaan englannin kieltä tarkasteltaessa työperäinen käyttö jakoi suomalaisia kahteen leiriin vapaa-ajalla tapahtuvaa kielen käyttöä vahvemmin – ne työpaikat, joissa kieltä käytettiin runsaasti, löytyivät todennäköisimmin kaupungeista. (Leppänen et al. 2009, 104–106, 113.) Elinkeinoelämän ohella myös julkisella sektorilla työtä on pystyttävä tekemään yhä useammin myös vierailta kielillä. Esimerkkejä ovat esimerkiksi EU-yhteistyö tai vaikkapa kansalaisneuvonnassa tapahtuva vieraskielinen kommunikointi. (Sajavaara & Salo 2007, 233–235.) Jo 2000-luvun alussa akateemisen tutkinnon suorittaneista valtion virkamiehistä yli 70 % joutui käyttämään työssään englantia useita kertoja kuukaudessa (Karjalainen 2005). Tehdyn selvityksen mukaan virkamiesten kielitaito olikin syventynyt, mutta toisaalta myös kaventunut (Sajavaara 2000).

Työelämässä havaittu kielitaidon kapeneminen näyttää vastaavan yleistä kielikehitystä Suomessa (Sajavaara & Salo 2007, 240). Tämä on ongelmallista, sillä englannin hegemonisen aseman rinnalla kielten monipuolisen osaamisen merkitystä on korostettu. 1990-luvun loppupuolella tehdyn selvityksen tuloksina yritysten kannalta tärkeimmät kielet olivat englanti, ruotsi ja saksa (Juurakko-Paavola & Airola 2002, 9). Ruotsin kielen merkitys on edelleen kasvanut tällä vuosikymmenellä, jonka lisäksi yritykset painottavat myös saksan ja venäjän osaamista. Näiden Suomen näkökulmasta tärkeiden alueellisten ja globaalien pääkielten rinnalla myös esimerkiksi ranskan, espanjan, italian ja kiinan kielen tarve on kasvanut 2000-luvulla. (ks. esim. Pietiläinen 2006, 326; Sajavaara & Salo 2007, 240) Pietiläinen toteaaakin

englannin hallinnan olevan nykypäivänä lähinnä välttämätön taito, jonka lisäksi on syytä osata myös muita kieliä (Pietiläinen 2006, 326).

Vieraan kielen ollessa yhä tärkeämpi viestinnällinen työkalu, siihen myös panostetaan. Sajavaaran ja Salon mukaan varsinkin ammattienglannin kursseille on ollut 2000-luvulla kysyntää, sillä ”[m]itä vaativimmat ovat tehtävät, sitä edistyneempää osaamista edellytetään.” (Sajavaara & Salo 2007, 239). Suomessa johtajat ovat opiskelleet muita useammin englantia itseopiskeluna tai erilaisilla työn ohella suoritettavilla kursseilla. Samat ammattiryhmät ovat muita aktiivisempia kielten opiskelijoita myös kansalais- tai työväenopistoissa. (Leppänen et al. 2009, 41.) Kielitaidon kehittäminen ei siis pääty henkilön siirtyessä koulun penkiltä työelämään, vaan myös kielen hallinnassa ja uusien kielten opiskelussa näyttävät korostuvan elinikäisen oppimiset periaatteet. Kuten opinnoissa, myös työelämässä vieraita kieliä opitaan formaalin opetuksen lisäksi orgaanisesti mm. ulkomaankomennusten seurauksena. (Sajavaara & Salo 2007, 234.) Elinkeinoelämän keskusliiton (2005, 29) selvityksen mukaan eniten ja monipuolisinta kielitaitoa tarvitsevat teknologiateollisuus, kauppa, liikenne ja kemianteollisuus. Ammattiryhmistä aktiivisimpia englannin kielen käyttäjiä ovat asiantuntijat ja johtajat, jotka käyttävät englantia eniten sekä töissä että vapaa-ajalla (Leppänen et al. 2009, 43–44).

Kielitaidon alueellinen jakautuminen

Alueellisesti tarkasteltuna tasavertaisuus- ja yhdenvertaisuustavoitteet eivät ole täyttyneet kielten opetuksessa pitkään aikaan (Sajavaara 2005; Luukka & Pöyhönen 2007, 455). Alueellinen epätasa-arvo on näkynyt ensinnäkin haja-asutusalueiden asukkaiden vähäisempinä kielikoulutusmahdollisuuksina. Jo ensimmäisessä valtakunnallisessa kielikoulutuksen yleissuunnitelmassa tarjottavien kielten määrä oli riippuvainen kunnan koosta. (Sajavaara 2005, 5.) 2000-luvulle tultaessa 90 % kunnista tarjosi ainoastaan englantia kolmannella luokalla alkavana pakollisena vieraana kielenä, ja vain suurissa kunnissa oli mahdollista opiskella esimerkiksi A-ranskaa tai saksaa. Myös toisen ala-asteella alkavan A2-kielen tarjonta on vähentynyt edelleen 2000-luvulla. (Hämäläinen, Väisänen & Latomaa 2007, 65.) Myös laadullinen vertailu on paljastanut alueellisia eroja peruskoulun sekä ylioppilaskokeiden oppimistuloksissa. Ylioppilaskirjoituksissa Etelä-Suomessa on saatu paljon muuta maata parempia tuloksia (Sajavaara 2005, 12). Tuoreemmassa, vuonna 2014 tehdyssä selvityksessä havaittiin, että useimmissa kielissä parhaat oppimistulokset saavutettiin Etelä- ja Lounais-Suomessa, heikoimmat taas Itä- ja Pohjois-Suomessa (Härmälä & Hildén 2014). Alueellisten

erojen lisäksi tuloksissa on havaittu myös suuria koulukohtaisia eroja (Sajavaara 2005, 12). Kun alueellisessa vertailussa on otettu huomioon myös muut kielten opiskelu (työväen- ja kansalaisopistot, kielikurssit, itseopiskelu, työnantajan kurssit ja kansanopistot), on havaittu, että kielten opiskelun määrä kasvaa (kansalaisopistoja lukuun ottamatta) siirryttäessä maaseudulta kaupunkiin. Joskin vielä maaseudun asukkaistakin 81 % oli opiskellut vähintään jotain vierasta kieltä. (Leppänen et al. 2009, 38–39.)

Leppäsen ja kumppaneiden (2009) mukaan myös elinkeinorakenne vaikuttaa alueelliseen eriytymiseen. Kieliä käytetään kaupungissa maaseutua useammin kaikilla elämän alueilla: työtehtävissä, harrastuksissa, kotona, ystävien kanssa ja opinnoissa. (Emt., 41–44.) Kielten kohtaaminen on varsinkin suurissa kaupungeissa huomattavasti pienempiä paikkakuntia todennäköisempää. Englantia kohdataan eniten kaupunkien sekä taajamien katukuvassa, koulutuslaitoksissa sekä kaupallisissa yhteyksissä, vähiten virastoissa, kirkoissa sekä muissa institutionalisoituneissa paikoissa (emt. 50–55). Tutkimuksessa englannin ja venäjän kohtaamisessa ei havaita eroa pienten (alle 50 000 asukasta) ja suurten kaupunkien välillä, mutta harvinaisempia kieliä, kuten saksaa, viroa, ranskaa sekä espanjaa kohdataan selkeästi useammin suurissa kaupungeissa. Englannin jälkeen toiseksi kohdatuin kieli on venäjä, jonka taitajien osuus on tulosten perusteella huomattavan pieni kielen koettuun kohtaamiseen nähden. Ne jotka ilmoittivat, etteivät kohtaakaan vieraita kieliä tai eivät tunnista niitä ovat useammin vanhempia, maalla asuvia vastaajia. (Emt., 46–48.) Englannin kieltä käytetään maaseudulla muita alueita vähemmän sekä vapaa-ajalla että töissä (emt., 112).

Asuinpaikalla onkin varmasti merkitystä kielitaidon jakautumisessa, sillä kaupungeissa vieraat kielet ja kansainvälisyys ovat arkipäivää monellakin yhteiskunnan tasolla. Kielitaitoisten osuuksia ja kielen käytön konteksteja tarkasteltaessa tulee kuitenkin ottaa huomioon alueiden erilainen väestörakenne iän, koulutustaustan sekä työpaikkojen suhteen. Tuleekin kysyä ”[...] missä määrin on kyse ’puhtaista’ kaupunki- ja maaseutukulttuurien ja elämänmuotojen eroista” (emt., 48) ja kuinka paljon erilaisesta väestörakenteesta.

Kielitaito ja sukupuoli

Vieraiden kielten osaamisen ja sukupuolen yhteyttä on tarkasteltu varsinkin kielenopetuksen näkökulmasta. 2000-luvulla opetussuunnitelmaan kirjattu tavoite sukupuolten välisestä tasa-arvosta on toteutunut pelkästään englannin osalta. Peruskoulussa ja lukiossa tytöt valitsevat opinto-ohjelmaansa vieraita kieliä huomattavasti poikia useammin. Tytöt ovat myös

saavuttaneet poikia parempia oppimistuloksia kielten opiskelussa sekä valinnaisten että pakollisten kielten osalta. (Sajavaara 2005, 8-9, 12; Härmälä & Hildén 2014.) Edelleen naiset opiskelevat kieliä useammin myös vapaaehtoisesti esimerkiksi kansalais- tai työväenopistoissa, kansanopistoissa tai ulkomailla kielikursseilla (Leppänen et al. 2009, 39). Miehet taas käyttävät englannin ja ruotsin kieltä useammin harrastuksissaan, kun naiset taas hyödyntävät kyseisiä kieliä useammin ulkomailla ollessaan. Ruotsia naiset käyttävät useammin myös opinnoissaan. Muita merkittäviä sukupuolten välisiä eroja käyttök kontekstin suhteen ei Leppäsen ja kumppaneiden tutkimuksessa löydetty. (Emt, 43, 153.)

3.4 Kielitaito ja elämäntyyli

Kielitaitoon vaikuttavien sosiodemografisten tekijöiden lisäksi tämä tutkimus tarkastelee kielitaidon ja elämäntyylin välisiä kytköksiä. Kun vieraiden kielten hallitsemista ja käyttöä tarkastellaan bourdieulaisittain osana yksilön kulttuuripääomaa, herää automaattisesti kysymyksiä myös kielitaidon roolista yksilön elämäntyyliin liittyvissä valinnoissa. Bourdieu näkee elämäntyylien olevan hierarkkisesti järjestäytyneitä ja keskeinen osa kulttuurista statuskamppailua. Näin ymmärrettynä ”[s]osiaalinen eriytyminen ja eriarvoisuus ei ole vain aineellista ja taloudellista.” (Purhonen et al. 2014, 12).

Kielitaito voidaan nähdä elämäntyyliin sisäänrakennettuna ominaisuutena, mutta myös elämäntyyllisiä valintoja ja mahdollisuuksia välittävänä tekijänä. Esimerkiksi osallisuus vieraskielisessä verkko- tai harrasteyhteisössä voi olla symbolisesti voimakkaasti latautunut elämäntyyllinen valinta, johon vieraan kielen käyttö ikään kuin rakentuu sisään. Toisesta suunnasta tarkasteltuna kielitaito ylipäättään mahdollistaa osallistumisen ja edelleen kehittää yksilön taitotasoa osallistumisen kautta. Tämän kaksisuuntaisen kytköksen takia elämäntyyli valintojen sekä kielitaidon välille ei oleteta tiukkaa kausaalisuutta toisin kuin muiden taustamuuttujien osalta. On selvää, että nyt käytettävä aineisto ei tarjoa mahdollisuutta aiheen kokonaisvaltaiseen käsittelyyn, joten tässä keskitytään myös aiemmissa tutkimuksissa huomioituihin kahteen aiheeseen, eli vieraskielisen median kuluttamiseen (ks. esim. Leppänen et al. 2009, Gerhards 2012) sekä lomaviettämisessä (ks. esim. Sajavaara 2005; Pietiläinen 2006; Fligstein 2008; Leppänen et al. 2009) Kaksisuuntaisuudella tarkoitetaan matkailun kohdalla sitä, että lähtökohtaisesti ei voida tietää osataanko kieltä jo matkalle lähtiessä vai onko kielitaito omaksuttu lomilla. Edelleen vieraskielisen median katsomista, lukemista tai kuuntelemista epäilemättä edeltää ainakin jonkinasteinen kielen hallinta, mutta voi myös olla, että kielitaito on ainakin osittain opittu näistä medialähteistä.

Vieraat kielet ja media

Tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta on mielenkiintoista, kuinka kansainvälinen kielellinen pääoma mahdollistaa vieraskielisten mediamuotojen seuraamisen ja oman kielitaidon kehittämisen, mutta myös erilaisten elämäntyyllisten valintojen tekemisen.

Vieraskielisen median vaikutusta kielen oppimiseen on tutkittu kielitieteissä runsaasti varsinkin kielen oppimisen ja omaksumisen näkökulmasta. An H. Kuppens (2010, 65–69) kokoaa yhteen aiheesta tehtyä tutkimusta todeten, että mediateknologioiden opetuskäyttöä on tutkittu ainakin videoiden, ääninauhojen ja tietokonesovellusten kontekstissa. Myös ihmisten omaehtoisen mediakulutuksen vaikutuksia on tutkittu analysoimalla television (tekstitetyn sekä tekstittämättömän) katsomisen sekä lukemisen vaikutuksia kielitaitoon. Kuppens summaa tutkimusten tuloksia sanoen, että sekä (viihteenomainen) lukeminen että TV:n seuraaminen näyttää kehittävän kielitaitoa, joskin vaikutukset ovat olleet ainakin lyhyellä tähtämellä tarkasteltuna usein varsin vaatimattomia. Kuppensin mukaan aiemmassa tutkimuksessa on myös esitetty hypoteeseja vieraskielisen mediakulutuksen pitkäaikaisista höydyistä, mutta tätä yhteyttä ei ole kyetty juurikaan testaamaan empiirisesti. (Kuppens 2010, 65–69.) Kuppensin (2010) omien tulosten valossa vieraskielisten mediatuotteiden pitkäkestoinen kuluttaminen on yhteydessä parempaan kielitaitoon.

Suomessa englannin kielen kuuntelemisen on havaittu olevan selkeästi vapaa-ajalla tapahtuvasta käytöstä yleisintä. Sen sijaan puhuminen tai kirjoittaminen vapaa-ajalla on vähäisempää. Leppäsen ja kumppaneiden mukaan näyttääkin siltä, että ”[e]nglanti pääsee siis useimpien suomalaisten elämään etenkin perinteisen sähköisen median, populaarikulttuurin ja musiikin kautta. Englanninkielisellä musiikki- ja tv-ohjelmatarjonnalla onkin jo vuosikymmeniä pitkä perinne maassamme.” (Leppänen et al. 2009, 112.) Tutkimuksessa havaittiin, että englannin kielellä kirjoittamista tapahtui verrattain vähän ja se tapahtui pääasiallisesti internetin välityksellä. Muuten englannin kielen vapaa-ajan käytössä näkyvät tutut jakolinjat iän, koulutusasteen, ammattiaseman sekä asuinalueen mukaan nuorien, kaupunkilaisten, korkeasti koulutettujen sekä ylemmissä ammattiasemissa toimivien hyväksi. Peruskoulun käyneet sekä suorittavan työn tekijät ovat aktiivisia juuri englanninkielisessä nettikirjoittelussa. Muuten englannin kielellä tapahtuva verkon käyttö on tyypillisimmin tiedonhakua – varsinkin yli 44-vuotiailla se on ainoa yleinen internetin käyttömuoto. Alle 25-vuotiaat ovat vanhempia huomattavasti aktiivisempia englanninkielisten verkkosivujen lukijoina, pelien pelaajina sekä keskustelijoina. Korkeasti koulutetut näyttävät lukevan

painettuja tekstejä kouluttamattomia useammin. (Emt. 111–113.) Median käyttöä tarkastellessa tulee muistaa, että teknologioiden ja niiden käyttötapojen muutos on nopeaa, joten tulokset on syytä suhteuttaa viimeisen vajaan kymmenen vuoden aikana tapahtuneeseen kehitykseen.

Suomessa vuosituhannen vaihteessa toteutetussa tutkimuksessa havaittiin, että yläasteikäisillä koululaisilla oli usein positiivisempi suhtautuminen amerikanenglantiin kuin brittienglantiin. Forsman tulkitsee eron johtuvan pitkälti populaarikulttuurin vaikutuksesta. Myös englannin käytön aktiivisuudesta löytyi suuria alueellisia eroja. Etelä-Suomessa oppilaat käyttivät viikossa 51 tuntia englanninkielisten aktiviteettien parissa, kun Länsi-Suomessa vastaava luku oli 36 tuntia. Määrällisten erojen lisäksi tutkimuksessa havaittiin ikään kuin sukupolvikuilu brittienglannin ja populaarikulttuurin suosiman ”rennon” amerikanenglannin välillä, joka myös manifestoitui luokkahuoneessa oppilaiden sekä opettajien välillä. (Forsman 2000.) Kuppens (2010, 69) viittaa tutkimustulokseen, jonka mukaan englanti on ”viileä” kieli, jota aikaansa seuraava nuorempi sukupolvi osaa jopa slangin tasolla. Varsinkin englannin kielen asemaan on aikaisemmin kiinnitetty huomiota tästä näkökulmasta, kun sen painoarvo on kasvanut globaalisti esimerkiksi kansainvälistyvän työelämän käytänteissä, angloamerikkalaisessa viihdeteollisuudessa ja globaalien talouden välittämänä (Leppänen et al. 2009, 48). Tulokset herättävät mielenkiintoisia kysymyksiä vieraskielisten mediatuotteiden ja kielitaidon mahdollistamista erottautumisen mekanismeista ja kielellisten konventioiden merkityksestä kielitaidon osana.

Kieli ja lomavietto

Turismia ja lomailua on tutkittu mittavasti esimerkiksi sosiologian sekä turismintutkimuksen piirissä. Yksi keskeisimmistä kysymyksistä on koskenut sitä, miksi ihmiset matkustavat ja miksi juuri tietynlaisiin kohteisiin ja ympäristöihin (Ahmad 2012, 492). Turismia ja lomailua koskevia kulutusvalintoja voidaankin lähestyä bourdieulaisittain sekä kulttuurisesti että sosiaalisesti rakentuneina ilmiöinä (ks. esim. Mustonen et al. 2004; Phipps 2007; Ahmad 2012; Purhonen et al. 2014). Vaurastumisen, vapaa-ajan lisääntymisen ja teknologian kehittymisen vauhdittamana matkailu on muuttunut vain harvojen ylellisyshyödykkeestä varsin normaaliksi tavaksi viettää lomaa ja nykyaikaa leimaa matkakohteiden, matkustusmuotojen ja erilaisten lomaviettotapojen runsaus. Vaihtoehtojen suuri määrä tarjoaakin mahdollisuuksia ja keinoja erottautumisen mekanismeille myös lomailun kentällä (Purhonen et al. 2014, 272–273). Leppäsen ja kumppaneiden mukaan suomalaiset matkustelevat verrattain paljon ulkomailla – yhdeksän kymmenestä suomalaisesta onkin matkustanut ulkomailla ainakin joskus. Kun

matkailua tarkastellaan lähemmin, huomataan että ulkomaille suuntautuva matkustaminen eriytyy voimakkaasti iän mukaan. Muista sosiodemografisista eroista mainittakoon, että ulkomaille suuntautuneen matkailun kanssa ovat positiivisesti yhteydessä myös kaupungissa asuminen, korkea koulutus sekä ylemmät ammattiasemat. Matkoilla käytetään ylivoimaisesti useimmiten englantia, jonka jälkeen tulevat ruotsi sekä kolmantena saksa. (Leppänen et al. 2009, 34–35, 42, 47.)

Yllä kuvatut kehityskulut ovat johtaneet siihen, että lomanviettopaikkojen ja –muotojen avulla on mahdollista ottaa etäisyyttä esimerkiksi rahvaanomaisimmista pakettilomista tai laivaristeilyistä valitsemalla eksklusiivisempia, räätälöityjä kaukomatkoja tai kulturelleja kaupunkilomia (Purhonen et al. 2014, 252–253). Ulkomaanmatkailu voi yhä nykypäivänäkin olla statuskuluttamisen muoto, johon vaikuttaa yksilön hallussa olevien pääomien määrä. Innokkaimpina matkailijoina erottuvat korkeassa sosiaalisessa asemassa olevat ja nuoret. Määrän lisäksi erottaudutaan matkustuskohteen valinnassa. Esimerkiksi kaupunkimatkojen voi nähdä olevan korkeasti koulutettujen kulttuurin kuluttamisen areena sekä hyvän kulttuuritahdon osoitus, sillä kaupunkilomailu vaatii kiinnostusta ja halua panostaa esimerkiksi nähtävyyksien ja museoiden kiertämiseen. (Purhonen et al. 2014, 284.)

Sekä Rafiq Ahmad (2012) että Mustonen ja kumppanit (2004) pyrkivät selittämään matkakohteiden valintaan vaikuttavia seikkoja sosiodemografisten tekijöiden sekä Bourdieun habituksen käsitteen avulla. Habitus nähdään tässä kontekstissa käyttäytymistäipumuksina, jotka yhdistävät ja erottelevat ihmisten tekemiä matkailuvalintoja muotivirtausten tavoin. Näin habituksen kautta suodattava (luokkaperustainen) makukäsitys on keskeisessä roolissa erilaisia matkakohteita ja lomanviettotapoja valittaessa. Ahmad korostaa kulttuuripääoman roolia habituksen, maun sekä kulutustottumusten keskeisenä rakennuspalikkana (Ahmad 2012, 493). Ahmad tuki länsimaalaisia turisteja tullen siihen lopputulokseen, että lomailijatyypit ja näiden kautta rakentuvat lomanviettotavat suodattuvat pääomien vaikutuksesta kolmeen eri kategoriaan. Näistä ensimmäinen on ”turisti”, joka omaa vain vähän taloudellista sekä kulttuurista pääomaa. Turistin lomanviettoa leimaa ”hyveen löytäminen niukkuudesta”. ”Matkustaja” sen sijaan etsii seikkailuja, aitoutta pyrkimällä tutustumaan paikalliseen kulttuuriin. ”Matkustajilla” on ”turisteja” enemmän taloudellista ja kulttuurista pääomaa, sillä vaikka he käyttävät lomansa aikana verrattain vähän rahaa matkustaen kengännauhahudjetilla, niin heille taloudellinen niukkuus on valinta, ei välttämättömyys. ”Virtuoosit” ovat luksusturisteja. He omaavat verrattain paljon kulttuurista ja taloudellista pääomaa, ja

”virtuoosien” lomailussa korostuu kultivoitujen ja eksklusiivisten aktiviteettien harjoittaminen. (Ahmad 2012.)

Alison Phipps (2007) tarkastelee sosiolingvistiikkaa ja turismintutkimusta yhdistelevällä lähestymistavalla, kuinka kielen opiskelu, oppiminen ja käyttö ovat yhteydessä lomalla tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Phipps erotelee toisistaan formaalien kielen oppimisen (language learning) sekä kielen omaksumisen (languaging). Ensimmäinen koostuu pitkälti perinteisistä opiskelumenetelmistä. Oppiminen tapahtuu ”luokkahuoneen maailmassa”, jossa kieli, paikka tai kulttuuri opiskelun kohteena näyttäytyvät ikään kuin pysyvänä tiedollisena kokonaisuutena, jota pyritään ottamaan järjestelmällisesti pala palalta haltuun. Kielen omaksuminen (languaging) sen sijaan tapahtuu kokonaisvaltaisemmin kokemisen ja ruumiillisuuden kautta aidossa vieraskielisessä vuorovaikutuksessa. Keskeistä kielen omaksumisen käsitteessä on se, kuinka kielen kokemuspohjainen käyttö (esimerkiksi turistikohteessa) pakottaa toimijan omaksumaan suoremman ja henkilökohtaisemman suhteen kieleen ja siihen sosiaaliseen todellisuuteen, jossa sitä käytetään. (Emt., 11–12.)

Phippsin mukaan habitukseen ruumiillistuva kielellinen pääoma tai valuutta, kuten Phipps sen ymmärtää, on yhteydessä matkailussa korostuvaan pyrkimykseen hallita potentiaalisia riskejä. Phipps kääntää pääoman käsitteen mieluummin lingvistiseksi valuutaksi, sillä vertaus korostaa ”matkatavaroiden lailla” liikkeen ja virtauksen merkitystä kielen arvolle. Hän painottaa, että tarvitaan liikettä (matka), jotta kerrytetty pääoma saadaan muutettua käyttökelpoiseen muotoon, valuutaksi. Lomalla lingvistisen valuutan avulla voi rahan tavoin hallita kuviteltuja ja todellisia riskejä. Riski on Phippsin mukaan ”yksi niitä syitä, miksi vierasta kieltä kannattaa ylipäättään opetella.” (Emt., 61–63.) Kuten Phipps sanoo: ”Se, mitä turistit (kielikurssilla) haluavat innokkaasti oppia ei ole [niinkään] faktoja ja informaatiota, vaan tavan kehittää uudenlaisen habituksen; harjoitella sanoja suussa ja tuntea sen täsmällisen ruumiillisen rytmin muutoksen vastareaktiona kehotukseen esittää ’un passaporto?’. Heitä kiinnostaa pystyä vastaamaan kyseiseen pyyntöön *sujuvasti*. He haluavat pystyä vastaamaan vaivatta: ’Si, bene, ha un passaporto. Con bagno? Si, con bagno, bene, grazie.’ (Emt., 54–57.)

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella suomalaisten kielitaitoa ja sen eriytymiseen vaikuttavia tekijöitä. Käytettävän aineiston avulla analysoidaan kansainvälisen kielellisen pääoman jakolinjoja sekä yleisesti että, globaalin valtakielen, englannin osalta. Lisäksi pohditaan elämäntyylin ja kielitaidon kytköksiä lomanviettotapojen ja median kulutuksen kautta.

Kansainvälistä kielellistä pääomaa tarkastellaan pääasiallisesti osattujen kielten määrän kautta - näin ymmärrettynä vastaajalla on sitä enemmän pääomaa, mitä useampaa kieltä hän osaa. Analyysin ensimmäisessä osassa kuvaillaan Suomen kielitaitovarannon rakentumista ja kysytään *mitä ja kuinka montaa kieltä suomalaiset osaavat?* Toisessa osassa analysoidaan valittujen taustatekijöiden vaikutusta kielitaitovarannon eriytymiseen. Näin selvitetään, *miten kansainvälinen kielellinen pääoma on eriytynyt Suomessa?* Kansainvälisen kielellisen pääoman analyysin lisäksi tarkastellaan englannin kieltä ja sen eriytymistä vertaamalla havaittuja eroja yhtäältä yleiseen kansainväliseen kielelliseen pääomaan ja toisaalta muihin vieraisiin kieliin.

Perinteisten sosiodemografisten taustamuuttujien rinnalla tutkitaan kansainvälisen kielellisen pääoman ja elämäntyyliin yhteyksiä sisällyttämällä analyysiin kielitaitoon kytkeytyviä, kulutuskäyttäytymistä koskevia muuttujia. Tavoitteena on tarkentaa kuvaa elämäntyyliin liittyvien valintojen, kuten lomanviettotapojen ja vieraskielisen median kulutuksen ja kielitaidon välisistä suhteista. Näiden muuttujien kohdalla mielenkiinto kohdistuu itsenäisten vaikutusmekanismien ohella siihen, miten elämäntyylin elementit vaikuttavat muiden taustamuuttujien yhteyksiin. Elämäntyylin osalta kysytään, *miten lomanviettotavat sekä vieraskielisen median seuraaminen ovat kytköksissä kielitaitoon?*

4.2 Tutkimuksen aineisto ja analyysimenetelmät

Tutkimuksen aineistona käytetään Kulttuuri ja vapaa-aika Suomessa 2007 – kyselyä. Aineisto on kerätty syksyllä 2007 Helsingin yliopiston tutkimusprojektin ”Kulttuuripääoma ja sosiaalinen differentiaatio 2000-luvun Suomessa” yhteydessä. Aineiston keräämisen ja käsittelyn on toteuttanut Tilastokeskus ja se löytyy sähköisessä muodossa Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta tunnuksella FSD2953 (Purhonen & Rahkonen 2007).

Satunnaisotannalla kerättyyn otokseen on valikoitunut 3000 18–74-vuotiasta suomalaista. Lopullisessa aineistossa on 1388 vastaajaa. Epätasaisen vastauskadon takia kaikki analyysit on suoritettu Tilastokeskuksen laskemalla painokertoimella. Painokertoimen avulla voidaan huomioida vastausten epätasainen jakautuminen ja korjata aineiston edustavuutta kasvattamatta vastausten kokonaismäärää (ks. FSD 2008).

Kaksikymmentäkolmesivuuisella kyselylomakkeella on kartoitettu varsin laajasti suomalaisten kulttuurista makua, tottumuksia sekä käytäntöjä. Koska tämän tutkimuksen pääasiallisena tarkoituksena on eritellä kielitaidon eriytymiseen vaikuttavia tekijöitä, keskeiset selitettävät muuttujat ovat lomakkeen kaksi vieraiden kielten osaamista koskevaa kysymystä. Vastaajan kielitaitoa mittaavien muuttujien lisäksi aineisto tarjoaa tarvittavat sosiodemografiset taustamuuttujat vieraiden kielten osaamisen yhteiskunnallisen jakautumisen tarkasteluun sekä elämäntyyliin ja kielitaidon yhteyksien tutkimiseen. Aineistoa on käytetty monipuolisesti myös useissa aiemmissa kulttuuripääomaa koskevissa tutkimuksissa (ks. esim. Purhonen et al. 2014, Kahma 2011). Aineiston käsittely on suoritettu SPSS-ohjelmistolla.

Tutkimus ja analyysimenetelmät ovat luonteeltaan kvantitatiivisia. Tutkimuksen pääasiallinen ote on kuvaileva, eli tavoitteena on saada tarkasti dokumentoitua tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Analyysissä pyritään myös tunnistamaan ja selittämään ilmiöiden välisiä suhteita ja vaikutusmekanismeja. Taustamuuttujien vaikutuksia koskevat hypoteesit on muodostettu edellisissä luvuissa esitellyn aiemman tutkimuksen perusteella ja niitä testataan tilastollisten menetelmien avulla. Selittävien ja selittävän muuttujan keskinäistarkasteluissa pääasiallisena analyysimenetelmänä toimii ristiintaulukointi, jonka avulla pyritään selvittämään muuttujien eri luokkien suoria riippuvuuksia selitettävään ilmiöön. Ristiintaulukointi soveltuu erityisesti kategorisille ja laatueroasteikollisille muuttujille, mutta myös välimatka- ja suhdeasteikolliset muuttujat on mahdollista ristiintaulukoida jakamalla ne luokkiin, kuten nyt on toimittu esimerkiksi iän kohdalla.

Elämäntapamuuttujien kohdalla hyödynnetään apumenetelminä pääkomponenttianalyysiä sekä kaksisuuntaista varianssianalyysiä. Pääkomponenttianalyysin avulla tunnistetaan ”piileviä” yhteyksiä eri lomakohteissa vierailemisen välillä. Näin pystytään tunnistamaan lomaviettoon liittyviä väestötason trendejä. Kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla voidaan tarkastella kahden (tai useamman) muuttujan vaikutuksia selitettävään ilmiöön yksittäin sekä yhdessä. (FSD 2016.) Analyysissä näiden apumenetelmien avulla valitaan voimakkaimmin yhteydessä olevat elämäntapamuuttujat mukaan monimuuttujatarkasteluihin.

Monimuuttujatarkasteluiden avulla analyysiä terävöitetään selvittämällä, miten valittujen muuttujien joukko yhdessä selittää tutkittavaa ilmiötä eli kansainvälistä kielellistä pääomaa tai englannin osaamista. Tähän tarkoitukseen valittujen regressioanalyysien avulla päästään myös arvioimaan valittujen selittävien muuttujien painoarvoa toisiinsa ilmiötä selittävinä tekijöinä. On siis mahdollista, että keskinäistarkasteluissa havaittu vaikutusmekanismi esimerkiksi selittyy pois tai heikkenee, kun huomioon otetaan muutkin tekijät. Tässä tutkimuksessa käytetään ns. konfirmatorisia regressioanalyysijä, sillä mukaan otetut selittävät muuttujat on valittu aiemman tutkimuksen perusteella. (Metsämuuronen 2006, 675–677.) Regressioanalyyseistä käytössä ovat lineaarinen sekä logistinen regressio. Linearisessa regressiomallissa selitettävä kielitaitomuuttuja on jatkuva saaden arvoja 0-6 väliltä. Logistista regressiomallia varten kielitaitomuuttuja on uudelleenluokiteltu useampaan kertaan kaksiluokkaiseksi. Monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta käydään tarkemmin läpi kunkin regressioanalyysin yhteydessä erikseen.

5 KÄYTETTÄVÄT MUUTTUJAT

Tässä luvussa esitellään analyysissä käytettävät muuttujat sekä niitä koskevat hypoteesit. Ensin käydään läpi kansainvälistä kielellistä pääomaa mittaavan muuttujan muodostaminen sekä hypoteesit suomalaisesta kielitaitovarannosta. Osiossa 5.2 käydään läpi yksitellen käytettävät sosiodemografiset taustamuuttujat. Viimeisenä osiossa 5.3 esitellään elämäntyyliä koskevat muuttujat.

5.1 Selitettävänä muuttujana kansainvälinen kielellinen pääoma

Tutkimuksen pääasiallinen selitettävä muuttuja on muodostettu kahdesta kielitaitoa mittaavasta kysymyksestä. Aineistossa kielitaitoa koskevia kysymyksiä on yhteensä kolme: oman äidinkielen lisäksi vastaajilta on kysytty vieraiden kielten osaamisesta. Kysymyksessä 52. on kartoitettu vastaajan arviota omasta kyvystään osallistua keskusteluun vieraalla kielellä, ja kysymyksessä 53. kysytään lukutaidon hallitsemista.

Kielitaitoa koskevat kysymykset on muotoiltu seuraavasti:

51. Mikä on äidinkielesi? Vastausvaihtoehtoina ovat 1. Suomi 2. Ruotsi ja 3. Jokin muu.

52. Osaatko äidinkielesi lisäksi jotakin muuta kieltä siten, että voit käydä sillä keskustelua?

53. Osaatko äidinkielesi lisäksi jotakin muuta kieltä siten, että voit lukea sillä sanomalehtiä, aikakauslehtiä tai kirjoja?

Vieraita kieliä koskevissa kysymyksissä vastausvaihtoehtoina ovat 1. Englanti, 2. Ranska, 3. Saksa, 4. Venäjä, 5. Espanja, 6. Ruotsi, 7. Suomi sekä 8. Mikä muu kieli? _____ (avoin kysymys).

Selitettävänä muuttujana toimiva kansainvälisen kielellisen pääoman mittari on muodostettu laskemalla kunkin kielen keskustelua (k52) ja lukemista (k53) mittaavat muuttujat kielikohtaisiksi summamuuttujiksi. Näin vastaajan tulkitaan olevan kielitaitoinen ko. kielellä vain, kun hän on vastannut osaavansa sekä puhua että lukea ko. kielellä. Vastaajan kansainvälisen kielellisen pääoman määrä tarkoittaa käytännössä osattujen kielten lukumäärää. Aineistossa muuttuja saa arvoja välillä 0-6, jossa 0 tarkoittaa kielitaidotonta vastaajaa ja 6 jopa kuutta eri kieltä osaavaa vastaajaa. Ristiintaulukointeja varten kolmea tai useampaa kieltä

osaavien luokat on yhdistetty niin, että kansainvälinen kielellisen pääoma saa arvoja 0-3 välillä. Kielikohtaiset keskustelua-, lukutaitoa sekä kansainvälistä kielellistä pääomaa kuvaavat jakaumat käydään läpi osiossa 6.1.

Keskustelua ja lukemista mittaavien muuttujien yhdistäminen mahdollistaa kielitaidon määrittelemisen sekä aktiivisen että passiivisen osa-alueen kautta. Useimmissa tutkimuksissa, kuten esimerkiksi Gerhardsin (2012) ja Pietiläisen (2006) suorittamissa tarkasteluissa kielitaito on operationalisoitu käyttäen vain keskustelutaitoa mittaavaa muuttujaa. Keskustelutaidon osalta vertailtavuus muihin tutkimuksiin on hyvä, sillä keskustelua koskeva kysymyksenasettelu on miltei identtinen Gerhardsin aineistoon, jossa vastaajilta kysytään englanniksi: ”Which languages do you speak well enough to have a conversation in?” (Gerhards 2012, 122). Jos kielitaito kuitenkin typistetään vain pelkäksi keskustelutaidoksi, osa tärkeistä kielen käytön elementeistä jää tyystin huomioimatta. Vieraskielisen tekstin lukeminen ja ymmärtäminen ovat keskustelutaidon ohella keskeisiä elementtejä kansainvälisistä kielellistä pääomaa tarkasteltaessa, joten tässä tutkimuksessa huomioidaan nämä molemmat kielenkäytön osa-alueet.

Havaintomatriisista on poistettu väärät vastaukset, joissa äidinkielenään suomea tai ruotsia puhuva vastaaja on merkinnyt osaavansa ko. kieltä myös vieraana kielenä. Varsinkin suomen osalta näitä ”päällekkäisiä” vastauksia löytyi varsin runsaasti (k52 N=228, k53 N=196). Vaikka vieraita kieliä koskevissa kysymyksissä on alleviivatusti kysytty ”äidinkielesi lisäksi” osattuja kieliä, on todennäköistä, että osa vastaajista on merkinnyt virheellisesti oman äidinkieltensä niin ikään vieraana kielenä. Näiden päällekkäisyyksien kohdalla on oletettu, että vastaaja on vastannut oikein kysymykseen 51 ”Mikä on äidinkielesi?” ja väärin kysymykseen 52 ja/tai 53.

Vaikka itsearviossa ei ole kyse kielitaitotestin kaltaisesta objektiivisesta tavasta mitata kielellistä osaamista, se on osoittautunut suhteellisen luotettavaksi kielitaidon mittariksi (Ross 1998). Itse tehtyjä arviointeja on kontrolloitu esimerkiksi suorittamalla samoille henkilöille myös virallinen kielitaitotesti. Tulosten mukaan itsearviointi pitää paikkaansa sitä paremmin mitä parempi vastaajan kielitaito on. (ks. Ross 1998, Sajavaara 2000, 133.) Myös Leppäsen ja kumppaneiden mukaan ongelmia itsearvioinnin suhteen on havaittu lähinnä lasten ja erittäin heikon kielitaidon omaavien vastaajien kohdalla (Leppänen et al. 2009, 90). Tämän tutkimuksen tarkoituksiin itsearviointi tarjoaa riittävän tarkan mittarin kielitaidosta. Myös kielitaidon operationalisointi sekä keskustelua että lukemista mittaavalla muuttujalla parantaa tulosten luotettavuutta.

Hypoteesina on, että kielen hallinnan aktiivisia ja passiivisia osa-alueita verrattaessa tulokset ovat linjassa aiempien tutkimusten tulosten kanssa eli lukutaito tulee olemaan keskustelutaitoa yleisemmin osattu kielen hallinnan osa-alue. Esimerkiksi Gerhards (2012, 122) tulee siihen johtopäätökseen, että lukutaito on vastaajien keskuudessa keskustelutaitoa yleisemmin osattu kielen hallinnan osa-alue. Myös Leppäsen ja kumppaneiden (2009, 88–89) mukaan osaamisen passiiviset elementit (lukeminen ja ymmärtäminen) koetaan useammin helpommaksi kuin aktiiviset kielen tuottamisen osa-alueet (puhuminen ja kirjoittaminen). On kuitenkin oletettavaa, että Suomessa varsin kattava kielten formaali opiskelu tasoittaa erot kielten keskustelu- ja lukutaidoissa varsin pieniksi kautta linjan. Myös kielen säännöllinen ja monipuolinen käyttö esimerkiksi töissä tai vapaa-ajalla voi edelleen kaventaa näitä eroja.

Pelkkää keskustelutaitoa tarkasteltaessa kansainvälisten kielellisen pääoman jakaumien oletetaan vastaavan Gerhardsin saamia tuloksia. Suomessa kielitaidon kasautumiseen vaikuttavat makrotekijät pitävät sisällään esimerkiksi hyvin resursoidun sekä jo pitkään monikielisyttä korostaneen koulutusjärjestelmän (ks. Kielilakikomitea 2000), harjoitetun kielipolitiikan (ks. esim. Johansson & Pyykkö 2005) ja suomalaisen yhteiskunnan korkean modernisaatiotason (Gerhards 2012). Vieraiden kielten painoarvoa nostaa myös suomen kielen pieni kommunikatiivinen arvo sekä maan pieni koko. (ks. Gerhards 2012.) Yksittäisistä kielipoliittisista päätöksistä ruotsin kielen asema pakollisena opiskeltavana kielenä osaltaan vaikuttaa myös keskimääräiseen kansainvälisen kielellisen pääoman määrään. (ks. esim. Leppänen et al. 2009; Gerhards 2012; Fligstein 2008.) Tuloksia tulkitessa on kuitenkin otettava huomioon, millä tavoin lukutaidon sisällyttäminen mittariin vaikuttaa kielitaitoisten osuuksiin. Oletettavaa on, että kielitaitomittarien yhdistäminen laskee kielitaitoisten osuuksia kautta linjan erojen ollessa suurimmillaan englannin kohdalla, jonka käyttö on yleisyytensä takia kirjavaa.

Eri kielten välisessä vertailussa englannin oletetaan erottuvan selvästi muista yleisimpänä kielenä sekä keskustelun että lukemisen kohdalla. Tuloksista tullaan näkemään, kuinka suuri tämä ero on. Edelleen hypoteesina on, että toiseksi yleisin osattu kieli on ruotsi ja kolmanneksi saksa. Muita kieliä osataan todennäköisesti hyvin vähän. Englannin osalta hypoteesia tukee kielen asema globaalina valtakielenä. Tulosten valossa voidaan myös arvioida Suomen kielipolitiikan monipuolisuustavoitteiden onnistumista sekä ruotsin että muiden kielten osalta. Saksan korostuneeseen asemaan vaikuttaa kielen rooli yhtenä Euroopan suurista välittäjäkielistä varsinkin ennen 1970-lukua. Maa on myös ollut ja on yhä edelleen tärkeä kauppakumppani Suomelle (Pietiläinen 2006). Kommunikatiiviselta arvoltaan merkittävää

venäjän kieltä ei ole Suomessa sen sijaan koettu riittävän houkuttavana, vaikka taitajien osuus on luultavasti jonkin verran lisääntynyt 2000-luvulla. Syitä voi hakea esimerkiksi historiallisista, poliittisista sekä asenteellisista tekijöistä, jotka eivät ole kannustaneet suomalaisia opiskelemaan venäjän kieltä. Sajavaara (2005, 16) huomauttaakin, että kielten opiskelua ohjaavat instrumentaaliset tekijät (esimerkiksi työelämän tarpeet), eivät ole olleet tarpeeksi vetovoimaisia venäjän kielen kohdalla. Tämän oletetaan näkyvän myös tuloksissa, sillä venäjän kielen asema välittäjäkielenä rajoittuu pitkälti entisiin neuvostotasavaltoihin (ks. Gerhards 2012).

5.2 Selittävät taustamuuttajat

Taustamuuttajien avulla pyritään hahmottamaan kansainvälisen kielellisen pääomaan vaikuttavia tekijöitä. Mukaan on valittu sosiaalitieteissä varsin yleisesti käytettyjä taustamuuttajia, kuten sukupuoli, ikä, asuinalue, koulutustaso, ammatti-asema sekä oma äidinkieli. Näiden kaikkien on myös aiemmassa tutkimuksessa havaittu liittyvän kielitaidon eriytymiseen (ks. esim. Pietiläinen 2006; Gerhards 2012). Näiden taustamuuttajien valinnalla on mahdollista säilyttää vertailtavuus aiempiin tuloksiin sekä kuvailla suomalaisen kielitaitovarannon eriytymiseen vaikuttavia tekijöitä kattavasti. Uutena elementtinä mukana olevat elämäntyyliin liittyvät muuttajat esitellään sosiodemografisten tekijöiden jälkeen osiossa 5.3. Taustamuuttajien tarkemmat jakaumat löytyvät liitteestä 1.

Sukupuoli

Sukupuoli on valituista taustatekijöistä ainoa kaksiluokkainen muuttuja. Nyt käytettävän aineiston sukupuolijakauma on tasapainoinen: vastaajista 51,9 % oli naisia ja 48,1 % miehiä, joka vastaa yleisiä väestötietoja riittäväällä tarkkuudella. Tilastokeskuksen tiedoista huomataan, että vaikka kielitaitoisten osuus on lisääntynyt molemmilla sukupuolilla lähes yhtä nopeasti, ero naisten hyväksi on pysynyt selkeänä. 2006 naisista liki 90 % ilmoitti osaavansa vähintään yhtä kieltä, kun miesten vastaava osuus jäi noin kahdeksan prosenttiyksikköä pienemmäksi. Tilastokeskuksen kyselyssä kielitaitoa on mitattu neliportaisella taitotasoluokituksella, jonka alin luokka on ” Ymmärtää vain muutamia sanoja ja fraaseja.”. (Suomen virallinen tilasto, 2006.) Hypoteesina on, että nyt tuloksissa on samansuuntainen ero, joskin kielitaitoisten osuudet ovat todennäköisesti kokonaisuudessaan alhaisempia tiukemman operationalisaatiotason takia.

Sukupuolten välisiä eroja on aiemmin selitetty esimerkiksi koulutuksella, sillä vieraiden kielten opiskelussa havaittu sekä laadullisia että määrällisiä eroja tyttöjen ja poikien välillä. Sajavaaran mukaan kielten opiskelu onkin ”tyttöjen maailmaa” (Sajavaara 2005, 13). Huolimatta 1990-luvulla toteutetuista monipuolisuuden tähtäävistä kieliohjelmista tytöt valitsivat kieliä 2000-luvun alussa edelleen huomattavasti poikia useammin. Myös pakollisissa opinnoissa tytöt ovat historiallisesti saavuttaneet poikia parempia tuloksia. Vain englannin osalta pojat ovat saavuttaneet tyttöjä parempia tuloksia ylioppilaskokeissa. (Sajavaara 2005, 6-12.) Näin ollen sukupuolten väliset erot tulevatkin todennäköisesti kaventumaan, kun tarkastellaan pelkkää englannin kieltä. Kielten käyttökonteksteja tarkasteltaessa on havaittu, että englannin osalta naiset käyttävät kieliä useammin matkoilla, miehet taas harrastuksissa, mutta näihin eroihin ei päästä ottamaan kantaa nyt käytettävällä aineistolla (Leppänen et al. 2009, 42–43).

Ikä

Aineiston vastaajat ovat iältään 18–74-vuotiaita. Ristiintaulukointia varten jatkuva ikämuuttuja on luokiteltu viisiluokkaiseksi. Näin sukupolvien vaikutus saadaan selkeämmin näkyviin. Luokitteluväliksi on valikoitu noin kymmenen vuoden ikähaarukka lukuun ottamatta vanhinta 56–75-vuotiaiden ryhmää, joka osoittautui varsin homogeeniseksi vieraiden kielten osaamisen suhteen. Vastaajat on luokiteltu uudestaan seuraaviin ikäryhmiin:

18–25-vuotiaat = 1982 – 1989 välillä syntyneet

26–35-vuotiaat = 1972 – 1981 välillä syntyneet

36–45-vuotiaat = 1962 – 1971 välillä syntyneet

46–55-vuotiaat = 1952 – 1961 välillä syntyneet

56–75-vuotiaat = 1932 – 1951 välillä syntyneet

Todennäköistä on, että kielitaito eriytyy hyvin voimakkaasti iän mukaan. Maailman globalisoituminen, kansojen ja kielialueiden välisen kommunikaation lisääntyminen sekä tähän kehitykseen reagoanut kansallinen ja myöhemmin myös EU-tasolla toteutettu kielipolitiikka on vaikuttanut kielitaidon jyrkkään eriytymiseen iän mukaan. Vanhemmilla vastaajilla ei ole ollut samanlaista tarvetta tai mahdollisuuksia opetella vieraita kieliä. Myös aiemman tutkimuksen valossa nuoret osaavat kieliä sekä määrällisesti enemmän että laadullisesti paremmin kuin vanhemmat ikäpolvet (ks. esim. Fligstein 2008, Gerhards 2012, Suomen virallinen tilasto 2006;

Pietiläinen 2006). Selkein ikäluokkien välisiä eroja aiheuttava muutos ajoittuu luultavasti 1960–1970-luvuille, jolloin Suomessa on asteittain aloitettu koko ikäluokkaa koskevan kielikoulutuksen järjestelmällinen kehittäminen (Sajavaara 2005, 3). Näin ollen suurimmat erot kansainvälisen kielellisen pääoman määrässä asettuvat todennäköisesti 46–55-vuotiaiden kohdalle, joskaan ikäryhmien väliset erot eivät välttämättä ole kovinkaan selvärajaisia.

Englannin kielen osalta hypoteesina on, että erot vanhimpien ja muiden ikäluokkien välillä eivät ole yhtä jyrkkiä kuin yleisen kielitaidon kohdalla. Vaikka osa nuoremasta sukupolvesta on omaksunut englannin kielen ikään kuin ”kolmantena kotimaisena” (ks. esim. Leppänen et al. 2009), tässä tutkimuksessa oletetaan englannin kielen pitkään jatkuneen hallitsevan aseman maailmanlaajuisena lingua francana tasoittavan eroja. Englannin kielen aseman vahvistuminen on tapahtunut vanhemman ikäpolven ollessa vielä aktiivisesti työmarkkinoilla, joka voi näkyä ainakin koulutetumpien vastaajien parempana arviona omasta keskustelu- ja/tai lukutaidosta myös vanhemmissa ikäluokissa.

Asuinalue

Asuinalue on jaettu kysymyslomakkeella neljään kategoriaan: kaupungin keskusta, esikaupunkialue tai kaupunkilähiö, taajama tai asutuskeskus sekä muu maaseutu. Luokittelun avulla on mahdollista tarkastella kielitaidon eriytymistä alueellisesti maaseutumaisten ja kaupunkimaisten alueiden välillä. Keskeisenä hypoteesina on, että kielitaito eriytyy varsinkin kaupunkien keskustojen ja muun maaseudun osalta. Myös englannin kielen osaamisen oletetaan olevan huomattavasti yleisempää kaupunkimaisten ja maaseutumaisten alueiden välillä.

Aiemmissä tutkimuksissa kielitaitoon liittyviä alueellisia eroja on selitetty muun muassa koulutuksen tai alueellisen elinkeinorakenteen kautta. Vähintään yhtä kieltä opiskelleiden osuuden on havaittu olevan korkea ympäri maan, mutta useampia kieliä opiskelevien osuuksien korostuvan kaupungeissa (Leppänen et al. 2009, 38–39). Myös kielipolitiikan on kritisoitu olevan alueellisesti tarkasteltuna eriarvoistavaa: jo varhaisessa vaiheessa kunnan asukasmäärä on kytketty peruskoulussa tarjottavien valinnaisten kielten määrään. Ylioppilaskokeiden ja peruskoulun kielten oppimistulosten laadullinen tarkastelu on niin ikään osoittanut suuria alueellisia sekä koulukohtaisia eroja kielten osaamisessa. (Sajavaara 2005, 5, 12.) Edelleen kaupunkien ja maaseudun erilainen elinkeino- ja väestörakenne täytyy ottaa huomioon kielitaidon alueellista eriytymistä tarkasteltaessa. Vieraita kieliä kohdataan huomattavasti enemmän kaupungissa kuin maaseudulla. (Leppänen et al. 2009.) Etenkin pääkaupunkiseutu on

kansainvälistynyt kasvavalla vauhdilla koko 2000-luvun ajan. Vuonna 2015 vieraskielisen väestön osuus pääkaupunkiseutulaisista oli 11,5 %. (Helsingin kaupungin tilastokeskus 2015, 10, 16.) Eriytymistä vauhdittavat edelleen väestörakenteen alueelliset muutokset, sillä varsinkin nuoret kielitaitoiset ihmiset muuttavat aikuistuessaan kaupunkiin: suuriin kaupunkeihin keskittyy kielten jatko-opiskelun mahdollistavien oppilaitosten lisäksi myös valtaosa kielitaitoa vaativista työpaikoista. Kaupungeissa on työ- ja opiskelumahdollisuuksien lisäksi myös useammin kielten vapaa-ajan käyttöön soveltuvia tilanteita. (Leppänen et al. 2009).

Koulutustaso

Alun perin kymmenenluokkainen koulutustasoa tarkasteleva muuttaja on selkeyden ja paremman erottelukyvyn vuoksi koodattu neljänluokkaiseksi. Koulutusaste jakaantuu näin perusasteeseen (peruskoulu tai vähemmän), keskiasteeseen (enintään opistotaso tai ammatillinen koulutus), alempiin korkea-asteisiin (ammattikorkeakoulututkinto) sekä ylempiin korkea-asteisiin (korkeakoulututkinto tai akateeminen jatkotutkinto).

Koulutus on oletettavasti tärkeimpiä kielitaitoa selittäviä tekijöitä. On kuitenkin otettava huomioon, että koulutuksen kohdalla vaikutusmekanismi toimii kahteen suuntaan sekä peruskoulun kautta tasaamalla kansainvälisen kielellisen pääoman eroja että aiheuttaen koulutustason mukaista eriytymistä.

Suomessa systemaattinen, koko ikäluokkaan kohdistuva yhtenäinen kielten opetus toimii eroja tasoittavana tekijänä. Kielikoulutuksen pyrkimys tasa-arvoisuuteen sekä monipuolisuuteen on vaikuttanut Suomessa viimeistään 1970-luvulta lähtien ja siten muovannut kansallista kielitaitovarantoa jo pitkään (ks. Sajavaara 2005, 4-9). Niin ikään pakollinen toisen kotimaisen kielen opiskelu on vaikuttanut laajasti kielitaidon määrään läpi yhteiskuntaluokkien. Vaikka kielten opetuksen yleissitovuutta on vuosien varrella löysätty korostamalla peruskoulun valinnanvapautta erityisesti 1990-luvun alusta lähtien (emt., 5), uusimpien muutosten vaikutukset eivät vielä näy käytettävässä aineistossa. Eroja tasoittavan peruskoulutuksen ohella on todennäköistä, että erot koulutusasteissa vaikuttavat yleiseen kansainväliseen kielelliseen pääomaan ja englannin osaamiseen eriyttävästi. Erojen oletetaan näkyvän selkeimmin korkean kansainvälisen kielellisen pääoman (kolmea tai useampaa kieltä osaavien) luokassa. Englannin osalta kielen vahva asema jo peruskoulussa ja populaarikulttuurin kentillä luultavasti vähentää koulutusasteen merkitystä.

Gerhardsin (2012, 157) mukaan korkea koulutus vaikuttaa kielitaidon karttumiseen kolmella tavalla. Ensinnäkin se on yhteydessä pidempään opiskeluun käytettyyn aikaan ja vaativampiin oppisisältöihin. Suomessa toisen kotimaisen ja yhden vieraan kielen opiskelu on peruskoulun jälkeen pakollista toisen asteen koulutuksessa, ammattikouluissa sekä korkeakouluissa, joskin opintojen laajuus ja vaikeusaste vaihtelevat koulutustason mukaan. Varsinkin yliopistot ja ammattikorkeakoulut tarjoavat opiskelijoille myös syventävää ja ammatillisesti räätälöityä vaativaa opetusta (Pyykkö et al. 2007). Toiseksi korkeamman asteen koulutus on yhteydessä opiskelumotivaatioon (Gerhards 2012, 157.). Korkeakoulutuksessa kielitaidon koetaan olevan tiiviimmin kytköksissä (tulevaan) ammattiin, jossa kielitaitoa pääsee tai joutuu käyttämään säännöllisesti. Yliopistoinstituutiot myös itsessään korostavat kielitaidon kulttuurista sekä ammatillista merkitystä. Kolmantena korkea koulutus myös parantaa yleisiä kielten oppimisen valmiuksia, kun ihmiselle syntyy rutiinia opiskeluun sekä tuntemusta kielten opiskelutekniikoista. (Gerhards 2012, 157.)

Ammattiasema

Aineiston vastaajat on luokiteltu Tilastokeskuksen ammattiluokitusta (2001) hyödyntäen neljään ryhmään: työläisiin, keskiryhmiin, johtavissa asemissa oleviin ja muihin. Työläisiin kuuluvat maanviljelijät, metsätyöntekijät, rakennus-, korjaus ja valmistustyöntekijät. Keskiryhmiin kuuluvat asiantuntijat, toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät sekä palvelu-, myynti ja hoitotyöntekijät. Johtavassa asemassa oleviin kuuluvat nimensä mukaisesti johtajat ja ylimmät virkamiehet. Ryhmässä ”Muut” on sekalainen ryhmä muita ammattinimikkeitä. Luokiteltu muuttuja mahdollistaa karkean ammattiryhmien välisen vertailun. Ristiintaulukoinnissa ”Muut”-sekaryhmä rajataan tarkastelun ulkopuolelle.

Johtavassa asemassa työskentelevien on todettu olevan muita ammattiryhmiä kielitaitoisempia (ks. esim. Pietiläinen 2006, 326; Gerhards 2012, 152–156), joten ammattiryhmien osalta hypoteesina on, että johtavissa asemissa työskentelevät ovat muita vertailuryhmiä kielitaitoisempia. Myös keskiryhmien oletetaan olevan suorittavaa työtä tekeviä kielitaitoisempia. Englannin kielen taidon kohdalla tulokset ovat todennäköisesti pitkälti samansuuntaisia.

Eri ammattiasemissa toimivien kielitaitoon vaikuttaa luonnollisesti koulutuksen kesto ja taso. Koulutuksen lisäksi myös erilaiset työtehtävät joko avaavat tai poissulkevat mahdollisuuksia käyttää vieraita kieliä sekä esimerkiksi jatkaa kielten opiskelua työnantajan tarjoamalla

kielikursseilla (Sajavaara & Salo 2007, 233–247). Leppäsen ja kumppaneiden (2009, 42–47) mukaan yleisin töissä käytetty kieli on englanti, jota käyttää noin 40 prosenttia vastaajista. Seuraavana on ruotsi 18 prosentin osuudella. Työtehtävissä sekä vapaa ajalla englantia käyttävät eniten johtajat ja asiantuntijat. Toisessa ääripäässä suorittavan työn tekijät taas käyttävät englantia vähiten sekä molemmissa käyttökonteksteissa.

Oma äidinkieli

Aineistossa vastaajat jakautuvat äidinkielen perusteella kolmeen luokkaan: suomen-, ruotsin ja muun kielisiin. Jakauma vastaa Tilastokeskuksen tietoja (ks. Suomen virallinen tilasto 2016a), jossa 4,8 % vastaajista ilmoittaa äidinkielekseen ruotsin. Muita kieliä ei ole nyt käytettäessä kyselylomakkeessa eritelty tarkemmin, mutta havaintojen määrä on niin pieni (N=27), että ryhmää ei olisi mielekästä eritellä, vaikka äidinkieli olisikin tiedossa.

Hypoteesina on, että sekä ruotsin- että muun kieliset väestöryhmät ovat selkeästi äidinkielenään suomea puhuvia kielitaitoisempia. Gerhardsin (2012, 141) mukaan virallisesti kaksikielisissä maissa kansainvälinen kielellinen pääoma on korkeammalla tasolla kuin virallisesti yksikielisissä maissa. Kansallisesti tarkasteltuna suomen kielellä on melko homogeenisen kielialueen takia vähemmistökieliä huomattavasti suurempi kommunikatiivinen arvo, mikä vaikuttaa sekä kielen oppimisen motivaatioon että päivittäisiin käyttömahdollisuuksiin. Esimerkiksi suomenruotsalaisista noin kahdeksankymmentä prosenttia käytti suomen kieltä arkielämässään ja/tai työssään 2000-luvun alkupuolella (Folktinget 2003, 14). Muunkielisten osalta nämä päivittäiset vieraan kielen käytön osuudet lienevät vieläkin korkeampia. Suomenruotsalaisten koulutusaste on yleisesti tarkasteltuna suomenkielisiä korkeampi, joka edelleen saattaa vaikuttaa äidinkielenään ruotsia puhuvien kielitaidon määrään. Toisaalta myös ruotsia äidinkielenään puhuvien keskuudessa koulutustasossa on suuria aluekohtaisia eroja. (Heikkilä 2011, 20.) Pelkästään englannin kieltä tarkasteltaessa näiden erojen oletetaan häviävän.

5.3 Elämäntyyli­muuttajat

Sosiodemografisten muuttujien lisäksi tässä tutkimuksessa analysoidaan, miten elämäntyyliin liittyvät valinnat korreloivat kielitaidon kanssa. Toisin kuin muiden taustamuuttujien kanssa, elämäntyyliin liittyvien valintojen ja kielitaidon väliltä mahdollisesti löytyviin yhteyksiin ei voida olettaa tiukkaa kausaalista yhteyttä. Esimerkiksi spesifille kielialueelle suuntautuva loma tai varsinkin vieraskielisen sanomalehden tilaaminen usein edellyttää vähintään jonkinasteista

kielen hallintaa. Toisaalta kielikontakti (kielen parissa vietetty aika) edistää kielen osaamista edelleen. Vaikutus tulkitaan näiden muuttujien osalta siis kaksisuuntaiseksi. Näin analyysissä tyydytään elämäntyylin osalta kuvaamaan ilmiöiden yleisiä keskinäisriippuvuuksia sekä tarjoamaan selityksiä korrelaatiolle. Tarkat elämäntyyliomuuttujien jakaumat löytyvät liitteistä 2 ja 3.

Ulkomaalaisen median seuraaminen

Ulkomaalaisen median seuraamista tarkastellaan muuttujien k29n (Jokin ulkomaalaisen uutiskanavan seuraaminen) ja k37k (Jonkin ulkomaalaisen sanomalehden lukeminen) avulla. Alun perin neliluokkaiset vastausvaihtoehdot on luokiteltu uudelleen kaksiluokkaisiksi: ”Katsoo/lukee vähintään silloin tällöin”, ”Ei katso/lue lainkaan”. Lehtiä koskevassa kysymyksenasettelussa on pyydetty vastaajaa huomioimaan myös internetin välityksellä tapahtuva lehtien lukeminen. Ristiintaulukointien tulosten perusteella monimuuttujatarkasteluihin valitaan mukaan kielitaitoa paremmin erotteleva mediamuoto.

Jakaumat osoittavat, että ulkomaalaista mediaa seurataan verrattain paljon – säännöllisesti ulkomaalaista sanomalehteä seuraa yli 15 % ja jotain uutiskanavaa jopa yli 20 % vastaajista. Kysymyksenasettelussa puhutaan ”ulkomaalaisen” median seuraamisesta, joten se rajaa oletusarvoisesti tarkastelun ulkopuolelle esimerkiksi Ylen ruotsinkielisen ohjelmiston sekä kotimaiset ruotsiksi ilmestyvät sanomalehdet. Hypoteesina on, että molempien mediamuotojen seuraaminen eriytyy voimakkaasti kielitaidon mukaan. Näistä kahdesta muuttujasta sanomalehtien lukemisen oletetaan korreloivan vahvemmin kielitaidon kanssa, sillä se vaatii TV:n seuraamista aktiivisempaa lukutapaa ja kielen hallintaa. Tuloksia tulkitessa tulee ottaa huomioon, että molemmat mukaan otetut mediat ovat lähtökohtaisesti faktapainotteisia ja vieraskielisen median kuluttaminen sisältää paljon muitakin mediamuotoja ja genrejä, joiden kytköksiä kielitaitoon ei nyt päästä arvioimaan.

Lomanviettotavat

Kysymyslomakkeella on kartoitettu vastaajien kokemuksia kymmenestä erilaisesta lomanviettotavasta. Alun perin neliluokkaiset vastausvaihtoehdot on luokiteltu uudelleen kaksiluokkaisiksi: ”On kokemusta”, ”Ei ole kokemusta”. Uudelleenkoodauksen jälkeen kymmenenkohtaiselle kysymyspatteristolle on suoritettu pääkomponenttianalyysi, jonka avulla on etsitty muuttujajoukkoihin piilevästi vaikuttavia yhteisiä tekijöitä ja ulottuvuuksia. Tässä tapauksessa testaus on suoritettu aineistolähtöisesti eksploratiivisella

pääkomponenttianalyysillä, jossa ollaan kiinnostuneita (ilman tiukkoja teoreettisia taustaoletuksia) siitä, onko erilaisten lomaviettotapojen joukosta löydettävissä yhteneväisyyksiä. (FSD 2016.)

Pääkomponenttianalyysin perusteella vastaajien joukosta voidaan erotella karkeasti kolme erilaista lomailijaprofiilia: kauko- ja kaupunkilomailijat, kotimaan lomailijat sekä rantalomailijat. (Lomaviettotapoja koskeva pääkomponenttianalyysi löytyy kokonaisuudessaan liitteestä 4.) Tuloksista havaitaan sekä rantalomailun että osan kotimaan lomakohteista latautuvan verrattain voimakkaasti myös kaupunki- ja kaukomatkailua kuvaavaan pääkomponenttiin. Tämä kertoo siitä, että osalla vastaajista on mahdollisuuksia sekä halua lomailaa laaja-alaisesti erilaisissa kohteissa. Bourdieun kenttäteorian näkökulmasta tämä voidaan nähdä kulttuurisena kaikkiruokaisuutena. Kaikkiruokaisuus voi ilmetä matkailun kentällä esimerkiksi siinä, miten korkeiden sosiaalisten asemien ryhmät voivat yhdistellä maussaan sekä matalaa että korkeaa – rahvaanomaisia ja eksklusiivisia lomakohteita. (kulttuurisesta kaikkiruokaisuudesta ks. esim. Purhonen et al. 2014, 310–345.) Kotimaan lomailijoita ja rantalomailijoita kuvaavat pääkomponentit ovat huomattavasti jyrkkärajaisempia – pääasiassa kotimaassa tai rantakohteissa vierailevien vastaajien lomaviettotavat ovat siis huomattavasti yksipuolisempia. Kolmesta vaihtoehdosta vahvimmin latautuu kaupunki- ja kaukolomailua kuvaava pääkomponentti, jonka selitysaste on 23,5 %. Komponentti pystyy siis selittämään 23,5 % prosenttia kaikkien muuttujien hajonnasta (FSD 2016). Kotimaan lomailua kuvaava pääkomponentti saa selitysoosuudekseen 16,7 %. Kun rantalomat lisätään mukaan, kolme pääkomponenttia selittävät yhdessä 51,5 % kymmenen lomaviettotavan varianssista. Kotimaan lomaa kuvaava pääkomponentti jätetään jatkotarkasteluissa analyysin ulkopuolelle, sillä tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on kielitaitoon yhteydessä oleva lomailu.

Kun matkailu tulkitaan kulttuuriseen makuun liittyvänä erottautumismekanismina, on ulkomaille suuntautuvien lomaviettotapojen jakautuminen yhtäältä kaupunki- ja kaukolomailijoihin ja toisaalta suosituissa rantakohteissa vieraileviin odotettavaa. Aiemmin on esitetty, että juuri kaukomatkailun tai kaupunkilomien kautta on mahdollista ottaa etäisyyttä rahvaanomaisista lomaviettotavoista ja erottautua lomailun kentällä (ks. esim. Purhonen et al. 2014, 272–273.) Tämän tutkimuksen viitekehityksessä voidaan ajatella, että kielitaito helpottaa matkustamista, joten kielitaidon ja kaikkien lomakohteiden väliltä uskotaan löytyvän jonkinasteinen yhteys. Kielitaidon kannalta on kuitenkin syytä ottaa huomioon matkakohteiden

erityispiirteet. Analyysivaiheessa eri lomakohteiden sekä kansainvälisen kielellisen pääoman välisiä yhteyksiä tarkastellaan juuri tästä näkökulmasta ristiintaulukointien sekä kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla. On todennäköistä, että eri lomanviettopaikkojen väliltä löytyy selkeitä eroja ja hypoteesina on, että kauko- ja kaupunkilomilla käyminen on rantalomailua vahvemmassa yhteydessä kielitaitoon. Saatujen tulosten perustella monimuuttujatarkasteluihin valitaan mukaan kielitaitoa parhaiten erittelevä muuttuja.

6 ANALYYSI – KIELITAIDON ERIYTYMINEN SUOMESSA

Tässä luvussa tilastollisten analyysien tulokset raportoidaan lyhyesti ja niitä verrataan asetettuihin hypoteeseihin. Osiossa 6.1 esitellään tulosten valossa piirtyvää kuvaa Suomen kielitaitovarammasta ja kielten osuuksista. Osiossa 6.2 muodostetaan kansainvälistä kielellistä pääomaa mittaava muuttuja, joka toimii jatkotarkasteluissa selitettävänä muuttujana. Samalla verrataan keskustelu- ja lukutaidon jakaumia toisiinsa. Osiossa 6.3 eritellään kielitaidon eriytymiseen vaikuttavia tekijöitä ristiintaulukointien kautta. Tulosten ollessa ristiriidassa asetetun hypoteesin kanssa tai ne antavat aihetta jatkotarkasteluille, asiaa peilataan aiempiin tutkimustuloksiin. Osiossa 6.4 käydään läpi kielitaidon ja elämäntyylin kytköksiä. Toisin kuin taustamuuttujien kohdalla, mediakulutuksen sekä lomavieton osalta mielenkiinto kohdistuu ilmiöiden keskinäisiin yhteyksiin, ei kausaalisuhteisiin. Osiossa 6.5 analyysiä syvennetään monimuuttujatarkasteluiden avulla. Näin päästään tarkastelemaan muuttujien todellista painoarvoa, kun kaikki taustatekijät on vakioitu toistensa kanssa. Viimeiseksi osiossa 6.6 käydään läpi samat tarkastelut englannin kielen osalta.

6.1 Mitä kieliä suomalaiset osaavat?

Taulukossa 1 esitetään keskustelu- ja lukutaidon sekä yhdistetyn kielitaidon jakaumat kielikohtaisesti. Taulukon kahdessa ensimmäisessä sarakkeessa on eritelty, kuinka suuri osa vastaajista osaa keskustella ja lukea kullakin kielellä. Viimeisessä sarakkeessa esitetään niiden vastaajien osuus, jotka osaavat sekä keskustella että lukea kyseisellä kielellä.

Yleisesti ottaen kielitaitoisten prosenttiosuudet ovat Tilastokeskuksen 2006 kartoittamia lukemia matalampia. Tilastokeskuksen mukaan esimerkiksi englantia osaa yli 80 prosenttia koko aikuisväestöstä (Suomen virallinen tilasto 2006). Erot saattavat johtua kielitaidon erilaisesta operationalisoinnista, jolloin tulokset näyttäisivät vahvistavan hypoteesin kielitaidon mittaamisessa tehtävien valintojen vaikutuksesta tuloksiin.

Keskustelu- ja lukutaidon osalta havaitaan hypoteesin mukaisesti kielen hallinnan osa-alueiden asettuvan hyvin lähelle toisiaan keskustelutaidon ollessa kaikkien paitsi saksan kohdalla hieman yleisempi kielen hallinnan elementti. Poikkeuksena on englannin kieli, jonka kohdalla keskustelu- ja lukutaitoisten osuudet poikkeavat toisistaan selvästi. Englanti on selvästi osatuin kieli vastaajien osatessa miltei puolet todennäköisemmin englantia kuin seuraavaksi yleisintä kieltä, ruotsia. Hieman yli 62 prosenttia vastaajista kokee osaavansa keskustella englannin

kielellä, mutta osuus tippuu 54 prosenttiin kysyttäessä kykyä lukea sanoma-, aikakauslehtiä tai kirjoja. Näiden kahden kielen hallinnan osa-alueen yhdistäminen tiputtaa kielitaitoisten osuuden enää hieman yli puoleen vastaajista.

Tuloksia voi englannin kohdalla selittää se, että eri yhteyksistä ihmisten elämään suodattuva englanninkielinen puhe yhdistyy vastaajien mielissä keskustelutilanteessa tarvittavaan kuullun ymmärtämisen taitoon ja siten mielikuvaan paremmasta osaamistasosta. Kaiken kaikkiaan englannin kuuleminen musiikin, TV-ohjelmien tai elokuvien kautta on havaittu olevan kaikista käyttötavoista (kuunteleminen, lukeminen, puhuminen ja kirjoittaminen) yleisintä (Leppänen et al. 2009, 112). Englanninkieliset mediat sekä laajemmin populaarikulttuuriset ilmiöt ovatkin lävistäneet ihmisten arkipäiväisen kokemusmaailman 2000-luvulla (ks. esim. Gerhards 2012). Myös lomalla tai vieraskielisten ihmisten kanssa kommunikoidessa kielen puhumista pidetään yllä säännöllisesti (ks. esim. Pietiläinen 2006). Edelleen Leppäsen ja kumppaneiden mukaan englannin kielellä lukeminen on jo lähtökohtaisesti huomattavasti kuuntelemista harvinaisempi kielen käytön tapa. Sen lisäksi kokemus nimenomaisesti englannin kielisistä aikakauslehdistä, sanomalehdistä sekä kirjoista on huomattavasti muita (ja helpompia) tekstilajeja vähäisempää (Leppänen et al. 2009, 95–96). Tulokset joka tapauksessa vahvistavat oletukset englannin kielen asemasta tärkeimpänä vieraana kielenä.

Ruotsin kohdalla noin kolmannes vastaajista on ilmoittanut hallitsevansa keskustelu- ja lukutaidon. Kuitenkin vain noin neljäsosa vastaajista kokee hallitsevansa nämä molemmat osa-alueet. Ruotsin kielen osaajien joukossa on siis huomattava määrä sellaisia henkilöitä, jotka osaavat vain joko keskustella tai lukea. Yhdistetyn kielitaidon osuuksien väheneminen havaitaan myös englannin osaamisessa, mutta yhdistetyn kielitaidon lasku selittyy nimenomaisesti lukutaidon heikommalla osaamisella. Ruotsin kohdalla ero selittyy tasaisemmin molempien kielen hallinnan elementtien kautta. Kaiken kaikkiaan hypoteesit eri kielten osaajien osuuksista vahvistavat asetetut hypoteesit eri kielten asemasta suomalaisessa kielitaitovarannossa myös saksan ja venäjän osalta.

Huomion arvoista on, että nyt saadut tulokset ovat ristiriidassa aiempien tutkimusten perusteella kielen hallinnan osa-alueista tehdyn hypoteesin kanssa: esimerkiksi Leppänen ja kumppanit (2009, 89) ja Gerhards (2012, 122) ovat esittäneet vieraalla kielellä lukemisen olevan keskustelua helpompi taito. Taulukosta 1 havaitaan, että pääsääntöisesti näin ei näytä olevan. Tulokset ovat mielenkiintoisia siinäkin mielessä, että keskustelussa on kyse vuorovaikutuksellisesta prosessista, jossa keskustelijan tulee hallita sekä passiivinen että

aktiivinen kielen hallinnan osa-alue (kuullun ymmärtäminen & puheen tuottaminen), kun taas sanomalehteä lukiessa ei tarvitse kuin yhden passiivisen vastaanottamisen taidon. Herääkin kysymys siitä, olisivatko tulokset olleet erilaisia, jos kysymyksenasettelussa olisi puhuttu ”sanomalehtien, aikakauslehtien ja kirjojen” sijaan yleisesti ”vieraskielisistä teksteistä”, kuten keskustelua koskevassa kysymyksessä.

Taulukko 1. Vieraiden kielten keskustelu- ja lukutaito sekä yhdistetty kielitaito (%)

	Keskustelu	Lukeminen	Yhdistetty kielitaito
Englanti	62,4	54,0	51,9
Ruotsi	33,9	32,0	25,9
Saksa	12,7	12,8	9,0
Suomi	6,3	5,8	5,7
Ranska	3,6	2,8	2,1
Espanja	2,2	2,2	1,5
Venäjä	2,6	1,4	1,1
Muut	3,9	3,4	2,5

N=1388

6.2 Kuinka montaa kieltä suomalaiset osaavat?

Taulukossa 2 on laskettu yhteen, kuinka monella kielellä vastaajat osaavat keskustella ja lukea. Taulukon riveiltä nähdään luokittelu kielitaidottomiin ja yhtä, kahta, kolmea jne. kieltä osaavien luokkiin. Toisessa ja kolmannessa sarakkeessa on eritelty sekä keskustelu- että lukutaitoisten osuudet kansainvälisen kielellisen pääoman eri luokissa.

Kielitaidottomien luokat ovat suurimpia yksittäisiä ryhmiä sekä keskustelu- (32,1 %) että lukutaidon (38,8 %) jakautumista tarkasteltaessa. Yhdellä kielellä kokee osaavansa keskustella ja/tai lukea hieman yli neljännes vastaajista. Kahden ja kolmen tai useamman kielen osalta jakaumat laskevat suhteellisen tasaisesti niin, että kolmella tai useammalla kielellä osaa lukea tai keskustella enää vain hieman yli 10 % vastaajista. Kaikissa kielitaitoisten luokissa keskustelutaito on hieman lukemista yleisempää. Tulokset vahvistavat arvioita siitä, että lukeminen on keskustelua vaativampi kielenhallinnan osa-alue, joskin erot ovat verrattain pieniä kielitaidottomien ryhmää lukuun ottamatta. Keskustelutaidon jakaumat ovat melko samansuuntaisia Gerhardsin (2012, 125) tulosten kanssa, joskin Gerhardsin aineistossa yhden kielen (24,4 %) ja kolmen tai useamman kielen (19,4 %) osuudet poikkeavat tässä tutkimuksessa esiintyvistä osuuksista. Erot ovat pieniä, joten jakaumien tulkitaan soveltuvan jatkotarkastelujen suorittamiseen.

Taulukko 2. Vierailta kielillä keskustelemisen ja lukemisen jakautuminen (%)

	Keskustelu	Lukeminen
Ei yhtään osattua kieltä	32,1	38,8
Yksi kieli	28,2	26,8
Kaksi kieltä	24,7	20,7
Kolme kieltä	10,9	9,9
Neljä kieltä	3,2	2,7
Viisi kieltä	0,7	0,7
Kuusi kieltä	0,2	0,3
Seitsemän kieltä	>0,1*	>0,1*
N=1388	100	100

* Yksi seitsemällä kielellä keskustelun sekä yksi seitsemällä kielellä lukemisen hallitseva vastaaja

Taulukosta 3 nähdään, että kansainvälisen kielellisen pääoman osuudet eriytyvät yhä selkeämmin, kun keskustelua ja lukemista mittaavat muuttujat yhdistetään. Suurin yksittäinen luokka muodostuu näin kielitaidottomista vastaajista (42,2 %), jotka eivät osaa lukea eivätkä keskustella yhdelläkään kielellä. Toisessa ääripäässä 0,2 % vastaajista on ilmoittanut osaavansa jopa kuutta eri kieltä. Erittäin korkean kansainvälisen kielellisen pääoman luokat (yli kolme osattua kieltä) jäävät kuitenkin varsin pieniksi: suurin osa kielitaitoisista koostuu odotetusti yhtä ja kahta kieltä osaavista. Kolmea tai useampaa vierasta kieltä osaa enää 9,7 % vastaajista.

Kansainvälinen kielellinen pääoma siis eriytyy varsin voimakkaasti, kun sitä tarkastellaan kokonaisvaltaisemmin pelkän keskustelutaidon sijaan. Tämä tarjoaa hedelmällisen lähtökohdan jatkotarkasteluille. Alla esitetty kuusiportainen kansainvälistä kielellistä pääomaa kuvaava kielitaitomittari toimii analyysin pääasiallisena selitettävänä muuttujana myöhemmin suoritettavassa lineaarisessa regressioanalyysissä. Ristiintaulukoiteja varten kolmea tai useampaa kieltä osaavien luokat on yhdistetty eli käytössä on neliluokkainen kansainvälisen kielellisen pääoman mittari. Neliluokkaisessa muuttujassa vastaajat jakautuvat kielitaidon perusteella karkeasti noin kymmenen prosentin välein niin, että kielitaidottomia on noin 40 %, yhtä kieltä osaavia noin 30 %, kahta kieltä osaavia noin 20 % ja kolmea tai useampaa kieltä osaavia noin 10 %.

Taulukko 3. Kansainvälisen kielellisen pääoman jakautuminen (%)

	%	kum. %
Ei yhtään osattua kieltä	42,2	42,2
Yksi kieli	28,5	70,6
Kaksi kieltä	19,7	90,3
Kolme kieltä	7,6	97,9
Neljä kieltä	1,6	99,5
Viisi kieltä	0,4	99,8
Kuusi kieltä	0,2	100,0
N=1388	100	

Taulukkoon 4 on eritelty, mitä kieliä eri kielitaitoluokissa osataan. Ryhmien tärkeimmät kielet on selvyuden vuoksi korostettu. Tuloksista havaitaan, että englannin kieli muodostaa valtaosan vain yhtä kieltä osaavien luokasta yli 80 % osuudella. Muissa kielitaitoluokissa englanti näyttäytyy käytännössä jo itsestäänselvyytensä, jonka päälle muiden kielten hallinta kumuloituu. Kahta kieltä osaavien keskuudessa kielikokoonpano täydentyy pääasiallisesti ruotsilla, sillä tästä vastaajajoukosta noin neljä viidestä osaa englantia ja ruotsia. Kolmea tai useampaa kieltä osaavien keskuudessa kombinaatio täydentyy useimmiten saksalla.

Taulukko 4. Eri kielten osaaminen kielitaitoisten eri luokissa (%)

	Yhtä kieltä osaavat ¹	Kahta kieltä osaavat ²	Kolmea tai useampaa osaavat ³
Englanti	82,1	96,8	98,0
Ruotsi	8,3	80,5	79,8
Suomi	7,0	10,1	17,7
Saksa	1,7	5,5	76,4
Ranska	0,0	1,3	19,1
Espanja	0,0	0,7	14,0
Venäjä	0,5	1,5	7,2
Muut kielet	0,4	3,8	14,3
N	395	273	135

¹ Yhtä kieltä osaavista vastaajista yli 80 % hallitsee englannin.

² Kahta kieltä osaavista vastaajista 79,0 % hallitsee englannin ja ruotsin.

³ Vähintään kolmea kieltä osaavista vastaajista 64,9 % hallitsee englannin, ruotsin ja saksan.

6.3 Kuka puhuu kuinkakin montaa kieltä – taustamuuttujien suorat yhteydet

Tässä osiossa raportoidaan kunkin sosiodemografisen taustamuuttujan suora yhteys kansainväliseen kielelliseen pääomaan. Elämäntapamuuttujia käsitellään osiossa 6.4. Ristiintaulukointeja tulkitessa tulee muistaa, että niissä tarkastellaan selitettävän muuttujan jakautumista selittävän muuttujan luokissa ja näiden kahden välisiä riippuvuuksia (FSD 2016). Keskinäistarkasteluissa ei siis oteta huomioon muita kielitaitoon mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä.

Sukupuoli

Sukupuolen yhteys kielitaitoon on esitetty taulukossa 5. Hypoteesin mukaisesti naiset ovat jonkin verran miehiä kielitaitoisempia. Miehillä kielitaidottomien vastaajien osuus on miltei 45 % vastaajista, kun naisista täysin ilman kansainvälistä kielellistä pääomaa jääviä on noin viisi prosenttia vähemmän. Kielitaitoisten osalta sukupuolten väliset erot tulevat selkeimmin esiin yhden ja kahden vieraan kielen osaamisessa. Miehet osaavat naisia useammin vain yhtä kieltä (32,2 %) kahden sijaan (15,4 %), kun naisilla näiden kahden luokan välinen ero on huomattavasti pienempi. Tätä sukupuolten välillä havaittavaa eroa voi selittää esimerkiksi naisten taipumuksella opiskella kieliä monipuolisemmin sekä paremmilla oppimistuloksilla perus- ja lukiokoulutuksessa (Sajavaara 2005), pois lukien englannin kielen. Kolmea tai useampaa kieltä osaavien luokassa sukupuolten väliset erot tasoittuvat ja häviävät miltei kokonaan. On luultavaa, että yhteyksien vakioiminen monimuuttujatarkasteluissa heikentää sukupuolen yhteyttä edelleen.

Taulukko 5. Kansainvälinen kielellinen pääoma sukupuolen mukaan (%)

	Nainen	Mies
Ei yhtään kieltä	39,7	44,8
Yksi kieli	26,0	31,2
Kaksi kieltä	23,6	15,4
Kolme tai useampi kieli	10,7	8,5
Yhteensä	100	100
N	720	667

p<0,001

Ikä

Taulukosta 6 havaitaan hypoteesin mukainen iän voimakas yhteys kielitaitoon. 26–35-vuotiaiden ikäryhmässä kielitaidottomia on vain 16,2 % vastaajista, kun 56–75-vuotiaiden ryhmässä valtaosa (yli 70 %) vastaajista ei osaa yhtään vierasta kieltä. Kielitaitoisten kohdalla suurimmat erot havaitaan yhtä tai kahta vierasta kieltä osaavien välillä. Kahden nuorimman ikäluokan jakaumat ovat hyvin samakaltaiset, joskin 26–35-vuotiaat (1972–1981 syntyneet) ovat nuorempaa ikäluokkaa (1982–1989 syntyneet) kielitaitoisempia yhden ja kahden vieraan kielen osalta. Eroa voi selittää 26–35-vuotiaiden kauemmin kestäneellä koulutus- ja/tai työhistorialla, sillä molemmilla on osoitettu olevan selvä vaikutus kielelliseen kompetenssiin (ks. esim. Gerhards 2012). Toisaalta erojen kääntyminen 26–35-vuotiaiden eduksi voi osaltaan indikoida 1990-luvun lopulla havaittua suomalaisten kielitaidon kaventumista (Sajavaara 2010).

Keski-ikäisten, eli 36–45-vuotiaiden ikäryhmä erottuu kielitaidottomien, yhden ja kahden kielen taitajien osalta sekä nuorista että vanhemmista ikäryhmistä. Huomionarvoista on, että 36–45-vuotiaiden kohdalla kielitaidottomien (31,3 %), yhtä kieltä osaavien (32,8 %) ja kahta kieltä osaavien (24,7 %) jakaumat ovat muihin ikäryhmiin verrattuna keskenään hyvin tasaiset. Vanhempien vastaajien osalta 46–55- ja 56–75-vuotiaiden ryhmät erottuvat selkeästi nuoremista ikäryhmistä, mutta myös toisistaan. 46–55-vuotiaissa jo miltei puolet on kielitaidottomia ja vanhimmassa ikäryhmässä enää vain alle kolmannes osaa edes yhtä vierasta kieltä.

36–45-vuotiaiden sekä 46–55-vuotiaiden kohdalla kielten opiskelun painoarvon korostuminen aina 1950-luvulta lähtien on vaikuttanut kielitaitoon. Kielikoulutuksen uudistuminen, yleinen kielitaidon merkityksen kasvu sekä eri kielten painoarvon muutos ovat olleet hitaita ja asteittaisia prosesseja, joten tarkkaa rajanvetoa eri ikäluokkien välille on vaikeaa tehdä. On kuitenkin selvää, että tulokset kertovat näiden muutosten voimasta. Erot kahden vanhimman (pääosin rinnakkaiskoulujärjestelmän käyneen) ikäluokan osalta voivat johtua esimerkiksi kielipainotteisen oppikoulun suosion kasvusta sotien jälkeen. Vuonna 1955 oppikouluun siirtyi 11-vuotiaiden ikäluokasta n. 35 %, 1965 jo yli puolet ja peruskoulu-uudistuksen kynnyksellä vuonna 1970 jo miltei 60 % (Kielilakikomitea 2000, 18). Oppikoulun kielipainotteisuuden ohella myös ruotsin kielen perinteisesti vahva asema voi osaltaan selittää sitä, miksi kolmea tai useampaa kieltä osaavien osuus pysyy vanhimmassakin ikäluokassa yli seitsemässä prosentissa.

Taulukko 6. Kansainvälinen kielellinen pääoma ikäryhmien mukaan (%)

	18–25-v.	26–35-v.	36–45-v.	46–55-v.	56–75-v.
Ei yhtään kieltä	19,2	16,2	31,3	47,8	70,4
Yksi kieli	39,9	41,7	32,8	26,5	14,5
Kaksi kieltä	27,8	30,6	24,7	17,6	8,1
Kolme tai useampi kieli	13,1	11,5	11,2	8,1	7,1
Yhteensä	100	100	100	100	100
N	198	235	259	272	422

p<0,001

Asuinalue

Taulukosta 7 huomataan, että kaupungistuneella asuinalueella (kaupungin keskusta tai esikaupunki) asuvat ovat maaseudulla asuvia kielitaitoisempia. Muualla maaseudulla asuvat ovat yli kaksi kertaa todennäköisemmin kielitaidottomia kuin kaupungin keskustassa asuvat. Yhden vieraan kielen osaamista tarkasteltaessa erot kuitenkin tasoittuvat huomattavasti. Yhden kielen osaamisen jakaumat vaihtelevat maaseudun 24,3 % ja esikaupungin 30,5 % välillä. Tämä ei ole yllättävää, sillä aiempien tutkimusten mukaan maaseudullakin yli 80 % vastaajista on opiskellut vähintään jotain kieltä (Leppänen et al. 2009, 38–39). Suurimmat erot kielitaitoisten luokissa tulevat esiin kahden ja kolmen vieraan kielen osaamisen jakautumisessa. Kahta vierasta kieltä osaavien luokissa kaupungistuneessa ympäristössä asuvat erottuvat selkeästi maaseudulla asuvista ja alueellinen eriarvoistuminen vain korostuu korkean kielitaitovarannon omaavia ihmisiä tarkasteltaessa. Vain 3,4 % maaseudulla asuvista on ilmoittanut osaavansa kolmea tai useampaa vierasta kieltä, kun kaupungin keskustassa osuus nousee selkeästi yli 15 prosentin. Vaikka asuinalueella on tämän keskinäistarkastelun perusteella hypoteesin mukainen selkeä yhteys kielitaitoon, tullaan monimuuttujatarkastelujen avulla tutkimaan tarkemmin, selittykö yhteys pikemminkin asuinalueiden erilaisten ikä-, koulutus-, ja ammattirakenteen kautta, kuten esimerkiksi Leppänen ja kumppanit (2009) esittävät.

Taulukko 7. Kansainvälinen kielellinen pääoma asuinalueen mukaan (%)

	Kaupungin keskusta	Esikaupunki	Maaseudun taajama	Muu maaseutu
Ei yhtään kieltä	29,6	36,8	52,5	61,7
Yksi kieli	29,2	30,5	25,4	24,3
Kaksi kieltä	25,3	22,4	15,0	10,7
Kolme tai useampi kieli	15,9	10,4	7,1	3,4
Yhteensä	100	100	100	100
N	233	702	240	206

p<0,001

Koulutustaso

Taulukko 8 osoittaa, että osattujen vieraiden kielten määrä pääsääntöisesti kasvaa koulutustason noustessa. Vähintään ylemmän korkeakouluasteen suorittaneissa vain 8,6 % vastaajista on kielitaidottomia, kun vastaavasti pelkän perusasteen suorittaneista 68,7 % ei osaa lainkaan kieliä. Ylemmän korkea-asteen suorittaneilla vastaajilla on miltei kahdeksan kertaa useammin runsaasti kansainvälistä kielellistä pääomaa (3 osattua kieltä tai enemmän) kuin vain perusasteen suorittaneilla ja vielä lähes kaksi kertaa useammin kuin alemman korkea-asteen suorittaneilla. Ylemmän korkeakoulutuksen suorittaneiden keskuudessa kahta tai useampaa kieltä osaavia on miltei 65 % ja vielä kolmea tai useampaa kieltä osaavien osuuskin on verrattain suuri (23,9 %).

Koulutusasteet siis odotetusti eriytyvät voimakkaasti kielten hallinnan suhteen. Kuten aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, kielitaito kasaantuu korkeasti koulutetuille ihmisille, joilla on motivaatiota, mahdollisuuksia sekä resursseja kielten opiskeluun (ks. esim. Gerhards 2012). Suomalaiset korkeakouluopiskelijat suorittavatkin verrattain paljon pakollisia ja valinnaisia kieliopintoja opiskeluidensa aikana (Sajavaara 2005, 12; Pyykkö et al. 2007, 137). Toisaalta myös vain perusasteen suorittaneiden keskuudessa jopa yli 30 % hallitsee vähintään yhden vieraan kielen. Suomessa vieraiden kielten opetus koko ikäluokalle on kuulunut jo pitkään perusasteen opetussuunnitelmaan, joka selittää kansainvälisesti vertailtuna suhteellisen korkeita perusasteen kouluttautuneiden kielitaito-osuuksia (ks. esim. Kielilakikomitea 2000, Sajavaara 2005). Nyt saadut tulokset poikkeavat jonkin verran Gerhardsin (2012, 158) vastaavista, sillä hänen tuloksissaan vain alle 20 % matalasti koulutetuista vastaajista oli kielitaitoisia. Monimuuttujatarkasteluissa mielenkiinto kohdistuu koulutusasteen osalta pitkälti siihen, kuinka paljon esimerkiksi elämäntyylin, iän tai asuinalueen kaltaiset voimakkaassa yhteydessä kielitaitoon olevat tekijät heikentävät koulutuksen yhteyttä vai säilyykö koulutusasteen merkitys vahvana itsenäisenä selittäjänä.

Taulukko 8. Kansainvälinen kielellinen pääoma koulutusasteen mukaan (%)

	Perusaste	Keskiaste	Alemmat KK	Ylemmät KK
Ei yhtään kieltä	69,4	52,5	28,5	8,6
Yksi kieli	19,4	29,6	32,9	26,9
Kaksi kieltä	7,9	12,4	26,3	40,6
Kolme tai useampi kieli	3,3	5,5	12,3	23,9
Yhteensä	100	100	100	100
N	242	541	407	197

p<0,001

Ammattiasema

Taulukossa 9 näkyy hypoteesin mukainen ammattiluokan vaikutus kielitaitoon. Kuten oletettua, kielitaitoisten määrä lisääntyy ammattiaseman kohotessa. Valtaosa (60,5 %) suorittavaa työtä tekevästä ei osaa lainkaan kieliä, kun johtavissa asemissa kielitaidottomien osuus on enää hieman yli 20 %. Yhtä kieltä osataan kutakuinkin yhtä todennäköisesti kussakin ammattiryhmässä, mutta johtavissa asemissa olevat vastaajat ovat selkeästi muita ammattiryhmiä useammin korkeasti kielitaitoisia.

Tuloksia tulkitessa on otettava huomioon, että ammattien luokittelut ovat varsin karkeita. Näin ollen esimerkiksi aiemmissa tutkimuksissa huomioitu asiantuntija-asemissa työskentelevien korkean kansainvälisen kielellisen pääoman lähempi tarkastelu ei nyt ole mahdollista. Yleisesti ottaen tulokset kuitenkin ovat linjassa aiemman työelämän kielitaitoa koskevan tutkimuksen kanssa: asiantuntija-asemissa sekä johtajatasolla työskentelevät ovat keskimäärin koulutetumpia, tarvitsevat työssään vieraita kieliä säännöllisesti ja usein myös jatkavat kielitaidon kartuttamista myös työn ohessa (ks. esim. Sajavaara & Salo 2007). On kuitenkin oletettavaa, että ammattiaseman yhteys heikkenee regressioanalyysissä pitkälti pois juuri koulutuksen vaikutuksella.

Taulukko 9. Kansainvälinen kielellinen pääoma ammattiaseman mukaan (%)

	Työläiset	Keskiryhmät	Johtavat asemat
Ei yhtään kieltä	60,5	40,5	23,7
Yksi kieli	26,7	29,0	29,7
Kaksi kieltä	11,4	18,8	30,0
Kolme tai useampi kieli	1,4	11,8	16,6
Yhteensä	100	100	100
N	420	442	337

$p < 0,001$

Äidinkieli

Viimeisenä sosiodemografisena taustamuuttujana esitettävä vastaajan äidinkielen vaikutus osattujen kielten määrään on esitetty taulukossa 10. Ristiintaulukointi on tilastollisesti merkitsevä, joskin vastaajien määrä jää varsinkin muita kieliä puhuvien luokassa melko pieneksi. Monimuuttujatarkasteluissa muut ja ruotsinkieliset yhdistetään yhdeksi luokaksi.

Tuloksista havaitaan odotetusti, että äidinkielenään muuta kuin suomea puhuvat osaavat huomattavasti useammin kahta tai useampaa vierasta kieltä. Tämä johtuu pitkälti siitä, että suurin osa vähemmistökieliä puhuvista osaa myös paikallista valtakieltä eli suomea, jonka

päälle muiden kielten osaaminen kasautuu. On kuitenkin huomion arvoista, että myös ruotsin tai muun kielisten joukossa kielitaidottomien osuudet ovat noin kymmeneen prosentin luokkaa. Edelleen kolmea tai useampaa kieltä osaavien osuus on korostunut muita kieliä osaavien kohdalla. Kaiken kaikkiaan tulokset siis vahvistavat hypoteesin, jonka mukaan ruotsia tai muuta äidinkielenään puhuvilla on suomenkielisiä enemmän kansainvälistä kielellistä pääomaa.

Taulukko 10. Kansainvälinen kielellinen pääoma äidinkielen mukaan (%)

	Suomi	Ruotsi	Muut
Ei yhtään kieltä	44,1	11,9	11,1
Yksi kieli	28,4	32,8	29,6
Kaksi kieltä	19,0	31,3	25,9
Kolme tai useampi kieli	8,5	23,9	33,3
Yhteensä	100	100	100
N	1282	67	27

$p < 0,001$

6.4 Elämäntyyli ja kielitaito

Elämäntyyliä koskevia tuloksia tulkitessa tulee ottaa huomioon, että taulukkojen prosenttiosuudet on laskettu riveittäin kansainvälisen kielellisen pääoman luokkien mukaan toisin kuin edellä esitetyissä muita taustamuuttujia koskevissa tarkasteluissa. Tässä osiossa käydään ensin läpi vieraskielistä mediaa koskevat tarkastelut, joiden jälkeen verrataan lomaviettokohteiden yhteyksiä kansainväliseen kielelliseen pääomaan.

Ulkomaalainen media

Taulukosta 11 nähdään, että mukaan valittujen mediamuotojen välillä ei ole suuria keskinäisiä eroja: kielitaidottomien ryhmässä yli 90 % vastaajista ei seuraa lainkaan ulkomaalaisia sanomalehtiä (94,8 %) tai uutiskanavia (91,1 %). Kielitaidottomien kohdalla tulokset eivät ole yllättäviä. Mielenkiintoista kuitenkin on, että kielitaidon kasaantuessa myös vieraskielisen median seuraaminen lisääntyy systemaattisesti. Yhtä vierasta kieltä osaavien vastaajien keskuudessa sanomalehtiä seurasi vähintään silloin tällöin 14,2 % ja uutiskanavia hieman yli viidennes vastaajista. Kahden vieraan kielen luokassa vieraskielisen median seuraajien määrä kasvaa edelleen sanomalehtien osalta 23,9 prosenttiin ja uutiskanavien kohdalla jo reilusti yli kolmeen kymmeneen prosenttiin. Kolmea tai useampaa kieltä osaavien kohdalla vieraskielisen median seuraajien osuudet kasvavat jo yli 40 % molempien mediamuotojen kohdalla. Näyttäisikin siltä, että ainakin näiden varsin perinteisten mediamuotojen osalta korkea kielellinen pääoma yhdistyy usein myös kulutusvalintoihin.

Miksi korkeasti kielitaitoiset ihmiset sitten seuraavat myös vieraskielisiä uutislähteitä, vaikka ajankohtainen uutistarjonta on varsin kattavaa myös vastaajien omalla äidinkielellä? Liittyykö uutiskanavien tai sanomalehtien seuraaminen kenties työhön? Tarjoavatko ulkomaalaiset mediat kielitaitoisille ihmisille vaihtoehtoisen ja erilaisen perspektiivin ajankohtaisiin asioihin? Vai onko tarkoituksena ylläpitää omaa kielitaitoa? Tulos on sikälikin mielenkiintoinen, että englanninkielinen tarjonta muodostaa varmasti suurimman osan seurattavista medialähteistä, mutta silti ulkomaalaisen median seuraaminen kasvaa kielitaidon kumuloituessa. Seuraavatko korkeasti kielitaitoiset myös muun kielistä uutistarjontaa vai selittävätkö muut tekijät nyt havaittua eroa?

Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan ilmiöiden määrällisiä kytköksiä, ei ihmisten itse toiminnalleen antamia merkityksiä tai mediamuotojen tarkempia kielivalintoja. Vieraskielisten sanomalehtien tai muiden mediamuotojen seuraamista nimenomaisesti kielitaitoon kytkeytyvinä elämäntyyliin tai kulutukseen liittyvinä valintoina ei ole juuri tutkittu. Tässäkään tutkimuksessa ei päästä käsiksi siihen, millä tavoin tai miksi korkeasti kielitaitoiset näitä medioita kuluttavat. Semi Purhonen toteaa, että esimerkiksi television osalta ”[...] ratkaisevaa ei aina ole niinkään se, miten paljon katsoo tai edes mitä katsoo, vaan yhtä lailla se, miten katsoo.” (Purhonen 2011, 605.) Eri mediamuotojen kulutuksen, kielitaidon sekä elämäntyylin kytkösten ymmärtämiseksi tarvitaan—jatkossa myös tarkempaa laadullista tutkimusotetta.

Taulukko 11. Ulkomaalaisen median seuraaminen kansainvälisen kielellisen pääoman mukaan (%)

	Sanomalehdet				Uutiskanavat			
	Väh. silloin tällöin	Ei lainkaan	%	N	Väh. silloin tällöin	Ei lainkaan / ei näy	%	N
Ei yhtään kieltä	5,2	94,8	100	537	8,9	91,1	100	495
Yksi kieli	14,2	85,5	100	380	20,3	79,9	100	375
Kaksi kieltä	23,9	76,1	100	268	32,8	67,2	100	256
Kolme tai useampi kieli	40,6	59,4	100	133	42,6	57,4	100	129
	p<0,001				p<0,001			

Jatkotarkasteluna on suoritettu kaksisuuntaisen varianssianalyysi, jonka avulla näiden kahden mediamuodon yhteyttä kielitaitoon vertaillaan. Tuloksista havaitaan, että sekä sanomalehtien seuraamisen ($F=77,475^{***}$) että uutiskanavien katsomisen ($F=41,239^{***}$) päävaikutukset ovat tilastollisesti merkitseviä. Kummankin mediamuodon seuraaminen vähintään silloin tällöin siis

korreloi positiivisesti kansainvälisen kielellisen pääoman kanssa. Hypoteesin mukaisesti ulkomaalaisten sanomalehtien lukeminen ($\eta^2=5,7\%$) on uutiskanavien seuraamista ($\eta^2=3,1\%$) voimakkaammin yhteydessä kielitaidon eriytymiseen. Sen sijaan muuttujilla ei näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevää yhdysvaikutusta ($F=3,701ns$). Tuloksen perusteella monimuuttujatarkasteluihin sisällytetään vain sanomalehtien lukemista kuvaavaa muuttujaa.

Lomanviettotavat

Taulukoon 12 on tiivistetty viiden erillisen lomakohteen ja kansainvälisen kielellisen pääoman ristiintaulukointien tulokset. Muista keskinäisvertailuista poiketen taulukossa raportoidaan selkeyden vuoksi vain niiden vastaajien osuudet, joilla on kokemusta kyseisestä lomakohteesta. Kohteissa vierailneiden prosentiosuudet on lihavoitu ja niiden perästä löytyy ko. kielitaitoluokan vastaajien kokonaislukumäärä sulkeissa. Toisin sanoen taulukosta on jätetty raportoimatta niiden vastaajien osuudet, joilla ei ole kokemusta kyseisestä lomakohteesta. Esimerkiksi kielitaidottomien kohdalla taulukkaan ei ole raportoitu niitä vastaajia (48,9%), joilla ei ole kokemusta Kanariansaarista ja niin edespäin.

Verratessa eri lomakohteita huomataan, että Kanariansaaria lukuun ottamatta kaikki ristiintaulukoinnit ovat tilastollisesti merkitseviä ja siten yhteydessä kansainväliseen kielelliseen pääomaan. Erityisesti kaupunkikohteissa lomaileminen korreloi voimakkaasti kielitaidon kanssa. Kolmea tai useampaa kieltä puhuvien joukossa yli 70 prosentilla on kokemusta kaupunkikohteista, kun kielitaidottomien ryhmässä osuus tippuu noin kahteenkymmeneen prosenttiin. Myös yhtä ja kahta kieltä osaavien ryhmät poikkeavat toisistaan selkeästi. Muiden kohteiden osalta erittelevä vaikutus kohdentuu etenkin kielitaidottomien ja kielitaitoisten välille ja varsinkin kaukokohteet erittelevät vahvasti juuri kielitaidottomia ja kieltä osaavia vastaajia. Kielitaitoryhmien väliset erot sen sijaan ovat huomattavasti pienempiä kaikkien muiden kuin kaupunkikohteiden osalta.

Taulukko 12. Vastaajien kokemukset eri lomakohteista kansainvälisen kielellisen pääoman mukaan (%)

	Kanarian-saarilla ¹	Väli-merellä ²	Euroopan ulkopuolella ³	Kauko-kohteissa ⁴	Kaupunki-kohteissa ⁵
Ei yhtään kieltä	41,1 (547)	39,3 (547)	21,5 (534)	12,3 (546)	22,6 (544)
Yksi kieli	43,3 (379)	49,5 (378)	30,3 (376)	23,7 (379)	45,3 (382)
Kaksi kieltä	47,6 (269)	59,7 (268)	35,1 (268)	27,0 (270)	59,3 (270)
Kolme tai useampi	51,2 (129)	60,5 (129)	37,8 (127)	34,6 (130)	73,1 (130)
N	1324	1322	1305	1325	1326
Sig.	p>0,005	p<0,001	p<0,001	p<0,001	p<0,001

¹ k59b 'Rantaloma Kanariansaarilla' ² k59c 'Rantaloma Välimerellä (esim. Kreetta)' ³ k59d 'Rantaloma muualla kuin Euroopassa' ⁴ k59g 'Kaukokohteet (esim. Intia)' ⁵ k59h 'Kaupunkilomat (esim. Lontoo)'

Jatkotarkasteluina on jälleen mediakulutuksen tavoin suoritettu kaksisuuntainen varianssianalyysi kauko- ja kaupunkilomakohteiden ja kansainvälisen kielellisen pääoman välillä. Tulokset varmistavat keskinäistarkasteluissa havaitut erot. Kaupunkikohteet latautuvat varianssianalyysissä vahvasti ($F=68,01^{***}$) kaukokohteiden p-arvon noustessa yli sallitun raja-arvon. Näiden kahden interaktiovaikutukset eivät myöskään olleet tilastollisesti merkitseviä. Toisin sanoen kaupunkilomailun harrastaminen eriytyy valituista lomanviettotavoista voimakkaimmin kansainvälisen kielellisen pääoman perusteella, joten kaupunkilomailu sisällytetään sanomalehtien lukemista mittaavan muuttujan tavoin mukaan monimuuttujatarkasteluihin.

Havaitut erot eivät ole yllättäviä, sillä suuri osa lomamatkoista suuntautuu alueille ja lomakohteisiin, joissa ei tarvitse useinkaan kommunikoida paikallisella kielellä tai tutustua paikalliseen kulttuuriin (Fligstein 2008, 152). Suomessa massaturismin yleistymisen ajoittuu 1960-luvulle, jolloin uusiin rantalomakohteisiin, kuten Las Palmasiin, Mallorcalle, Kanariansaarille sekä Costa del Soliin ryhdyttiin järjestämään paketti- ja seuramatkoja (Mustonen et al. 2004, 285). Rantakohteisiin suuntautuvilla pakettimatkoilla paikan päällä pärjää usein myös hyvin rajoitetulla tai jopa olemattomalla kielitaidolla matkajärjestäjän tarvittaessa huolehtiessa kielitaitoa vaativasta kommunikaatiosta.

Vastaavasti joissain matkakohteissa vierailu voi osoittautua hankalaksi tai jopa mahdottomaksi ilman edes jonkinasteista lingua francan tai paikalliskielen hallintaa. Juuri kaupunkiympäristössä matkailija altistaa useammin itsensä tilanteeseen, jossa kielten osaaminen on välttämätöntä. Kieli on näin turistin kannalta keskeinen tapa hallita uuteen ympäristöön, kulttuuriin sekä ihmisten kohtaamisiin liittyviä riskejä. (Phipps 2007, 54–57.) Herääkin kysymys siitä, mikä on kielitaidon rooli matkailun kentällä tapahtuvassa

erottautumisen ja distinktion mekanismeissa. Kaupunkilomailuun yhdistyy usein korkean statuksen leima: kaupunkikohteet kantavat yksilöllisen sekä hyvän kulttuurisen maun leimaa matkailun kentällä (Purhonen et al. 2014, 284). Kulttuuripääoman näkökulmasta ruumiillisesti omaksuttu kieli (*linguaging*) siis ylipäättään mahdollistaa vierailun hyvää kulttuurista makua osoittavissa lomakohteissa. Kielen hallinta voi myös avata monipuolisempia mahdollisuuksia ”erotteluvoimaisten” ja hyvää kulttuurista makua henkivien aktiviteettien harjoittamiseen kohteessa. Varsinkin kaupunkikohteessa kielellinen ”valuutta”, kuten Phipps kielitaidon ymmärtää, avaa ovia, jotka muuten pysyisivät suljettuna. (Phipps 2007, 61–63.) Näiden ovien aukominen voikin toimia hyvän kulttuuritahdon osoituksena, esimerkiksi kulttuurin kentällä. Edelleen vieraan kielen aktiivinen käyttö paikallisessa ympäristössä ja aidossa vuorovaikutuksessa edelleen avittaa kielen oppimista huomattavasti formaalia opetusta paremmin (ks. esim. Phipps 2007).

6.5 Monimuuttujatarkastelut

Monimuuttuja-analyysien avulla tarkastellaan taustamuuttujien vakioituja yhteyksiä kielitaitoon. Regressioanalyysien avulla pystytään arvioimaan mukaan valittujen taustamuuttujien yhteisvaikutuksen lisäksi myös yksittäisten selittäjien vaikutusmekanismien muutosta, kun myös muiden taustatekijöiden vaikutukset otetaan huomioon (Metsämuuronen 2006, 675). Nyt regressioissa käytettävät muuttujat ovat samoja, joita on käytetty keskinäistarkasteluissa ja ne (ja mahdollisesti muuttujille suoritettut uudelleenluokittelut) esitellään yksityiskohtaisemmin ennen tulosten raportointia.

Seuraavaksi käydään läpi lineaaristen regressioanalyysien tulokset. Linearisessa regressioanalyysissä selitettävä muuttuja on jatkuva saaden arvoja nollan ja kuuden välillä. Mielenkiinto kohdistuu sekä kokonaisselitysasteen että yksittäisten taustatekijöiden regressiokertoimien muutoksiin eri mallien välillä. Lineaaristen regressiomallien jälkeen raportoidaan kolme erillistä logistista regressioanalyysiä. Logistisissa regressioanalyysissä selitettävät muuttujat ovat kaksiluokkaisia, jolloin päästään tarkastelemaan eri kielitaitoryhmiin kuulumiseen vaikuttavia seikkoja erikseen. Lisäksi logistinen regressioanalyysi on joustavampi mukaan selittävien muuttujien muodon suhteen, joten keskinäistarkasteluissa havaittuja eroja koulutusasteiden sekä asuinalueiden välillä päästään tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin.

Lineaarinen regressioanalyysi

Lineaaristen regressioanalyysien tulokset on koottu taulukkoon 13. Lineaarisen regressioanalyysin oletusten mukaisesti selittävät muuttujat ovat joko kaksiluokkaisia tai jatkuvia. Sukupuoli on käytetyistä taustatekijöistä ainoa dikotominen muuttuja, joten muut selittävät muuttujat on luokiteltu uudelleen ristiintaulukointien tulosten pohjalta. Keskinäistarkasteluiden perustella suoritettujen muuttujamuutosten avulla päästään riittävän tarkkaan, mutta silti ekonomiseen analyysiin. Asuinalueen kohdalla kaupunkimaisilla (kaupungin keskusta ja esikaupunki) alueilla asuvia verrataan maaseudulla (maaseudun taajama ja muu maaseutu) asuviin. Koulutusasteen osalta verrataan korkeakoulututkinnon suorittaneita ja perus- tai keskiasteen suorittaneita vastaajia. Ammatin mukaan vertaillaan johtavissa asemissa työskenteleviä muihin ammattiasemiin (työläiset, keskiryhmät sekä muut-luokka). Äidinkieleltään ruotsin- tai muunkielisiä verrataan suomea puhuviin. Ikä on ainoa malleissa mukana oleva jatkuva muuttuja. Se saa arvoja 18–75 ikävuoden välillä. Kaikissa kolmessa regressioissa käytetään niin sanottua pakotettua analyysimenetelmää, jossa kaikki selitettävät muuttujat lisätään malliin samanaikaisesti.

Selittävien muuttujien jälkeen seuraavilla sarakkeilla raportoidaan regressioanalyysien tulokset. Ensimmäisessä mallissa (Malli 1) raportoidaan taustamuuttujien suorat päävaikutukset. Näiden suorien regressioanalyysien tarkemmat tunnusluvut löytyvät liitteestä 5. Toisessa regressioanalyysissä (Malli 2) malliin on lisätty mukaan kaikki taustamuuttujat. Viimeiseen regressioanalyysissä (Malli 3) on mukana sosiodemografisten tekijöiden lisäksi myös kaupunkilomailu sekä ulkomaalaisten sanomalehtien lukeminen. Regressioista 2 ja 3 on raportoitu selittävien muuttujien regressiokertoimien lisäksi mallin kokonaisselitysaste sekä F-arvo. Mielenkiinto kohdistuu siis yhtäältä mallin kokonaisselitysasteen (R^2) sekä yksittäisten muuttujien regressiokertoimien muutoksiin eri mallien välillä. Vastaajamäärät (N) tippuvat kolmanteen malliin noin sadalla, sillä kaikki vastaajat eivät ole vastanneet lainkaan jompaankumpaan tai molempiin elämäntapamuuttujia koskeviin kysymyksiin.

Mallien selitysasteita tarkasteltaessa voidaan todeta mallien selitysvoiman olevan verrattain hyvä. Mikään yksittäinen muuttuja ei pysty selittämään ilmiötä tyhjentävästi, mutta koulutuksen ja iän merkitys korostuu selkeästi jo pelkkiä suoria selitysasteita tarkasteltaessa. Taustamuuttujien valintaa voi siis tilastollisesta näkökulmasta pitää onnistuneena. Mallissa 1 taustamuuttujien suorat selitysasteet vaihtelivat 0,06 – 14,3 % välillä. Suurimmat selitysasteet olivat odotetusti vastaajan ikä: 9,5 % ja koulutusaste: 14,3 %. Matalimmat selitysasteet

latautuivat sukupuolelle: 0,06 % sekä asuinalueelle: 4,1 %. Mallissa 2 kaikkien kuuden taustamuuttujan kokonaisselityssaste nousee 27,6 prosenttiin, joten malli selittää kansainvälistä kielellistä pääomaa verrattain hyvin. Elämäntyyliinmuuttujien vaikutusta tarkastellaan tarkemmin hieman tuonnempana.

Taulukko 13. Kansainvälistä kielellistä pääomaa ennustavat tekijät. Kolme lineaarista regressioanalyysia.

Selittävät muuttujat	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Koulutus (0= Perus- tai keskiaste, 1= Korkea-aste)	0,38***	0,28***	0,22***
Ikä (18–75-vuotta)	-0,31***	-0,27***	-0,25***
Äidinkieli (0= Suomi, 1= Ruotsi tai muu)	0,20***	0,19***	0,16***
Ammatti (0=Muut asemat, 1=Johtavat asemat)	0,24***	0,12***	0,07*
Asuinalue (0= Maaseutu, 1= Kaupunki)	0,20***	0,11***	0,06*
Sukupuoli (0= Nainen, 1= Mies)	-0,08**	-0,06**	-0,06**
Ulkom. sanomalehdet (0=Ei lue, 1=Väh. silloin tällöin)	0,31***	-	0,18***
Kaupunkilomat (0=Ei kokemusta, 1= Kokemusta)	0,35***	-	0,17***
R2 Kokonaisselityssaste (%)	-	27,6 %	33,6 %
F	-	87,70***	81,39***
N	-	1367	1271

Malli 1: muuttujien suorat regressiokertoimet

Malli 2: muiden sosiodemografisten tekijöiden mukaan vakioidut regressiokertoimet

Malli 3: taustamuuttujien & elämäntapamuuttujien mukaan vakioidut regressiokertoimet

Selitettävä muuttuja: Kansainvälinen kielellinen pääoma: (0 Ei osaa yhtään kieltä ... 6 Osaa kuutta kieltä)

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Malleissa 1 ja 2 kaikki taustamuuttujat ovat tilastollisesti merkitseviä, joskin regressiokertoimissa esiintyy suurta vaihtelua. Regressiokertoimet odotetusti laskevat kautta linjan, kun otetaan huomioon myös muut selittävät muuttujat. Iän ja koulutuksen vetosuhteet heikkenevät vakioiduissa malleissa selkeästi, mutta ne säilyvät silti selvästi tärkeimpinä kielitaitoa selittävinä tekijöinä: vastaajan korkeampi ikä korreloi kielitaidon kanssa voimakkaan negatiivisesti kaikissa malleissa, kun taas korkeakoulutuksen regressiokerroin on suurin piirtein samassa suhteessa voimakkaan positiivinen. Ensimmäistä ja toista mallia verrattaessa huomataan, että koulutuksen vaikutus heikkenee huomattavasti ikää enemmän. Koulutuksen regressiokertoimen lasku kertoo siitä, että varsinkin ikä selittää osan koulutustason vaikutuksesta. Myös ristiintaulukointi varmistaa tämän yhteyden. Tuloksia tulkitessa on hyvä myös muistaa, että osa nuorimmista (kielitaitoisemmista) vastaajista ei ole vielä suorittanut koulutustaan loppuun saakka, joten iän vaikutus voi todellisuudessa olla suurempi. Kootusti voidaan kuitenkin todeta, että nuori ikä ja korkea koulutus ovat voimakkaimmin kasaantuvaa kielitaitoa selittäviä tekijöitä.

Regressiokertoimista vain äidinkieli säilyy miltei muuttumattomana kahden ensimmäisen mallin välillä. Tämä ei ole yllättävää, sillä pitkälti suomenkielisessä yhteiskunnassa pärjätäkseen on todella osattava oman äidinkielen lisäksi ainakin suomea. Näin ollen muut opitut vieraat kielet kasautuvat äidinkielen sekä valtakielen päälle kerryttäen kansainvälistä kielellistä pääomaa. Varsinkin suomenruotsalaiset, mutta myös kasvavissa määrin muita kieliä äidinkielenään puhuvat ovat käyneet läpi suomalaisen koulujärjestelmän, jonka kautta opitaan valtakielen tai ruotsinkielisten kohdalla toisen kotimaisen lisäksi myös muita kieliä. Parhaimmassa tapauksessa muilla kuin suomea puhuvilla onkin siis varsin runsas kielivaranto käytössään jo peruskoulun jälkeen. Suomenruotsalaisten on myös todettu olevan jonkin verran suomenkielisiä korkeammin koulutettuja, joka edelleen vaikuttaa positiivisesti kielitaidon määrään.

Keskinäistarkastelussa havaitut voimakkaat ammattiaseman sekä asuinalueen yhteydet selittyvät pitkälti pois muiden muuttujien vaikutuksella. Ammattiaseman kohdalla tulokseen voi osaltaan vaikuttaa karkea mittaustaso, jossa vertailuluokassa ovat sekaisin työläiset, keskiluokat sekä muissa tehtävissä toimivat. Silti suora regressiokerroin tippuu miltei puoleen, joka kertoo varsinkin korkean koulutuksen tarpeellisuudesta esimerkiksi johtavissa asemissa työskenneltäessä. Asuinalueen yhteyden heikkeneminen selittyy kaupungin sekä maaseudun erilaisilla elinkeino- sekä ikärakenteilla, kuten aiemmissakin tutkimuksissa on huomattu: kaupungeissa asuu pääsääntöisesti nuorempia sekä korkeammin koulutettuja vastaajia. Elinkeinoelämän sekä hallinnon lisäksi myös korkeakoulut sijaitsevat poikkeuksetta suurissa tai keskisuurissa kaupungeissa. Myös keskinäistarkasteluissa havaittu sukupuolen heikko yhteys kielitaitoon säilyy tilastollisesti jonkin verran merkitsevänä myös vakioituna naisten ollessa hieman miehiä kielitaitoisempia, mutta yhteys on varsin heikko.

Elämäntapamuuttujien lisääminen mukaan muuttujien joukkoon nostaa kokonaisselitystasetta kuusi prosenttiyksikköä 33,6 prosenttiin. Yksittäisinä muuttujina ulkomaalaisten sanomalehtien lukeminen sekä kaupunkilomilla käyminen korreloivat positiivisesti kielitaidon kanssa, joskin regressiokertoimet tippuvat noin puoleen, kun ne vakioidaan muiden selittäjien kanssa. Mielenkiintoista kuitenkin on, että vastaajien elämäntyyliin liittyvät tekijät toimivat voimakkaina väliin tulevina muuttujina, jotka vaikuttavat useampaankin sosiodemografiseen tekijään. Lomanviettotavat ja vieraskielisten sanomalehtien lukeminen käytännössä selittävät noin puolet mallissa 2 havaitusta ammattiaseman ja asuinalueen vaikutuksesta. Edellä mainittujen tekijöiden yhteydet käytännössä häviävät elämäntyylin kanssa vakioituna. Myös

koulutuksen kerroin laskee huomattavasti, kun kielitaitoon yhteydessä olevat kulutusvalinnat otetaan huomioon. Tällöin vastaajan ikä nousee koulutusta keskeisemmäksi tekijäksi. Sen sijaan elämäntyyliin muuttujilla ei ole juurikaan vaikutusta äidinkielen yhteyteen, jonka regressiokerroin laskee vain hieman.

Kootusti voi sanoa, että tulokset vahvistavat keskinäistarkasteluiden tulokset: lomanviettoon ja median kulutukseen liittyvät tekijät ovat hyvin voimakkaita, äidinkieleen verrattavissa olevia kielitaitoon yhteydessä olevia tekijöitä. Lisäksi havaitaan, että vastaajan henkilökohtaiset kulutusvalinnat näyttävät käytännössä selittävän pois (ammattiasema ja asuinalue) tai vähintään heikentävän (koulutustaso) perinteisten, väestötason kielitaitoanalyyseissä käytettyjen taustamuuttujien yhteyksiä kansainväliseen kielelliseen pääomaan. Nyt saatujen tulosten valossa esimerkiksi vastaajan ammatin tai asuinpaikan vaikutus selittyy todellisuudessa pitkälti sillä, että kaupungissa asuvat ja johtavissa asemissa työskentelevät seuraavat useammin vieraskielistä mediaa sekä lomailevat kaupunkikohteissa. Tulos herättää kysymyksiä muiden kielitaitoon kytköksissä olevien elämäntyyliin valintojen suorista sekä epäsuorista vaikutuksista suhteessa perinteisiin sosiodemografisiin taustamuuttujiin, sillä nyt mukana on vain kaksi kielitaitoon kytkeytyvää elämäntyyliin liittyvää tekijää.

Logistinen regressioanalyysi

Taulukossa 14 on raportoitu kolmen erillisen logistisen regressioanalyysin tulokset. Logistinen regressio on lineaarista regressiota joustavampi selittävien muuttujien ominaisuuksien suhteen, joten koulutus ja ammattiasemat on sisällytetty mukaan moniluokkaisina. Äidinkieli ja asuinpaikka on sen sijaan jätetty kaksiluokkaisiksi keskinäistarkasteluiden havaittujen selkeiden jakolinjojen perusteella. Äidinkielen osalta verrataan suomea puhuvia ruotsia tai muuta kieltä puhuviin. Asuinpaikan kohdalla vastaajat on jaettu kaupunkilaisiin (kaupungin keskustassa sekä esikaupungeissa asuvat) ja maaseudulla asuviin (maaseudun taajamat & muu maaseutu). Selittävien muuttujien jälkeisistä sarakkeista löytyvät kolmen erillisen regressioanalyysin tulokset. Selitettävä muuttuja (kansainvälinen kielellinen pääoma) on näissä kolmessa regressioanalyysissä ryhmitelty eri tavoin. Vertailuluokkana kaikissa malleissa toimii kielitaidottomien vastaajien ryhmä, jota vasten yhtä (Regressio 1), kahta (Regressio 2) ja kolmea tai useampaa kieltä osaavia (Regressio 3) vastaajia verrataan.

Kaikista malleista raportoidaan Waldin testisuure, $\text{Exp}(B)$ eli vetosuhte sekä luottamusväli. Waldin testisuure kertoo muuttujan painoarvosta verrattuna muihin malleissa mukana oleviin

selittäjiin; mitä suurempi arvo, sitä voimakkaampi ennustaja muuttuja on. Vetosuhte on suomenkielinen vastine termille *odds ratio*, joka kertoo yhteyden suunnasta ja voimakkuudesta. Yhtä suuremmat arvot kertovat, että kyseisen selittävän muuttujan referenssiryhmään verrattuna oireilua (tässä tapauksessa kielitaitoa) koetaan useammin. Mitä suuremman kertoimen tarkasteltava luokka saa, sitä suurempi ”riski” luokkaan kuuluvilla vastaajilla on olla kielitaitoinen. Vetosuhdetta ei tule sekoittaa todennäköisyyteen, vaan se kuvaa suhteellista riskiä. Luottamusväli taas kertoo vetosuhteen hajonnasta perusjoukossa, eli toisin sanoen se antaa lisätietoa siitä, kuinka hetero- tai homogeeninen perusjoukko ilmiön suhteen todellisuudessa on. Koko mallin näennäisselitystasetta kuvaava luku on Cox & Snell-Nagelkirke r^2 . Tuloksia tulkitessa tulee huomioida, että regressiot ovat erillisiä ja vertailtavana on kerrallaan aina vain kaksi ryhmää. Esimerkiksi kielitaidottomia ja yhtä kieltä osaavia koskevasta regressiosta on jätetty ulkopuolelle kahta tai useampaa kieltä osaavat vastaajat ja niin edespäin.

Ensimmäisessä regressioanalyysissä verrataan taustamuuttujien vaikutuksia siihen, onko vastaaja kielitaidoton vai yhtä kieltä osaava. Tuloksista havaitaan, että ikä on ylivoimaisesti keskeisin yhden kielen osaamista ennustava tekijä. Kaikki ikäryhmät poikkeavat merkitsevästi referenssiryhmänä toimivasta vanhimmasta ikäryhmästä – vetosuhteet kasvavat kohti nuorempia ikäluokkia siirryttäessä, joskin selkein jakolinja löytyy alle 35-vuotiaiden ja sitä nuorempien vastaajien välillä. Suurimman vetosuhteen saa 26–35-vuotiaiden ikäryhmä, jonka veto on yli 18-kertainen 56–75-vuotiaisiin verrattuna. Tulokset ovat siis linjassa keskinäistarkasteluiden tulosten kanssa, vaikka huomioon otetaan myös muut selittävät tekijät. Kuten aiemmin on jo käyty läpi, niin tässä vaikutusmekanismi pohjautuu pitkälti perusasteen kielikoulutuksen eroihin nuorempien ja vanhempien ikäryhmien välillä.

Muista muuttujista myös äidinkielen selvä yhteys kielitaitoisuuteen säilyy saaden kahden nuoremman ikäryhmän lisäksi yli kymmenenkertaiset vetosuhteet referenssiryhmään verrattuna. Äidinkielenään muuta kuin suomea puhuvat osaavat siis hyvin todennäköisesti joko suomea tai muuta vierasta kieltä pärjätäkseen suomenkielisessä yhteiskunnassa. Sen sijaan muiden taustatekijöiden vaikutukset pitkälti selittyvät pois näiden kahden, ja varsinkin iän vaikutuksesta. Tilastollisesti merkitseviä, mutta suhteellisen pieniä positiivisia vetosuhteita nähdään kuitenkin myös korkeakoulutuksen sekä kaupunkilomakohteissa vierailun kohdalla. Kaupunkilomailun merkitys on nyt jopa koulutusta keskeisempi, joskin myös sen vetosuhte jää varsin pieneksi. Muiden muuttujien vaikutukset jäävät tilastollisesti merkitsemättömiksi.

Kielitaidottomien ja yhtä kieltä osaavien välisiä eroja luonnehtii siis selkeä sukupolvien välinen kuilu. On todennäköistä, että ero selittyy pitkälti nuorempien ikäluokkien paremmalla englannin kielen osaamisella, jota tarkastellaan myöhemmin kappaleessa 6.6.

Kielitaidottomia ja kahta kieltä (regressio 2) osaavien kohdalla nähdään jo joitain muutoksia taustatekijöiden vaikutusmekanismeissa. Iän painoarvo pienenee jonkin verran, mutta se säilyy silti keskisimpänä itsenäisenä selittävänä tekijänä myös tässä vertailussa. Ikäryhmien väliset erot noudattavat samansuuntaisia jakolinjoja ensimmäisen regression kanssa, joskin kaksi nuorinta ikäluokkaa vaihtavat paikkaa. Ristiintaulukoituna kahden nuorimman ryhmän kielitaidottomien ja kahta kieltä osaavien osuudet olivat keskenään hyvin tasaiset, joten tässä tapauksessa yhteyksien vakioiminen tuo esiin odotetusti pienen edun nuoremman ikäluokan hyväksi.

Toisin kuin ensimmäisessä regressiossa koulutusaste nousee merkittäväksi kansainvälistä kielellistä pääomaa selittäväksi tekijäksi. Varsinkin ylemmän korkeakoulun käyneet erottuvat muista vastaajista vetosuhteen ollessa liki kymmenkertainen. Kielten opiskelu ja käyttö jatkuvatkin tutkimusten mukaan varsin aktiivisesti juuri korkeakouluopiskelijoilla. Vetosuhteeseen suuruuteen vaikuttaa myös keskinäistarkasteluissa havaittu kielitaidottomien osuuden romahtaminen ylemmän korkeakoulutuksen saaneiden ryhmässä. Äidinkielen painoarvo sen sijaan on nyt ikää ja koulutusta heikompi selittäjä, joskin ruotsin tai muunkielisten ”riski” osata kahta kieltä on yhä yli kahdeksankertainen.

Elämäntyyliin muuttujista vieraskielisten sanomalehtien seuraaminen ennustaa kielitaitoa nyt huomattavasti kaupunkilomailua voimakkaammin. Muiden taustamuuttujien vaikutukset selittyvät edelleen pitkälti pois yllä mainituilla tekijöillä, mutta nyt johtavassa asemassa työskentely, asuinalue sekä naissukupuoli korreloivat kielitaidon kanssa tilastollisesti jonkin verran merkitsevästi.

Kolmannessa regressioanalyysissä (Regressio 3) tarkastellaan kolmea tai useampaa kieltä osaavia ja kielitaidottomia. Nyt tilastollisesti merkitseviä eroja löytyy yhä useamman taustamuuttujan kohdalla, eikä korkeaa kielitaitoa ennusta mikään yksi pääasiallinen tekijä, kuten esimerkiksi kielitaidottomia ja yhtä kieltä osaavien vertailussa. Ikä, koulutustaso ja vieraskielisten sanomalehtien seuraaminen saavat korkeimmat Wald-arvot eli nämä tekijät ennustavat voimakkaasti kuulumista korkeasti kielitaitoisiin. Myös äidinkieli, ammattiasema sekä kaupunkilomailu ovat käytetyistä muuttujista vahvassa yhteydessä korkeaan kielitaitoon.

Yksittäisiä muuttujia tarkasteltaessa huomataan, että koulutusasteen yhteys on tuttu: varsinkin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet vastaajat erottuvat jälleen muista vastaajista. Muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvien vetosuhte nousee kolmetoistakertaiseksi, joka kertoo vähemmistökielten puhujien suuresta riskistä osata suomen ja englannin lisäksi vielä kolmattakin vierasta kieltä. Nyt myös kaikki ammattiasemat ovat työläisiin verrattuna voimakkaita korkea kielitaitoa ennustavia tekijöitä. Keskiryhmien, johtajien ja muiden väliset pienet erot voivat osaltaan kertoa karkean luokittelun eroja tasaavasta vaikutuksesta, mutta toisaalta myös työelämän laaja-alaisesta kansainvälistymisestä. Ikäryhmien vaikutus on tässä korkeasti kielitaitoisten ryhmässä samansuuntainen kuin muidenkin kielitaitoryhmien vertailuissa, mutta nyt enää nuorimmat ikäluokat erottuvat vanhoista selkeästi ja tilastollisesti merkitsevästi. Elämäntyölin painoarvo ja vetosuhteet kasvavat myös – vieraskielisten sanomalehtien seuraaminen saa noin puolet suuremman vetokertoimen kuin kaupunkilomailu hieman yli kuuden vedolla. Näin keskinäistarkasteluissa havaitut suhteellisen suuret erot kaupunkilomailussa eivät loppujen lopuksi nouse keskeiseen rooliin korkea kielitaitoa selittävänä tekijänä. Asuinalueella tai sukupuolella ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä kolmen tai useamman kielen osaamiseen.

Varsinkin toisen ja kolmannen regressioanalyysin tuloksia tulkitessa tulee ottaa huomioon keskeisten selittäjien vetosuhteiden laavat luottamusvälit. Vetosuhteen vaihtelu perusjoukossa asettuu 95 % luottamustasolla luottamusväli-sarakkeessa raportoituihin raameihin. Esimerkiksi kolmannessa regressiossa ylemmän korkeakoulutuksen vetosuhte on $\text{Exp}(B) = 10,66$, mutta luottamusväli asettuu 2,76–41,12 välille. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden keskuudessa on siis erittäin suurta vaihtelua kolmen tai useamman kielen osaamisessa. Tästä huolimatta suoritettujen logististen regressioanalyysien avulla saadaan lineaarista regressioanalyysia parempi kuva siitä, mitkä asiat pääasiallisesti erottavat kielitaidottomat ja eriasteisesti kielitaitoiset vastaajat.

Kuten tuloksista havaitaan, korkeaan kansainväliseen kielitaitoon vaikuttavia tekijöitä on enemmän ja niiden painoarvo on tasaisemmin jakautunut kuin pelkän yhden, pääasiallisesti englannista osajista koostuvan ryhmän kielen osaamiseen vaikuttavat seikat. Onkin todennäköistä, että seuraavaksi osiossa 6.6 raportoitava englannin kielen logistinen regressioanalyysi noudattelee pitkälti edellä esitellyn ensimmäisen regression suuntaviivoja vastaajan iän ollessa keskeisin englannin osaamista selittävä tekijä. Kaiken kaikkiaan logistinen regressioanalyysi tarkentaa ristiintaulukointien ja lineaarisen regression piirtämää kuvaa eri

koulutusasteiden, ammattiluokkien sekä ikäryhmien vaikutusmekanismeista. Ilman elämäntyyliin muuttujia suoritettujen logististen regressioanalyysien (liite 12) paljastavat lineaarisen regression tavoin kaupunkilomailun ja ulkomaalaisten sanomalehtien lukemisen heikentävän koulutuksen, ammatin ja asuinpaikan vaikutusta. Erityisesti koulutustason merkitys heikkenee huomattavan paljon kautta linjan. Lisäksi elämäntyyliin muuttujat vaikuttavat juuri kielitaidottomien ja kolmea tai useampaa kieltä osaavien kohdalla johtajien, keskiryhmien ja muiden välisiä eroja tasaavasti.

Taulukko 14. Kielitaitoa ennustavat tekijät. Kolme erillistä logistista regressioanalyysiä.

Selittävät muuttujat	Regressio 1			Regressio 2			Regressio 3		
	Wald	Exp(B)	Luottamusväli	Wald	Exp(B)	Luottamusväli	Wald	Exp(B)	Luottamusväli
Peruskoulu (ref.)	13,02	1,00		37,87	1,00		24,30	1,00	
Keskiaste		1,17	0,71-1,93		1,26	0,63-2,53		1,06	0,32-3,47
Alemmat korkea-asteet		2,11*	1,19-3,71		3,66**	1,76-7,61		3,46*	1,06-11,30
Ylemmät korkea-asteet		3,21**	1,48-8,10		9,85***	3,86-25,11		10,66**	2,76-41,12
Työläinen (ref.)	4,32	1,00		5,66	1,00		15,75	1,00	
Keskiryhmät		1,50	0,96-2,34		1,21	0,69-2,15		10,56***	3,16-35,24
Johtavat asemat		1,51	0,87-2,60		2,00*	1,06-3,78		10,36***	3,01-35,64
Muut		1,55	0,87-2,74		1,68	0,83-3,40		9,06**	2,30-35,66
56–75-vuotiaat (ref.)	142,44	1,00		85,88	1,00		26,12	1,00	
46–55-vuotiaat		3,21***	1,97-5,22		3,18***	1,71-5,90		1,66	0,72-3,80
36–45-vuotiaat		5,70***	3,45-9,42		5,25***	2,80-9,90		2,67*	1,15-6,21
26–35-vuotiaat		18,75***	10,63-33,08		15,17***	7,65-30,06		6,05***	2,34-15,63
18–25-vuotiaat		16,37***	9,22-29,05		16,30***	7,98-33,30		7,89***	3,06-20,31
Mies (ref.)	0,03	1,00		4,67	1,00		0,13	1,00	
Nainen		0,97	0,68-1,39		1,62*	1,05-2,53		1,12	0,60-2,10
Suomi(ref.)	32,20	1,00		14,15	1,00		16,45	1,00	
Ruotsi tai muu		19,86***	7,08-55,76		8,75***	2,82-27,06		13,39***	4,24-63,35
Maaseutu (ref.)	3,63	1,00		8,04	1,00		2,01	1,00	
Kaupunki		1,41	0,99-2,01		1,91**	1,22-2,98		1,61	0,83-3,12
Ei lue sanomalehtiä (ref.)	5,48	1,00		19,69	1,00		20,76	1,00	
Lukee sanomalehtiä		2,14*	1,13-4,05		4,94***	2,44-10,01		6,13***	2,81-13,37
Ei kokemusta kaupunkilomista (ref.)	18,56	1,00		10,06	1,00		15,25	1,00	
Kokemusta kaupunkilomista		2,30***	1,57-3,35		2,03**	1,31-3,14		3,39***	1,84-6,24
Vakio	95,66	0,05***	N=838	105,07	0,01***	N=774	59,17	0,00***	N=635
Cox & Snell-Nagelkerke r2		41,9 %			55,4 %			62,6 %	

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001 **Regressio 1**, selitettävä muuttuja: 0=Ei osaa yhtään kieltä, 1=Osaa yhtä kieltä. **Regressio 2**, selitettävä muuttuja: 0=Ei osaa yhtään kieltä, 1=Osaa kahta kieltä. **Regressio 3**, selitettävä muuttuja: 0=Ei osaa yhtään kieltä, 1=Osaa kolmea tai useampaa kieltä.

6.6 Englannin kielen eriytyminen Suomessa

Seuraavaksi käydään läpi englannin kielen eriytymistä Suomessa. Osion rakenne on sama kuin edellisessä analyysiosiossa: englannin osaamiseen vaikuttavia taustatekijöitä tarkastellaan yksittäin ristiintaulukointien kautta, minkä jälkeen suoritetaan logistinen regressioanalyysi. Englannin osaamista myös verrataan tarpeen mukaan yleiseen kansainväliseen kielelliseen pääomaan tai muihin yksittäisiin vieraisiin kieliin, kuten ruotsiin tai saksaan.

Sukupuoli

Sukupuolten välillä ei löydy tilastollisesti merkitseviä eroja englannin osaamisessa, joten tulokset ovat tältä osin hypoteesin mukaisia. Aiemmin kansainvälistä kielellistä pääomaa tarkasteltaessa huomattiin, että naiset osaavat miehiä useammin kahta tai kolmea vierasta kieltä. Tämä ero ei johdu englannin kielestä, joten jatkotarkasteluna suoritettiin sukupuolten mukaiset ristiintaulukoinnit myös ruotsin sekä saksan osalta. Tuloksista voidaan päätellä eron selittyvän pitkälti ruotsin kielellä, jonka osaaminen on voimakkaammin yhteydessä sukupuoleen. Ruotsia koki osaavansa naisvastaajista 32,3 %, kun miesten osalta vastaava luku jäi 19,0 %. Tarkemmat ruotsin osaamista koskevat jakaumat löytyvät liitteestä 6.

Taulukko 15. Englannin kielen osaaminen sukupuolen suhteen (%)

	Nainen	Mies
Ei osaa englantia	46,6	49,9
Osaa englantia	53,4	50,3
Yhteensä	100	100
N	721	668

p=0,248

Ikä

Englannin kielen osaaminen eriytyy iän mukaan huomattavasti yleistä kielellistä pääomaa voimakkaammin. Nuorimmissa ikäluokissa (18–45-vuotiaat) jakaumat noudattelevat pitkälti kielitaitoisten/kielitaidottomien jakaumia, kun tuloksia verrataan yleiseen kansainvälisen kielellisen pääoman jakaumaan. Hypoteesista poiketen vanhemmissa ikäryhmissä sen sijaan osataan englantia verrattain huonommin. Ero kansainväliseen kielelliseen pääomaan selittyy jälleen muiden kielten kautta. Esimerkiksi ruotsin osaaminen on jakautunut varsin tasaisesti 18–55-vuotiaiden vastaajien keskuudessa ja 56–75-vuotiaidenkin ryhmä eroaa muista huomattavasti vähemmän kuin englannin kohdalla (liite 7). Saksan osaamisessa ei ollut

havaittavissa tilastollisesti merkitseviä eroja iän suhteen. Englannin kielen kohdalla havaittavaa eroa saattaakin selittää vanhempien ikäluokkien osalta se, että englantia ei vielä 1970-luvun puolessa välissä ollut merkittävästi yleisempi kuin muut eurooppalaiset valtakielet. Englannin aseman vahvistuminen alkoi toden teolla vasta 1970-luvulta lähtien. (Pietiläinen 2006, 322.) Tämä näkyy myös peruskoulua edeltäneen oppikoulun kielipainotuksissa, joissa saksalla ja ruotsilla oli verrattain vahva asema (Kielilakikomitea 2000).

Taulukko 16. Englannin kielen osaaminen ikäryhmien suhteen (%)

	18–25-v.	26–35-v.	36–45-v.	46–55-v.	56–75-v.
Ei osaa englantia	21,2	19,8	34,0	54,8	80,9
Osa englantia	78,8	80,2	66,0	45,2	19,1
Yhteensä	100	100	100	100	100
N	198	237	259	272	423

$p < 0,001$

Koulutusaste

Koulutuksen osalta hypoteesi koulutuksen keston ja vaativuuden vaikutuksesta kielen osaamiseen pysyy voimassa. Perusasteen koulutuksen saaneista yli 75 % ei koe osaavansa englantia, kun ylemmän korkeakoulutuksen käyneiden kohdalla suhteet ovat kääntyneet pääläelleen jopa yli 86 % osatessa kieltä. On kuitenkin todennäköistä, että koulutusasteen yhteys ei ole vakioituna yhtä voimakas kuin kansainvälisen kielellisen pääoman kohdalla. Tämä selittyy englannin kielen vahvalla asemalla kielikoulutuksessa sekä laajemmin yhteiskunnassa. Näin ollen nyt nähtävä koulutusasteen mukainen eriytyminen selittyy luultavasti ainakin osittain iän aiheuttamalla vinoumalla. Myös muiden kielten osaaminen eriytyy voimakkaasti koulutusasteen mukaan. Huomion arvoista on, että ylemmän korkeakoulutuksen käyneistä 53,3 % koki osaavansa ruotsia, 20,8 % saksaa ja vielä 6,6 % ranskaa. (Tarkemmat kielikohtaiset tulokset liitteissä 8-10.)

Taulukko 17. Englannin kielen osaaminen koulutusasteen suhteen (%)

	Perusaste	Keskiaste	Alemmat KK	Ylemmät KK
Ei osaa englantia	76,9	58,2	34,3	13,2
Osa englantia	23,1	41,8	65,7	86,8
Yhteensä	100	100	100	100
N	242	541	408	197

$p < 0,001$

Asuinalue

Asuinalueiden välisessä vertailussa näkyy odotetusti jako kaupunkimaisten asuinalueiden ja maaseudun välillä. Kaupungin keskustassa tai esikaupungissa asuvista vastaajista valtaosa osaa englantia, taajamissa suhteet ovat likimain tasaiset ja muualla maaseudulla englannin kielen taitoisten osuus on keikahtanut vähemmistöön. Myös muiden kielten vertailuissa erot olivat samansuuntaisia. Kuten yleisen kansainvälisen kielellisen pääomankin kohdalla, erilainen ikä- ja elinkeinorakenne osaltaan varmasti selittävät maaseudun ja kaupunkien välisiä eroja.

Taulukko 18. Englannin kielen osaaminen asuinalueen suhteen (%)

	Kaupungin keskusta	Esikaupunki	Maaseudun taajama	Muu maaseutu
Ei osaa englantia	37,2	41,9	56,5	70,7
Osaa englantia	62,8	58,1	43,5	29,3
Yhteensä	100	100	100	100
N	234	702	239	205

p<0,001

Ammattiasema

Myös ammattiasemat erottelevat englannin osaajia, mutta eivät yhtä selkeästi esimerkiksi koulutukseen verrattuna. Suorittavaa työtä tekeviin verrattuna johtavissa asemissa työskentelevät osaavat odotetusti yli puolet todennäköisemmin englantia. Kuten aiemminkin on tuotu esiin, ammattiryhmien karkea mittaustaso luultavasti hämärtää tuloksia, sillä nyt esimerkiksi asiantuntijat on luokiteltu mukaan keskiryhmiin. Muiden kielten kohdalla tulokset ovat samansuuntaisia, joskin johtajat osasivat yli puolet todennäköisemmin saksaa kuin keskiryhmissä työskentelevät. Näin selkeä ero voi kieliä Saksan kaupan tärkeydestä suomalaiselle elinkeinoelämälle. (Saksan osaaminen ammattiaseman mukaan liitteessä 11.)

Taulukko 19. Englannin kielen osaaminen ammattiaseman suhteen (%)

	Työläiset	Keskiryhmät	Johtavat asemat
Ei osaa englantia	66,2	45,7	29,1
Osaa englantia	33,8	54,3	70,9
Yhteensä	100	100	100
N	420	442	337

p<0,001

Äidinkieli

Hypoteesin mukaisesti vastaajan äidinkieli ei vaikuta tilastollisesti merkitsevästi englannin osaamiseen. Muiden kielten osalta vastaajien lukumäärät rajoittavat vertailujen suorittamista, mutta tulokset kuitenkin viittaavat siihen suuntaan, että äidinkielenään jotain muuta kieltä puhuvat osaavat suomenkielisiä todennäköisemmin ainakin venäjää, ranskaa ja espanjaa. Äidinkielenään ruotsia puhuvat sen sijaan osaavat muita todennäköisemmin saksaa ja miltei yhtä todennäköisesti ranskaa kuin muunkielisetkin.

Taulukko 20. Englannin kielen osaaminen äidinkielen suhteen (%)

	Suomi	Ruotsi	Muut
Ei osaa englantia	47,9	44,8	48,1
Osa englantia	52,1	55,2	51,9
Yhteensä	100	100	100
N	1283	67	27

p=,885

6.6.1 Monimuuttujatarkastelut

Taulukossa 21 on raportoitu tulokset logistisesta regressioanalyysistä englannin kielen osalta. Kaksiluokkainen selitettävä muuttuja jakaa aineiston englantia osaaviin ja osaamattomiin vastaajiin. Selittävät muuttujat ovat samat kuin aiemmissa logistisissa regressioanalyysissä.

Waldin testisuureita tarkastellessa huomataan, että ikä on selkeästi voimakkain englannin osaamista ennustava tekijä. Iän painoarvo on jopa yli viisinkertainen koulutukseen verrattuna. Muiden muuttujien merkitys jää Wald-suureita tarkasteltaessa varsin vähäiseksi. Iän lisäksi englannin osaamiseen vaikuttavat tilastollisesti merkitsevästi koulutustaso, elämäntapa, ammattiasema sekä asuinalue. Äidinkielellä tai sukupuolella ei ole tilastollisesti merkitsevää vaikutusta.

Voimakkaimmin englannin osaaminen eriytyy ikäryhmittäin. Kaksi nuorinta ikäryhmää saavat yli kaksikymmenkertaisen vetosuhteen vanhimpiin vastaajiin verrattuna. Kolmen vanhimman ikäryhmän erot ovat pienempiä mutta selviä – englantia siis osataan sitä todennäköisemmin, mitä nuorempi vastaaja on. Toisaalta tulokset myös vahvistavat keskinäistarkasteluissa havaitun jakolinjan 18–35-vuotiaiden ja vanhempien vastaajien välillä. Ristiintaulukoinnissa havaittu pieni ero 26–35-vuotiaiden hyväksi englannin kielen osaamisessa näyttäisi selittyvän pois kauemmin jatkuneen sekä korkeamman koulutuksen että ammattiaseman vaikutuksen

kautta. Varsinkin nuoremman ikäryhmän osalta luottamusvälin suuri hajonta tulee ottaa huomioon.

Koulutuksen osalta merkittävimmät erot havaitaan korkeakoulutuksen ja alempien koulutusasteiden välillä. Ylemmän korkeakoulutuksen vetosuhte on miltei kuusinkertainen referenssiryhmään verrattuna. Korkeasti koulutetut erottuvat muista siis myös englannin osaamisen kohdalla. Ammattiasemien vetosuhteet ovat koulutukseen ja varsinkin ikään nähden varsin pieniä, joskin tilastollisesti keskiryhmät ja johtavat asemat erottuvat työläisistä. Johtajien vetosuhte on niin pieni, että keskinäistarkasteluissa havaittu ammatin voimakas yhteys englannin osaamiseen selittyy pitkälti muilla tekijöillä, pääasiallisesti iällä ja koulutuksella. Myös asuinpaikan vaikutus on tilastollisesti merkitsevä, joskin heikko. Keskinäistarkasteluihin verrattuna heikko yhteys kertoo kaupunkimaisten ja maaseutumaisien erilaisesta elinkeino- ja ikärakenteesta, jonka myötä koulutus, ammatti sekä varsinkin ikärakenteen erilaisuus pitkälti mitätöivät asuinalueen vaikutuksen. Kokemus kaupunkilomista ja vieraskielisten sanomalehtien lukeminen niin ikään ennustavat englannin kielen osaamista miltei kolminkertaisella vetosuhteella. Äidinkielen ja sukupuolen osalta regressioanalyysi vahvistaa keskinäistarkasteluiden tulokset: kummallakaan ei näyttäisi olevan vaikutusta englannin osaamiseen.

Kun tuloksia verrataan ilman elämäntyylikijöitä suoritettuun regressioanalyysiin (Liite 13), huomataan vaikutusmekanismin olevan pitkälti samansuuntainen kuin aiemmin suoritetuissa regressiossa (taulukot 13 ja 14). Kaupunkilomailu ja ulkomaalaisten sanomalehtien lukeminen toimivat myös englannin kohdalla väliin tulevina muuttujina, jotka vaikuttavat etenkin koulutustason, ammattiaseman ja asuinpaikan yhteyteen heikentäen niiden painoarvoa ja erotteluvoimaa.

Edellisen osion ensimmäisen logistisen regressioanalyysin yhtä kieltä osaavien luokka koostuu yli 80 prosenttisesti englannin osaajista. Ei ole näin ollen yllättävää, että muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta tämän regressioanalyysin vaikutusmekanismit ovat pitkälti samansuuntaisia iän merkityksen korostuessa. Merkittävin ero kansainväliseen kielelliseen pääomaan verratessa on vastaajan äidinkielen vaikutuksen häviäminen. Toisaalta elämäntyyli muuttujien painoarvon korostumisen voi tulkita merkinä englannin kielen keskeisestä asemasta kansainvälisen kommunikaation kielenä.

Taulukko 21. Englannin osaamista ennustavat tekijät. Logistinen regressioanalyysi

Selittävät muuttujat	Wald	Exp(B)	95 % Luottamusväli
Peruskoulu (ref.)	38,09	1,00	
Keskiaste		1,36	0,86 – 2,15
Alemmat korkea-asteet		2,98***	1,80 – 4,97
Ylemmät korkea-asteet		5,92***	2,98 – 11,75
Työläinen (ref.)	10,10	1,00	
Keskiryhmät		1,67*	1,12 – 2,49
Johtavat asemat		1,97**	1,23 – 3,16
Muut		1,64	0,99 – 2,73
56–75-vuotiaat (ref.)	222,91	1,00	
46–55-vuotiaat		3,47***	2,29 - 5,27
36–45-vuotiaat		7,96***	5,15 - 12,30
26–35-vuotiaat		21,43***	13,02 - 35,26
18–25-vuotiaat		24,23***	14,54 - 40,36
Nainen (ref.)	0,29	1,00	
Mies		1,09	0,80 - 1,48
Suomi (ref.)	0,97	1,00	
Ruotsi tai muu		1,10	0,58 - 2,13
Maaseutu (ref.)	5,01	1,00	
Kaupunki		1,43*	1,05 - 1,95
Ei lue sanomalehtiä (ref.)	18,56	1,00	
Lukee sanomalehtiä		2,98***	1,80 - 4,84
Ei kokemusta kaupunkilomista (ref.)	36,48	1,00	
Kokemusta kaupunkikohteista		2,69***	1,95 - 3,70
Vakio	118,88	0,36***	
N	1275		
Cox & Snell-Nagelkirke r ²	50,9 %		

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

Selitettävä muuttuja: 0=EI osaa englantia, 1=Osaa englantia.

7 YHTEENVETO

Tässä tutkimuksessa on kartoitettu suomalaisten kielitaitoon vaikuttavia tekijöitä. Mielenkiinnon kohteena on ollut kansainvälisen kielellisen pääoman jakautuminen Suomessa. Kansainvälistä kielellistä pääomaa on mitattu vastaajien keskustelu- ja lukutaidon sekä näiden yhdistelmän kautta. Näin kielitaito on pyritty määrittelemään aiempia tutkimuksia (ks. esim. Gerhards 2014, Pietiläinen 2006) kokonaisvaltaisemmin. Analyysissä on eritelty yleisellä tasolla, mitä ja kuinka montaa kieltä suomalaiset yleisesti ottaen osaavat. Kielitaitovarannon kuvauksen jälkeen tarkasteluun on nostettu aiemman tutkimuksen perusteella keskeisiä kielitaitoon vaikuttavia taustamuuttujia. Vaikutusmekanismeja on tutkittu ensin tarkastelemalla muuttujien suoria yhteyksiä ristiintaulukoiden avulla, minkä jälkeen analyysiä on tarkennettu vakioimalla taustatekijöiden väliset yhteydet regressioanalyysillä. Näin valittujen muuttujien yksittäiset vaikutukset, yhteisvaikutukset ja vaikutusmekanismien muutokset on saatu näkyviin. Yleisen kansainvälisen kielellisen pääoman lisäksi tutkimuksessa on tarkasteltu myös globaalin lingua francan eli englannin eriytymistä. Yleisten sosiodemografisten muuttujien lisäksi analyysissä on otettu huomioon elämäntyylin ja kielitaidon yhteydet. Elämäntyylin ja kielitaidon kytköksiä on tarkasteltu lomanviettotapoja ja vieraskielisen median kulutusta mittaavien muuttujien avulla. Seuraavaksi käydään keskeiset tulokset vielä kertaalleen läpi ja havaintoja pyritään suhteuttamaan aiempaan tutkimukseen.

Suomen kielitaitovaranto

Eurooppalaisessa vertailussa Suomi on nähty verrattain korkean kielitaitovarannon maana. Aiemmassa tutkimuksessa kielitaitovarantoon keskeisesti vaikuttavina tekijöinä on nähty olevan muiden muassa valtion, väestön ja kielen ”pienuus” sekä valtion harjoittama aktiivinen kielipolitiikka. (ks. Gerhards 2012.) Nyt saadut tulokset ovat linjassa näiden näkemysten kanssa, mutta ne myös tukevat aiempia havaintoja (ks. esim. Gerhards 2012, 125, Suomen virallinen tilasto 2006) siitä, että kielitaitovarannon jakautumisessa on huomattavia eroja myös eri Suomen sisällä eri ryhmien välillä.

Tuloksista havaitaan selkeä jakolinja kokonaan kielitaidottomien ja kielitaitosten välillä, sillä yli 40 % osuudella kielitaidottomat vastaajat olivat suurin yksittäinen vastaajaryhmä. Myös kielitaitoiset jakaantuivat selkeästi yhtä (28,5 %), kahta (19,7 %) ja kolmea tai useampaa (9,8 %) kieltä osaaviin. Kielitaitoisten osuudet poikkesivat jonkin verran aiemmista tutkimuksista, mikä johtuu pitkälti kielitaidon kokonaisvaltaisemmasta operationalisoinnista. Toisena erona

esimerkiksi Gerhardsin (2012, 122) tai Leppäsen ja kumppaneiden (2009, 81–82) havaintoihin oli lukemisen näyttäytyminen keskustelutaitoa vaikeampana kielen hallinnan osa-alueena: kaikkien paitsi saksan kielen kohdalla keskustelutaitoisia oli enemmän kuin lukutaitoisia. Erot herättävät kysymyksiä kielen hallinnan osa-alueiden merkityksestä ja siitä, miten kielitaitoa tulisi ylipäättään mitata lomaketutkimuksessa. Tätä menetelmällistä valintaa reflektoidaan tarkemmin tutkielman päättävässä kappaleessa. Joka tapauksessa tulosten pohjalta voidaan todeta, että suomalaisten kansainvälinen kielellinen pääoma näyttäytyi voimakkaasti eriytyneenä tasa-arvoisuuteen sekä monipuolisuuteen tähtäävästä kielikoulutuspolitiikasta (ks. esim. Sajavaara 2005) huolimatta.

Yksittäisistä kielistä varsinkin englannin vahva asema globaalina välittäjäkielenä erotti sen selvästi muista myös tässä tutkimuksessa – vastaajista hieman yli puolet ilmoitti osaavansa englantia. Toiseksi yleisin kieli oli ruotsi, jonka hallitsi enää noin neljännes vastaajista. Saksan osuus nousi noin yhdeksään prosenttiin ja suomen vajaan kuuteen. Muiden kielten osuudet jäivät varsin marginaalisiksi. Tuloksista piirtyy tuttu kuva Suomen kielitaitovarannosta, johon ovat vaikuttaneet erilaiset yhteen kietoutuneet historialliset ja kulttuuriset muutostrendit. Yhtäältä eri kielten osuuksiin ovat vaikuttaneet 1900-luvun jälkipuoliskolla vahvistuneet globaalit talouden, politiikan sekä kulttuurin muutokset, jotka ovat johtaneet englannin merkityksen kasvuun useilla yhteiskunnan osa-alueilla (ks. Gerhards 2012, Fligstein 2008). Toisaalta myös kansallinen kielipoliittinen ohjaus, näkyvimpänä esimerkkinä ruotsin kielen asema on vaikuttanut Suomen kielitaitovarantoon varsinkin 1950-luvulta lähtien. Taloudelliset, historialliset ja asenteelliset syyt (ks. Sajavaara 2005, 16) ovat vaikuttaneet englannin ohella myös esimerkiksi saksan kielen vahvaan asemaan. Vahvat kauppasuhteet Saksaan näkyvät kenties myös johtavissa asemassa työskentelevien korostuneessa saksan kielen osaamistasossa. Vastavuoroisesti yllä mainitut instrumentaaliset tekijät eivät ole realisoituneet venäjän kielen kohdalla (vrt. Sajavaara 2005).

Lähempi yhtä, kahta ja kolmea tai useampaa kieltä osaavien vastaajien läpileikkaus paljasti mielenkiintoista lisätietoa tyypillisistä kielikokoonpainoista. Yhtä kieltä osaavat vastaajat koostuivat pääasiallisesti englannin (82, 1 %) sekä Suomen virallisten kansalliskielten (15,3 %) osajista muiden kielten osuuksien jäädessä varsin pieniksi. Useampaa kuin kahta kieltä osaavista vastaajista miltei kaikki hallitsivat englannin, jonka päälle muut kielet kumuloituivat: kahta kieltä osaavien joukossa hallitseva kielikombinaatio koostui englannista ja ruotsista (79

% kahta kieltä osaavista). Kolmea kieltä osaavien kohdalla jonon jatkoksi lisättiin useimmiten saksa (ainakin englantia, ruotsia ja saksaa osasi tästä ryhmästä 64,9 %).

Taustamuuttujien yhteys kansainväliseen kielelliseen pääomaan näkyi miltei kautta linjan voimakkaimpana skaalan ääripäissä kielitaidottomien ja kolmea tai useampaa kieltä osaavien kohdalla. Esimerkiksi koulutuksen eriyttävä vaikutus oli voimakkainta yhtäältä kielitaidottomia ja toisaalta kolmea tai useampaa kieltä osaavien kohdalla. Perusasteen käyneistä vastaajista miltei 70 % oli kielitaidottomia, kun ylemmän korkeakoulun käyneiden vastaajien keskuudessa kielitaidottomia oli enää alle 10 %. Kolmea tai useampaa kieltä osasi peruskoulun käyneistä 3,3 % ja ylemmän tason korkeakoulutetuista 23,9 %. Ikää lukuun ottamatta taustamuuttujien vertailuluokissa ei sen sijaan havaittu suuria eroja yhden kielen osaajien kohdalla: esimerkiksi koulutuksen kohdalla perusasteen (19,4 %) ja ylemmän korkeakoulutuksen käyneiden (26,9 %) välillä ei ollut suurtakaan eroa. Voidaankin tulkita, että Suomessa kielikoulutuksen systemaattinen ja pitkäjänteinen kehittäminen (ks. Kielilakikomitea 2000) ja englannin dominoiva asema (ks. Pietiläinen 2006) näkyvät tuloksissa juuri yhden kielen osaajien tasaisessa jakautumisessa läpi sosiodemografisten muuttujien. Tuloksista saadaan hyvä yleinen kuva siitä, *mitä ja kuinka montaa kieltä suomalaiset osaavat*. Seuraavaksi käynkin lyhyesti läpi, mistä erot johtuvat ja *miten kansainvälinen kielellinen pääoma on eriytynyt Suomessa?*

Taustamuuttujat

Keskinäistarkasteluissa havaittiin, että kaikilla käytetyillä taustamuuttujilla oli tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä kielitaidon jakautumiseen. Muuttujien väliltä löytyi kuitenkin suuria eroja yhteyden voimakkuuden, suunnan ja tarkemman vaikutusmekanismin osalta. Vahvimpia kielitaidon eriytymiseen vaikuttavia itsenäisiä tekijöitä olivat vastaajan ikä sekä koulutustaso, joten tulokset ovat tältä osin linjassa aiemman tutkimuksen kanssa (ks. esim. Fligstein 2008, Gerhards 2012, Pietiläinen 2006). Muista sosiodemografisista tekijöistä myös ammattiasema, asuinalue sekä äidinkieli olivat yhteydessä kansainväliseen kielelliseen pääomaan. Sukupuolen yhteys sen sijaan jäi heikoksi. Sosiodemografisia muuttujia täydentäneet elämäntyyliin liittyvät tekijät olivat myös selkeästi yhteydessä kielitaitoon toimien mielenkiintoisesti muiden tekijöiden yhteyksiin vaikuttavina väliin tulevina muuttujina. Seuraavaksi käyn lyhyesti läpi keskeiset tulokset muuttujakohtaisesti.

Ikä

Vastaajan ikä oli odotetusti yksi voimakkaimpia kielitaitoon vaikuttavia tekijöitä. Keskinäistarkasteluissa havaittu nuoren iän yhteys korkeampaan kansainvälisen kielellisen pääoman määrään säilyi itsenäisenä selittäjänä myös vakioituna. Nuori ikä ennusti erityisen voimakkaasti yhden kielen osaamista, ja selkein jakolinja piirtyi alle 35-vuotiaden ja sitä vanhempien välille. Toisaalta monimuuttujatarkastelu vahvisti keskinäistarkastelussa tehdyn havainnon siitä, että iän vaikutus heikkeni siirryttäessä kohti korkeammin kielitaitoisten luokkia. Jopa 7,1 % yli 55-vuotiasta osasi kolmea tai useampaa kieltä, joka oli verrattain korkea luku, kun sitä verrattiin nuorimman ikäluokan vastaavaan (13,1 %). Iän eriyttävä vaikutus siis tasaantui huomattavasti korkean kansainvälisen kielellisen pääoman luokassa.

Selkeä jakolinja kielitaidon eriytyemisessä johtuu pitkälti suomalaisessa koulutusjärjestelmässä toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneista muutoksista, jotka johtivat kielenopetuksen laajenemiseen koko ikäluokkaa koskevaksi. Toisaalta vanhimmastakin ikäryhmästä löydetty suhteellisen suuri korkeasti kielitaitoisten osuus voi yhtäältä selittyä peruskoulujärjestelmää edeltäneen oppikoulun voimakkaalla kielipainotuksella (Kielilakikomitea 2000) sekä toisaalta Euroopan suurten valtakielten tasavertaisemmalla asemalla kansainvälisessä kanssakäymisessä aina 1970-luvun loppupuolelle saakka (ks. Pietiläinen 2006).

Koulutus

Koulutuksen vaikutusmekanismi oli pitkälti päinvastainen kuin iän kohdalla. Koulutusasteen painoarvo sekä eriyttävä vaikutus korostuivat erityisesti korkeamman kansainvälisen kielellisen pääoman luokissa (kahta & kolmea tai useampaa kieltä osaavat). Tuloksista havaittiin perus- ja korkea-asteiden välisen jakolinjan lisäksi myös korkeakouluasteiden välinen ero ylemmän asteen hyväksi. Alemman- ja ylemmän korkeakoulutuksen ero näkyi varsinkin kahden tai useamman kielen osaamisen eriytyemisessä. Sen sijaan yhtä kieltä osaavien kohdalla koulutustason vaikutus jäi varsin heikoksi. Koulutustason vaikutusta heikentäviä väliin tulevia muuttujia olivat varsinkin vastaajan ikä sekä elämäntyyli.

Tulokset kertovat siitä, että kaikille pakollinen perustason kielikoulutus yhtäältä tasaa eroja kielellisen pääoman alapäässä (ks. esim. Kielilakikomitea 2000, Sajavaara 2005), mutta toisaalta korkeakoulussa jatkunut pidempi ja haastavampi kielten opiskelu taas vaikuttaa positiivisesti kielitaidon kumuloitumiseen (ks. esim. Gerhards 2012, Sajavaara 2005, 12; Pyykkö et al. 2007, 137). Monimuuttujatarkasteluissa ilmennyt elämäntyyllitekijöiden vaikutus

koulutuksen yhteyden heikkenemiseen kannustaa pohtimaan tarkemmin luokkahuoneissa tapahtuvan opetuksen kytköksiä aitoihin kielen käytön tilanteisiin sekä opiskelijoiden opiskelulle antamiin merkityksiin.

Ammattiasema

Keskinäistarkasteluissa havaittiin selkeät erot eri ammattiasemien yhteyksissä kielitaitoon. Nämä yhteydet kuitenkin heikkenivät selvästi, kun taustamuuttajat vakioitiin toistensa kanssa. Vain kielitaidottomia ja kolmea tai useampaa kieltä osaavia vertailtaessa havaittiin selkeä ero työläisten ja muiden ammattiryhmien välillä. Keskiryhmien, johtajien ja muut-ammattiryhmän väliset erot jäivät sen sijaan vakioituna miltei olemattomiksi.

Ammattiaseman vaikutusta kielitaitoon ja päinvastoin kielitaidon vaikutusta ammattiasemaan on analysoitu verrattain paljon (ks. esim. Pietiläinen 2006, Gerhards 2012, Sajavaara & Salo 2007), joten onkin hieman yllättävää, ettei tuloksista nyt löydetty selkeämpiä ammattiryhmien välisiä eroja. Yhtäältä tähän vaikuttaa se, että muut tekijät, kuten koulutus sekä elämäntyyli selittävät ammattiryhmien välisiä eroja, mutta toisaalta tulee ottaa huomioon, että myös karkea luokittelutaso osaltaan vaikuttaa tulosten erottelukykyyhin.

Asuinalue

Keskinäistarkastelussa havaittu yhteys asualueen ja kansainvälisen kielellisen pääoman välillä (kielitaidon määrä laskee, kun siirrytään kaupungin keskustasta kohti maaseutua) hävisi vakioitaessa käytännöllisesti katsoen kokonaan pois. Vain kielitaidottomia ja kahta kieltä osaavia verratessa kaupungissa asuminen oli tilastollisesti merkitsevässä, heikossa positiivisessa yhteydessä kielitaitoon. Asuinalueiden välillä havaittu ero selittyi pois iän, koulutuksen ja elämäntyylin yhteisvaikutuksella, kuten aiemmissakin tutkimuksissa on havaittu (vrt. Leppänen et al. 2009).

Äidinkieli

Iän ja koulutuksen ohella vähemmistökieliryhmään kuulumisen odotetusti ennusti voimakkaasti kansainvälisen kielellisen pääoman kumuloitumista. Myöskään yhteyksien vakioiminen ei vaikuttanut keskinäistarkasteluissa havaittuun eroon äidinkielenään suomea ja vähemmistökieltä puhuvien välillä: vaikutus korostui etenkin vertailtaessa yhtä kieltä sekä kolmea tai useampaa kieltä osaavien eroja. Tulos ei ole yllättävä, sillä pitkälti suomenkielisessä

yhteiskunnassa tulee osata suomea tai vähintään englantia pärjätäkseen päivittäisessä elämässä (ks. esim. Folktinget 2003).

Sukupuoli

Sukupuolten välillä ei tulosten valossa löytynyt merkittäviä eroja, joskin keskinäistarkasteluissa havaittu naisten taipumus osata miehiä useammin kahta kuin yhtä kieltä näkyi heikosti myös monimuuttujatarkasteluissa. Englantia koskevassa analyysissä havaittiin, että havaittu ero johtui muista kuin englannin kielestä. Eroa voikin selittää esimerkiksi naisten taipumus opiskella kieliä monipuolisemmin. Englantia lukuun ottamatta tytöillä on myös havaittu parempia oppimistuloksia perus- ja lukiokoulutuksessa. (Sajavaara 2005.)

Elämäntyyli

Elämäntyyliin liittyvät valinnat olivat tulosten valossa vahvasti kytköksissä kansainvälisen kielellisen pääoman määrään. Tämä ei ole yllättävää, sillä vieraskielisen median seuraaminen ja ulkomailla lomailu edellyttää (kohteesta riippuen) usein edes jonkintasoista kielitaitoa. Vieraan kielen käyttö edelleen kehittää kielen hallintaa, joten elämäntyyli muuttujien ja kielitaidon kytkös ymmärrettiin kaksisuuntaiseksi.

Mediakulutusta koskevissa keskinäistarkasteluissa huomattiin, että sekä uutiskanavien että sanomalehtien seuraaminen oli voimakkaasti yhteydessä kansainväliseen kielelliseen pääoman määrään. Näistä kahdesta aktiivisempaa lukutapaa vaativalla sanomalehtien lukemisella oli hieman uutiskanavia voimakkaampi eriyttävä vaikutus, joten se sisällytettiin mukaan monimuuttujatarkasteluihin. Aiemmassa tutkimuksessa lyhyt- ja pitkäkestoinen vieraskielisen median kulutus onkin yhdistetty kielitaidon kehittymiseen (ks. Kuppens 2010).

Ulkomaille suuntautuvaa lomailua tarkasteltaessa vastaajat jakautuivat pääkomponenttianalyysin perusteella kauko- ja kaupunkilomailijoihin sekä rantalomailijoihin. Keskinäistarkasteluiden perusteella kauko- ja kaupunkilomailu eriytyivät rantalomakohteissa vierailua voimakkaammin kielitaidon mukaan. Yksittäisistä muuttujista kaupunkilomailu oli kaikista ulkomaille suuntautuneista lomaviettotavoista vahvimmin yhteydessä kansainvälisen kielellisen pääoman määrään, joten se valittiin ulkomaalaisten sanomalehtien tapaan mukaan monimuuttujatarkasteluihin. Kaupunkimatkailun on aiemmassa tutkimuksessa havaittu olevan nuoren ja korkeasti koulutetun kansanosan hyvän kulttuuritahdon osoitus sekä kulttuurin kuluttamisen areena (Purhonen et al. 2014, 272). Kaupunkilomilla tarvitaan esimerkiksi

rantakohteisiin suuntautuvia pakettilomia useammin paikalliskielen tai vähintään jonkin välittäjäkielen hallintaa, jolloin kielitaito voidaan nähdä riskin hallinnan välineenä varsinkin kaupunkikohteissa (ks. esim. Phipps 2007).

Monimuuttujamalleja tarkastellessa havaittiin, että elämäntyyliomuuttajat säilyivät asemansa myös kielitaitoa selittävinä itsenäisinä tekijöinä. Näistä kahdesta vieraskielisten lehtien lukeminen oli hieman kaupunkilomailua voimakkaampi korkean kielitaidon ennustaja. Molemmilla kulutusmuuttujilla oli selvä positiivinen vaikutus kielitaidon kumuloitumiseen varsinkin kansainvälisen kielellisen pääoman yläpäässä kahta tai useampaa kieltä osaavien kohdalla. Mielenkiintoisesti ulkomaalaisen sanomalehden lukeminen ja kaupunkilomailu toimivat voimakkaina väliin tulevina muuttujina, jotka muiden tekijöiden ohella pitkälti selittivät pois ammattiaseman ja asuinalueen keskinäistarkasteluissa havaitut yhteydet. Sen lisäksi elämäntyyliomuuttajat heikensivät selvästi keskeisenä selittäjänä toimineen korkean koulutuksen yhteyttä. Tämä kertoo siitä, että korkeasti koulutettujen ihmisten kielitaitoon vaikuttavat varsinaisen koulutuksen lisäksi voimakkaasti myös elämäntyyliin liittyvät valinnat.

Englannin kieli

Englannin kielen osaaminen ei tulosten valossa ole vielä itsestäänselvyys suomalaisille, sillä vain noin puolet vastaajista koki osaavansa lukea ja keskustella englanniksi. Tulokset olivat pitkälti samansuuntaisia kuin yleisen kansainvälisen kielellisen pääoman kielitaidottomien ja yhtä kieltä osaavien vertailussa. Vastaavuus ei yllättänyt, sillä yhtä kieltä osaavien ryhmä koostui pääasiallisesti (yli 80 %) juuri englannin kielen osaajista.

Selkein jakolinja englannin osaamisessa piirtyi vastaajan iän perusteella, sillä kuuluminen alle 35-vuotiaisiin oli selvästi tärkein ja erotteluvoimaisin englannin osaamista ennustava tekijä. Iän on myös aiemmissa tutkimuksissa todettu olevan yksi keskeisimpiä englannin osaamiseen vaikuttavia tekijöitä (ks. esim. Leppänen et al. 2009). Kaikkien taustamuuttujien mukaan vakioituna ikä heikensi tai kokonaan selitti pois muiden tekijöiden vaikutuksia, joskin keskinäistarkasteluissa havaittu korkean koulutuksen yhteys säilyi, joskin huomattavasti heikentyneenä. Kenties korkean koulutuksen ja myös muiden tekijöiden merkitys tulisi paremmin esiin, jos kielen käyttökonteksteja ja osaamistasoa mitattaisiin monipuolisemmin, kuten esimerkiksi Leppäsen ja kumppaneiden (2009, 78–91) tutkimuksessa. Nyt saatujen tulosten valossa jo varhain miltei koko ikäluokalle alkava englannin opetus (ks. esim. Sajavaara 2005) tasaa koulutusasteen vaikutusta ainakin perustason kielen käytön osalta.

Muiden muuttujien kohdalla keskinäistarkasteluissa havaitut yhteydet heikkenivät tai hävisivät kokonaan: vahva ammattiaseman yhteys selittyi pitkälti pois muilla tekijöillä. Asuinpaikka sai tilastollisesti melkein merkitsevän tuloksen, joskin käytännössä kaupungissa asumisen positiivinen vaikutus kielitaitoon oli vakioituna enää hyvin pieni. Selkeänä erona yleiseen kielitaidottomien ja yhtä kieltä osaavien vertailuun oli vastaajan äidinkieli, joka ei vaikuttanut englannin osaamiseen. Sukupuolella ei myöskään ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Elämäntyyliin muuttajat sen sijaan olivat positiivisessa yhteydessä kielen hallitsemiseen, joskin sanomalehtien lukemisen ja kaupunkilomailun vaikutus jäi edelleen suhteellisen vaatimattomaksi vastaajan ikään verrattuna.

Elämäntyyliin muuttajien painoarvo oli englannin kielen kohdalla korostuneempi kuin kielitaidottomia ja yhtä kieltä osaavia verrattaessa. Tämä varmasti johtuu osaltaan englannin kielen vahvasta asemasta sekä lomailun että median kentillä, mutta myös siitä, että englannin osaajiin kuuluivat myös kaikki ne korkeasti kielitaitoiset (englannin päälle kumuloituvat kielet) vastaajat, jotka eivät olleet sisällytettyinä kansainvälisen kielellisen pääoman ensimmäiseen logistiseen regressioanalyysiin (kielitaidottomat ja yhtä kieltä osaavat). Tässäkin tarkempi kielen hallinnan tason ja syvyyden kartoittaminen olisi saattanut paljastaa suurempia eroja säännöllisesti vierailta (ja oletettavasti usein englanniksi tapahtuvaan) kielillä kommunikoivien ja muiden välillä, kuten Kuppensin (2010) ja Phippsin (2007) tulokset antavat ymmärtää.

Tiivistäen voidaan todeta, että Englanti toimii usein kansainvälisen kielellisen pääoman pohjana. Muiden kielten osaaminen kumuloituu englannin kielen päälle, sillä miltei kaikki kahta tai useampaa kieltä osaavat hallitsevat myös englannin kielen. Kaiken kaikkiaan kielen osaamista ennustavat tekijät olivat pitkälti samoja, joiden on aiemmissakin tutkimuksissa osoitettu olevan yhteydessä englannin osaamiseen.

8 POHDINTA

Edellä esitetyt tulokset on saatu hyödyntämällä Kulttuuri ja vapaa-aika Suomessa 2007 - kyselyä. Kyselylomakkeella tiedustellut taustatiedot mahdollistivat tärkeimpien sosiodemografisten muuttujien mukaisen tarkastelun kansallisesti edustavalla otoksella. Näin saatuja tuloksia voitiin helposti peilata esimerkiksi Gerhardsin (2012) ja Pietiäisen (2006) tutkimuksiin. Vastaajien vieraan kielen osaamistason kartoittaminen luku- ja keskustelutaidon kautta osoittautui hyödylliseksi. Se mahdollisti aiempia tutkimuksia kokonaisvaltaisemman kielitaidon määrittelyn, joka jo itsessään tuotti mielenkiintoisia tuloksia.

Kielitaidon mittaamista koskevat valinnat herättivätkin kysymyksiä siitä, miten kielitaitoa koskevien kysymyksen asetteluiden sanamuodot ja mittaustasoa koskevat valinnat vaikuttavat tuloksiin (vrt. Ross 1998). Aiemmassa tutkimuksessa näihin kysymyksiin ei ole juuri kiinnitetty huomiota huolimatta siitä, että kyse on tutkimuksen luotettavuuden kannalta hyvin keskeisestä asiasta. Kielen käyttökontekstien monipuolistuessa esimerkiksi teknologisen kehityksen myötä olisi syytä kysyä, riittääkö pelkän keskustelutaidon mittaaminen. Luetun ymmärtäminen on keskeinen vieraan kielen hallintaan liittyvä taito kasvokkaisen vuorovaikutuksen ulkopuolella. Esimerkiksi kulttuurituotteiden kulutuksen (tekstit, pelit, internet) tai matkailun (paikallisen kielen ymmärtäminen kirjoitetussa muodossa – ohjeet, navigointi etc.) kannalta lukutaito voi ajoittain olla keskustelutaitoa tärkeämpää.

Kaiken kaikkiaan voidaan silti sanoa, että määrällisen tutkimusotteen käyttäminen toimi tämän tutkimuksen puitteissa hyvin, kun tavoitteena oli löytää kausaalisuhteita kansainvälisen kielellisen pääoman määrään vaikuttavaista sosiodemografisista tekijöistä ja kartoittaa kielitaidon sekä elämäntyylin yhtymäkohtia. Valmiin aineiston käyttäminen asetti kuitenkin myös jotain rajoituksia varsinkin elämäntyylejä koskevaan tutkimuskysymykseen vastaamisessa. Vaikka kyselyssä kartoitettiin vastaajien elämäntyyliin sekä kulttuuripääomaan kytkeytyviä teemoja varsin kattavasti, niin käyttökelpoisia vastaajan kielitaitoon kytkettävissä olevia muuttujia oli aineistossa käytännössä vain muutama. Nyt käytetyt elämäntyyliin muuttujat käsittelivät sinänsä relevantteja ja aiemmassakin tutkimuksessa tunnistettuja kielitaidon sekä elämäntyylin kytköksiä (ks. esim. Leppänen et al. 2009, Gerhards 2012, Phipps 2007), mutta vain sanomalehtiin ja uutiskanaviin rajautuminen jätti valtaosan esimerkiksi digitaalisesta vieraskielisen median kulutuksesta sekä genren että intensiteetin suhteen pimentoon. Samoin suuri osa esimerkiksi työn tai opiskelun puitteissa tapahtuvasta ulkomaille suuntautuvasta

matkustamisesta rajautui nyt tarkastelun ulkopuolelle. Yleisesti ottaen elämäntyylin ja kielitaidon välisten kytkösten ymmärtämiseksi syvemmin olisi syytä harkita myös laadullisten tutkimusmenetelmien käyttöä.

Yksittäisistä taustamuuttujista ammattiryhmien karkea luokittelu jätti tuloksiin hieman tulkinnanvaraa, sillä luokittelu on saattanut piilottaa alleen työelämää koskevia hienojakoisempia eroja. Nyt esimerkiksi Leppäsen ja kumppaneiden (2009, 43-44) havaitsemaa asiantuntijaryhmien korkeaa vieraiden kielten käyttöastetta ei päästä arvioimaan lähemmin. Keskeisesti kielitaitoon vaikuttavan koulutustason ja ammattiaseman lisäksi olisi myös ollut mielenkiintoista ottaa tarkemmin huomioon eri (opiskelu- ja ammatti-) alojen mahdolliset erot kielitaidon kumuloitumisessa, sillä ainakin kaupallisilla aloilla kielitaidon ja myös pienempien kielten merkitystä korostetaan paljon (ks. esim. EK 2005, Sajavaara & Salo 2007). Asuinalueita koskevan luokittelun rinnalla myös tarkempi maantieteellinen erittely olisi voinut niin ikään tuottaa hedelmällisiä tuloksia etenkin pääkaupunkiseudun sekä muiden alueiden välisessä vertailussa.

Aineisto on koostettu vuonna 2007, joten suomalaisten kielitaitovaranto on ehtinyt jo muuttua jonkin verran kymmenessä vuodessa. Aineiston keruun jälkeen suomalaisten kielitaitovaranto on ensinnäkin ehtinyt kasvaa väestörakenteen muutoksen kautta vanhempien, heikomman kielitaidon omaavien vastaajien siirtyessä tarkasteltavan ikähaarukan ulkopuolelle. Toisaalta nopeasti monikielistyvä pääkaupunkiseutu, jossa Helsingin omien laskelmien mukaan (Helsingin kaupungin tilastokeskus 2016) yli 20 % asukkaista on vieraskielistä, alleviivaa Suomen nopeaa kansainvälistymiskehitystä ja monikielistymistä.

Lopuksi

Tämä tutkimus edustaa lingvististä sosiologiaa, jossa kansainvälinen kielellinen pääoma nähdään hierarkkisen yhteiskunnallisen todellisuuden ilmentäjänä ja sitä uusintavana elementtinä (ks. Wardhaugh 1992). Tutkielman aikana esitelty aiempi tutkimus sekä nyt saadut tulokset tukevat johdannossa esitettyä väitettä siitä, että vieraiden kielten osaamisen merkitys on korostunut monin eri tavoin globalisoituneessa Nyky-Suomessa – kielitaidolla siis on merkitystä. Saadut tulokset monin paikoin vahvistavat aiemman tutkimuksen havaintoja varsinkin iän, koulutuksen ja kulttuuritaustan merkityksestä kielitaidon sosiaalisen eriytymisen syinä myös Suomessa. Toisaalta tuloksista havaitaan myös täällä vahvassa roolissa olleen kielikoulutuksen vaikutus, joka tasaa asuinalueen ja koulutustaustan merkitystä. Käytetty

tutkimusasema nostaa esiin mielenkiintoisia havaintoja elämäntyyliin kytkeytyvien valintojen vaikutuksista. Vieraisiin kieliin tavalla tai toisella liittyvät elämäntyylliset valinnat voi nähdä yhtäältä itsenäisinä kielitaitoa selittävinä kulttuurieroina, mutta toisaalta myös yllä mainittuihin sosiaalidemografisiin tekijöihin eri tavoin kietoutuvina väliin tulevina tekijöinä. Keskeisten tulosten yhteiskunnallista painoarvoa voikin tulkita useasta suunnasta.

Ensinnäkin kielitaidon epätasainen jakautuminen on yhteiskunnallisesti merkityksellinen asia siksi, että kansainvälistymisen seurauksena vieraat kielet erityisenä kulttuurisen pääoman muotona ovat tulleet entistäkin arvokkaammiksi. Bourdieu (1984; 1991) ymmärtää pääoman muodot niukoiksi ja kilpailuiksi resursseiksi, joiden kumuloiminen ja monopolisointi antavat yksilöille ja laajemmin yhteiskuntaluokille etulyöntiaseman keskeisillä lingvistisillä markkinoilla tapahtuvassa vaihdossa. Kielitaito avaakin valtavasti mahdollisuuksia kommunikoida oman kielialueensa ulkopuolisilla kentillä. Nyt saatujen tulosten valossa suomalaiset jakaantuvat selvästi kahteen leiriin: kielitaitoisiin, jotka pystyvät hyödyntämään globalisaation tarjoamia kansainvälisiä mahdollisuuksia sekä kielitaidottomiin, joilla nämä mahdollisuudet törmäävät kielimuuriin. Tulokset edelleen herättävät kysymään, miten vastaajan elämäntyyli kytkeytyy osaksi ja välittää kielitaidon tarjoamia mahdollisuuksia. Jatkossa olisikin syytä tarkastella perusteellisemmin, miten kielitaito kytkeytyy hyvää kulttuurista makua ilmentäviin aktiviteetteihin ja kuluttamisen muotoihin? Ensinnäkin määrällisen otteen avulla voidaan kartoittaa tarkemmin eri elämänalueisiin kuuluvien tekijöiden ja kielitaidon yhteyttä, sillä tässä tutkimuksessa kartoitetaan vain kapeaa siivua mahdollisista tekijöistä. Toiseksi laadullisen tutkimusotteen avulla taas päästään paremmin kiinni niihin motivaatioihin ja merkityksenantoihin, joita ihmiset kielitaidolle ja eri kielten osaamiselle itse antavat. Hyvä esimerkki Bourdieun pääomateoriaa hyödyntävästä laadullisesta tutkimusasetelmasta on Suvi Sistosen (2016) pro gradu –tutkielma, jossa tarkastellaan, miten opiskelijat itse perustelevat ruotsin opintojensa merkitystä. Tällaisten lähestymistapojen avulla päästään paremmin selville siitä, minkälaisia symbolisia hyötyjä ihmiset liittävät kielten hallitsemiseen: kietoutuuko vieraiden kielten taito ja kumuloiminen esimerkiksi pyrkimykseen identifioitua uuteen, muotoutumassa olevaan kansainväliseen eliittiin, kuten Gerhards (2012, 127) väittää.

Toiseksi viime aikoina kieliä koskevassa julkisessa keskustelussa on korostunut huoli suomalaisten kieliosaamisen kapeudesta ja englantikeskeisyydestä. Saadut tulokset pitkälti tukevat tätä havaintoa, sillä vain noin yksi kymmenestä vastaajista kuului kolmea tai useampaa

kieltä osaavaan kielitaitoiseen eliittiin. Nyt saadut tulokset eivät kuitenkaan suoranaisesti kerro mitään kasaantuneen kielellisen pääoman merkityksestä ja käytöstä yhteiskunnallisesti tärkeillä kentillä, kuten työmarkkinoilla. Työelämän lingvistikilla markkinoilla kielitaidon merkityksen on kuitenkin yleisesti nähty korostuneen (ks. kpl. 3.3.2), joten ei ole samantekevää, mille yhteiskuntaluokille kansainvälinen kielellinen pääoma kasautuu. Pietiläinen (2006) esittää, että työelämässä englannin ohella osattujen kielten merkitys korostuu, kun lingua franca tulee itsestäänselvyys, jolloin se ei enää toimi samanlaisena erottautumiskeinona. Gerhards (2012, 183) taas tuo esiin englannin dominoivan aseman tieteen kentällä, jossa muulla kuin englannin kielellä julkaiseminen usein vaikuttaa tulosten painoarvoon ja uskottavuuteen negatiivisesti. Gerhards päätyykin argumentoimaan englannin kielen aseman vahvistamisen puolesta: hänen mukaansa ”yhteisen vieraan kielen” laaja-alainen hallinta kaikissa Euroopan unionin maissa läpi yhteiskuntaluokkien tukisi Euroopan integraatiota ja edistäisi tasa-arvon toteutumista. Nämä kommentit havainnollistavat vieraiden kielten aseman merkitystä sosiaalisen eriytymisen kannalta keskeisillä kentillä, joten tämänkin tutkimuksen tuloksista näkyvät jakolinjat kielitaidon eriytyemisessä eivät ole yhdentekeviä.

Kolmanneksi nyt saatujen tulosten avulla voidaan tarkentaa kuvaa kansainvälisen kielellisen pääoman suhteesta muihin pääoman muotoihin ja päästään täsmentämään kielitaidon kasaantumiseen vaikuttavia tekijöitä. Bourdieun mukaan pääomien kompositio on yksi luokkia erotteleva periaate. Tällä Bourdieu (1984, 265) tarkoittaa sitä, että luokkien sisälläkin on eroja sen mukaan, onko toimijan hallussa pääasiallisesti taloudellisia, sosiaalisia vai kulttuurisia pääomalaatujia. Tutkimuksen tulosten valossa esimerkiksi koulutus välittää kielellistä pääomaa, mutta niin näyttäisivät tekevän myös kulttuurisen pääoman muotoina sanomalehtien lukeminen ja kaupunkilomailu. Tätä taustaa vasten on jatkossa syytä analysoida vielä tarkemmin sitä, miten kansainvälinen kielellinen pääoma suhteutuu muihin pääoman muotoihin välittäen eriarvoisuutta ja toimien sen lähteenä. Monopolisoiko nuori ja korkeasti koulutettu väestönosa korkea kansainvälistä kielellistä pääomaa tasaisesti? Vai onko niin, että paljon muitakin kulttuurisen pääoman muotoja omaavat, mutta vain vähän taloudellisia resursseja hallinnoivat toimijakompositiot muita kielitaitoisempia? Vai keskittyykö kansainvälinen kielellinen pääoma päinvastoin juuri talouseliitin haltuun?

Edelleen myös yksittäiset kielet voivat välittää eri pääomalajeja toisistaan poikkeavin tavoin. Tästä näkökulmasta katsoen voidaan hieman kärjistäen kysyä, onko esimerkiksi Englanti talouden ja Ranska kulttuurin kieli vai dominoiko Englanti jo lähes kaikkia kenttiä täysin?

Vaikka varsinkin eurooppalaisittain tarkasteltuna englannin kieli on dominoivassa asemassa kielen kommunikatiivista arvoa tarkasteltaessa, niin kansainvälisen kielellisen pääoman arvo ei kuitenkaan tyhjene pelkästään staattisesti, kielen kokonaispuhujien määrän kautta (vrt. Gerhards 2012, 141). Bourdieun ajatuksia seuraten kielen voi nähdä suhteutuvan aina (toisistaan poikkeavien) lingvististen markkinoiden hallitseviin erityispiirteisiin (Bourdieu 1991, 44–65). Kansainvälinen kielellinen pääoma voi näin ollen koostua esimerkiksi työkontekstissa pelkän kieliopillisen osaamisen lisäksi oikealaisen sanaston, tyylin tai aksentin hallitsemisesta. Toisaalla esimerkiksi Forsman (2000) tulokset havainnollistavat kielen kontekstiin, aikaan ja paikkaan sitoutuvaa toimintalogiikkaa koulutuksen kentällä. Forsmanin mukaan yläasteikäiset suhtautuivat 2000-luvun alkupuolella positiivisemmin amerikanenglantiin kuin virallisesti opetussuunnitelman mukaan opetettavaan brittienglantiin. Bourdieulaisittain tulkittuna näissä esimerkeissä näkyvät lingvististen markkinoiden toisistaan poikkeavat toimintaperiaatteet ja erottautumisen mekanismit (Bourdieu 1991, 17–19). Herääkin kysymys siitä, tulevatko nykyään varsin yleisesti osatun englannin kohdalla juuri oikeanlaiset, lingvistiseen habitukseen varastoituneet kielen käytön muodot yhä tärkeämmäksi, jos ”pelkkä” kielen osaaminen itsessään ei tarjoa enää samanlaista distinktioarvoa.

Viimeiseksi on mahdollista, että tässäkin tutkimuksessa havaitut erot kansainvälisen kielellisen pääoman jakautumisessa voivat yhtenä tekijänä selittää ihmisten suhtautumista kansainvälisiin sekä ylirajaisiin ilmiöihin, kuten Euroopan integraatioon tai siirtolaisuuteen. Sekä Fligstein (2008, 147–158) että Gerhards (2012, 160–162) osoittavat, että kielitaito (ja sen määrä) on yhteydessä siihen, miten ihmiset suhtautuvat Euroopan integraatioon sekä siihen, kuinka voimakkaasti ihmiset identifioituvat kansalliseen identiteettiin. Fligstein (2008) ja Gerhards (2014) näkevät kielitaidon eriytymisen johtuvan pitkälti perinteisistä sosiodemografisista tekijöistä. Näin kielitaito nähdään yhtenä luokkasidonnaisesti määrittävänä, globalisaation hyötyihin ja/tai haittoihin suhtautumista suodattavana tekijänä, joka osaltaan selittää myös edellä mainittuja yhteyksiä toimijan identiteettiin. Ylirajaiset ilmiöt näyttäytyvätkin varmasti varsin erilaisina niille, joilla on mahdollisuuksia hyödyntää niiden tarjoamia mahdollisuuksia kuin niille, joilta puuttuvat tarvittavat työkalut osallistua. Nyt saatujen tulosten valossa kielitaidon ja elämäntyylin yhteyksiä olisikin tärkeää tarkastella lähemmin juuri kansainvälisiin ilmiöihin osallistumisen mahdollistavana tai estävänä tekijänä, joka osaltaan vaikuttaa kansainvälisiin ilmiöihin suhtautumiseen.

Kaiken kaikkiaan nyt saatujen tulosten valossa jatkotutkimuksessa tulisi kiinnittää tarkempaa huomiota ihmisten kulutusvalintoihin ja elämäntyyliin liittyviin seikkoihin osana kielelliseen kompetenssiin kytkeytyvää kansainvälistä vuorovaikutusta. Luokkahuoneiden ulkopuolella tapahtuvat kohtaamiset vieraskielisten ihmisten sekä tekstien kanssa edustavat niitä konkreettisia kielen käytön konteksteja, joissa kielen arvo ja merkitys kansainvälisenä kielellisenä pääoman synty, välitty ja lopulta kytkeytyy osaksi ihmisen identiteettiä.

9 LÄHTEET

Ahmad, R. (2012). Habitus, capital, and patterns of taste in tourism consumption: A study of western tourism consumers in India. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, Vol 38, Issue 4, 487 - 505.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bourdieu, P., & Thompson, J. B. (1991). *Language and symbolic power*. Harvard University Press.

Elinkeinoelämän Keskusliitto (2005). *Työelämän murros heijastuu osaamistarpeisiin: Osaavaa henkilöstöä yrityksiin*. Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto.

Elinkeinoelämän Keskusliitto (2014). Lindfors, T. (toim.) *Kielitaito on kilpailuetu - EK:n henkilöstö- ja koulutustiedustelu*. Elinkeinoelämän keskusliiton raportti 2014.

Euroopan Unioni (2015). *Faktatietoja Euroopan Unionista*. Brysseli: EU-parlamentti. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/fi/FTU_5.13.6.pdf. Viitattu 16.11.2015.

Fligstein, N. (2008). *Euroclash: The EU, European Identity, and the Future of Europe*. OUP Oxford.

Folktinget: Suomenruotsalaiset (2003). <https://issuu.com/folktinget/docs/svefifi>. Viitattu 14.4.2016.

Forsman L. (2000). Effects of media input on incidental learning of English and on linguistic attitudes among Finland-Swedish high-school students. Teoksessa K. Sjöholm and A. Østern (toim.) *Perspectives on Language and Communication in Multilingual Education*. Reports from the Faculty of Education, No. 6 Vaasa Åbo Akademi, 167-181.

FSD (2008). *KvantiMOTV - Kyselyaineiston havaintojen painottaminen [verkkojulkaisu]*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/painottaminen/painotus.html/>. Viitattu 25.3.2017.

FSD (2016). KvanttiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu 14.4.2016.

Gerhards, J. (2012). *From Babel to Brussels. European Integration and the Importance of Transnational Linguistic Capital*. Berlin: Freie Universität Berlin.

Gerhards, J. (2014). Transnational linguistic capital: Explaining English proficiency in 27 European countries. *International Sociology* 29 (1), 56–74.

Grenfell, M. (toim.) (2011). *Bourdieu, language and linguistics*. A&C Black.

Heikkilä, M. (2014). Tekstitysten laatu av-kääntäjien keskusteluissa ja blogeissa. Pro Gradu – työ. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Heikkilä, R. (2011). *Bättre folk, bättre smak?: Suomenruotsalaisten maku ja kulttuuripääoma*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Helsingin kaupungin tilastokeskus (2015). *Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste 2015–2030*. Helsingin kaupunki, Tietokeskus.

Hämäläinen, L., Väisänen, T., & Latomaa, S. (2007). Perus- ja toisen asteen kielikoulutus: Peruskielitaidosta monikielisyyteen. Teoksessa Pöyhönen, S. & Luukka, M. (toim.) *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta*. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti, 57-121.

Härmälä, M., & Hildén, R. (2014). Kielitaitotavoitteet saavutettiin, mutta työskentelytavoissa ja asenteissa kehitettävää. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta: Kielikoulutuspolitiikan verkoston verkkolehti*. 11.11.2014 (Marraskuu) <http://www.kieliverkosto.fi/article/kielitaitotavoitteet-saavutettiin-mutta-tyoskentelytavoissa-ja-asenteissa-kehittavaa/>. Viitattu 24.4.2016.

Johansson, M & Pyykkö, R (2005). Monikielisyys ja kielipolitiikka. Teoksessa Johansson, M & Pyykkö, R. (toim.) *Monikielinen Eurooppa: kielipolitiikkaa ja käytäntöä*. Helsinki: Gaudeamus.

Juurakko-Paavola, T., & Airola, A. (2002). *Minustako tehokas kielenoppija. Vinkkejä elinikäisen kielenoppimisen matkalle*.

<http://www3.hamk.fi/esrkevat/verkkojulkaisut/Tehokas%20kielenoppija.pdf>. Viitattu 22.4.2016.

Järnlström, M., Piekkari, R. & Jokinen, T. (2011). Kielikysymys – este vai mahdollisuus ekonomien uraliikkuvuudelle? Sefen raportteja 2/2011.

Kahma, N. (2011). Yhteiskuntaluokka ja maku. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Karjalainen, S. (2005). Että osaa ja uskaltaa kommunikoida - akateemisissa ammateissa tarvittava kielitaito työntekijöiden ja työnantajien kuvaamana. Helsingin yliopisto; Kielikeskus.

Kielilakikomitea (2000). Kansalliskielten historiallinen, kulttuurinen ja sosiologinen tausta. Työryhmämuistio. Helsinki: Kielilakikomitea.

Kumpulainen, M. (2014). Kirjakielisyyys suomea toisena kielenä käyttävän kommunikatiivisen kompetenssin mittana. Alakoululaisten kirjoitelmat. Pro gradu -tutkielma. Vaasan yliopisto.

Kuppens, A. H. (2010). Incidental foreign language acquisition from media exposure. *Learning, Media and Technology*, 35(1), 65–85.

Leppänen, S., Pitkänen-Huhta, A., Nikula, T., Kytölä, S., Törmäkangas, T., Nissinen, Kääntä, L., Virkkula, T., Laitinen, M., Pahta, P., Koskela, H., Lähdesmäki, S. & Jousmäki, H. (2009) Kansallinen kyselytutkimus englannin kielestä Suomessa. Käyttö, merkitys ja asenteet. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Luukka, M. R., & Pöyhönen, S. (2007). Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta: Kielikoulutuspoliittisen projektin keskeiset suositukset. Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Metsämuuronen, J. (2006). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp Ky.

Mustonen, P., & Honkanen, A. & Ahtola, J. (2004). Suuret ikäluokat muuttuvan matkailun keskiössä. Teoksessa Erola J. & Wilska T-A. (toim.) Yhteiskunnan moottori vai kivireki, 279-294.

- Paunonen, H (2009). Suomalaisen sosiolingvistiikan ja kielisosiologian näkymiä. *Virittäjä* 113 (4), 557–570.
- Pekkala, S., Intonen, N., & Järviö, M. L. (2005). Suomen koulutusmenojen kehitys 1900-luvulla ja tulevaisuudessa. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Keskustelualoitteita, 365.
- Phipps, A. (2007). *Learning the Arts of Linguistic Survival: Languaging, Tourism. Life.*
- Pietiläinen, J (2006). Kielitaito Euroopan Unionissa - yksinomaan englantia vai monikielisyttä? Teoksessa Pietilä P., P. Lintunen & H.-M. Järvinen (toim.) *Kielenoppija tänään*. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 64, 315–334.
- Purhonen, S. (2011). Televisio ja kulttuuripääoma: ohjelmatyyppien ja mielihjelmien sosiaalinen eriytyminen nyky-Suomessa. *Sociologia* 48 (2011): 2.
- Purhonen, S. & Rahkonen, K. (2014). *Kulttuuri ja vapaa-aika Suomessa 2007* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2014-08-12). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2953>. Viitattu 25.3.2016
- Purhonen, S., Gronow, J., Heikkilä, R., Kahma, N., Rahkonen, K., & Toikka, A. (2014). *Suomalainen maku: Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pyykkö, R., Tuomi, U. K., Juurakko-Paavola, T., & Fiilin, U. (2007). Uutta yhteistyötä ja profiilien terävöittämistä: korkeakoulujen kielikoulutus. Teoksessa S. Pöyhönen & M. R. Luukka (toim.) *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 123-151.
- Ross, S. (1998). Self-assessment in second language testing: A meta-analysis and analysis of experiential factors. *Language testing*, 15(1), 1-20.
- Sajavaara, A. (2000). *Virkamies ja vieraat kielet. Virkamiesten kielikoulutuksen arviointihankkeen loppuraportti*. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopistopaino.

Sajavaara, A., & Salo, M. (2007). Työelämän kielitaitotarpeet ja kielikoulutus. Teoksessa S. Pöyhönen & M. Luukka (toim.) Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta: kielikoulutus poliittisen projektin loppuraportti, 233-249.

Sajavaara, A. (2010). Kieli- ja viestintätaidot korostuvat työelämässä. Kielikello 2010 (3), 10-12.

Sajavaara, K. (2005). Kielivalinnat ja kielten opiskelu. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.

Sagulin, M. (2005). Yliopistojen kansainvälisen opiskelijavaihdon tuottama oppiminen. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Sartoneva, P. (2007). Aikuiskoulutuksen tarjoamista kieltenopiskelumahdollisuuksista. Teoksessa S. Pöyhönen & MR. Luukka (toim.) Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta: kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 221-232.

Sistonen, Suvi (2016). Miksi osata ruotsia? Kielitaidon merkitys opiskelijoiden kuvitellussa tulevaisuudessa. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.

Suomen virallinen tilasto (2006). Aikuiskoulutustutkimus. Kielitaito, tietotekniikan käyttö, ammattikirjallisuus ja koulutusmahdollisuudet 2006, 1. Vieraita kieliä osaa entistä useampi suomalainen. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/aku/2006/03/aku_2006_03_2008-06-03_kat_001_fi.html. Viitattu 21.3.2016.

Suomen virallinen tilasto (2014). Suomalaisten matkailu.1. Ulkomaanmatkailu. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/smat/2014/smat_2014_2015-04-10_kat_001_fi.html. Viitattu 6.9.2016.

Suomen virallinen tilasto (2016a). Väestötilasto. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html. Viitattu 24.4.2016.

Suomen virallinen tilasto (2016b): Väestörakenne. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/vaerak/2015/vaerak_2015_20160401_tie_001_fi.html?ad=notify. Viitattu 7.9.2016.

Tilastokeskus (2001). Ammattiluokitus 2001. Käsikirjoja 14. Tilastokeskus: Helsinki

Wardhaugh, R. (1992). *An introduction to sociolinguistics* second edition. Oxford: Blackwell Publishers.

10 LIITTEET

Liite 1. Analyyseissä käytettyjen taustamuuttujien jakaumat

Sukupuoli	N	%
Nainen	721	51,9
Mies	667	48,1
Yhteensä	1388	100

Ikäluokat	N	%
18–25-vuotiaat	198	14,2
26–35-vuotiaat	237	17,0
36–45-vuotiaat	259	18,7
46–55-vuotiaat	272	19,6
56–75-vuotiaat	423	30,5
Yhteensä	1388	100

Asuinalue	N	%
Kaupungin keskusta	233	16,8
Esikaupunkialue tai kaupunkilähiö	702	50,6
Maaseudun taajama tai asutuskeskus	239	17,2
Muu maaseutu	205	14,8
Yhteensä	1380	100

Koulutusaste	N	%
Perusaste	242	17,4
Keskiaste	541	39,0
Alemmat korkea-asteet	408	29,4
Ylemmät korkea-asteet	197	14,2
Yhteensä	1388	100

Ammattiasema	N	%
Työläinen	420	30,3
Keskiryhmät	442	31,9
Johtavassa asemassa	337	24,3
Muut	189	13,6
Yhteensä	1388	100

Äidinkieli	N	%
Suomi	1283	93,2
Ruotsi	67	4,8
Muu	27	2,0
Yhteensä	1376	100

Liite 2. Analyysissä käytettyjen ulkomaalaisen median seuraamista koskevien muuttujien jakaumat.

Ulkomaalaisten sanomalehtien lukeminen	N	%
Ei lue	1117	84,8
Lukee vähintään silloin tällöin	200	15,2
Yhteensä	1317	100

Ulkomaalaisen uutiskanavan katsominen

Ei katso tai kanava ei näy	997	79,4
Katsoo vähintään silloin tällöin	259	20,6
Yhteensä	1255	100

Liite 3. Analyysissä käytettyjen lomaviettotapoja koskevien muuttujien jakaumat.

Rantaloma Kanariansaarilla	N	%
Ei kokemusta	741	56
On kokemusta	582	44
Yhteensä	1323	100

Rantaloma Välimerellä (esim. Kreeta)

Ei kokemusta	682	49,2
On kokemusta	640	46,1
Yhteensä	1322	100

Rantaloma muualla kuin Euroopassa

Ei kokemusta	934	71,6
On kokemusta	371	28,4
Yhteensä	1305	100

Kaukokohteet (esim. Intia)

Ei kokemusta	1049	79,2
On kokemusta	275	20,8
Yhteensä	1325	100

Kaupunkilomat (esim. Lontoo)

Ei kokemusta	775	58,4
On kokemusta	552	41,6
Yhteensä	1326	100

Liite 4. Pääkomponenttianalyysi lomanviettotavoista.

Muuttuja	Kauko- ja kaupunkilomat	Kotimaan lomat	Rantalomat	Kommuniteetti
k59a 'Laivaristelyt'	0,17	0,56	0,21	0,39
k59b 'Rantaloma Kanariansaarilla'	0,50	0,17	0,49	0,52
k59c 'Rantaloma Välimerellä'	0,53	0,26	0,48	0,58
k59d 'Rantaloma muualla kuin Euroopassa'	0,76	0,07	0,08	0,58
k59e 'Kesämökki'	-0,01	0,67	-0,09	0,45
k59f 'Kotimaan lomakohteet'	0,40	0,75	0,06	0,57
k59g 'Kaukokohteet'	0,78	0,01	-0,15	0,62
k59h 'Kaupunkilomat (esim. Lontoo)'	0,66	0,13	-0,06	0,46
k59i 'Toimintalomat'	0,36	0,47	-0,25	0,42
k59j 'Vaihtoehtolomat'	0,21	0,10	-0,71	0,56
Ominaisarvo	2,35	1,67	1,13	
Selitysosuus	23,5 %	16,7 %	11,3 %	

Liite 5. Kansainvälistä kielellistä pääomaa ennustavat tekijät. Suorien lineaaristen regressiomallien tunnusluvut.

Selittävät muuttujat	Regressiokerroin	F	Selitysaste (%)	N
Koulutus (0= Perus- tai keskiaste, 1= Korkea-asteet)	0,38***	232,34	14,3	1388
Vastaajan ikä (18–75-vuotta)	-0,31***	146,31	9,5	1388
Äidinkieli (0= Suomi, 1= Ruotsi tai muu)	0,20***	56,99	4,0	1376
Ammattiasema (0=Muut asemat, 1=Johtavat asemat)	0,24***	85,59	5,8	1388
Asuinalue (0= Maaseutu, 1= Kaupunki)	0,20***	60,10	4,1	1380
Sukupuoli (1= Nainen, 2= Mies)	-0,08**	7,97	0,5	1388
Ulkom. sanomalehdet (0=Ei lue, 1=Väh. silloin tällöin)	0,31***	139,41	9,5	1317
Kaupunkilomat (0=Ei kokemusta...1= On kokemusta)	0,35***	178,49	11,8	1326

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Liite 6. Ruotsin osaaminen sukupuolen mukaan (%)

	Nainen	Mies
Ei osaa	67,8	81,0
Osa	32,2	19,0
Yhteensä	100	100
N	720	667

p<0,001

Liite 7. Ruotsin osaaminen iän mukaan (%)

	18–25-v.	26–35-v.	36–45-v.	46–55-v.	56–75-v.
Ei osaa	69,0	65,0	69,9	72,8	84,9
Osa	31,0	35,0	30,1	27,2	15,1
Yhteensä	100	100	100	100	100
N	197	237	259	272	423

p<0,001

Liite 8. Ruotsin osaaminen koulutusasteen mukaan (%)

	Perusaste	Keskiaste	Alemmat KK	Ylemmät KK
Ei osaa	93,4	83,2	63,7	46,7
Osa	6,6	16,8	36,3	53,3
Yhteensä	100	100	100	100
N	242	541	408	197

p<0,001

Liite 9. Saksan osaaminen koulutusasteen mukaan (%)

	Perusaste	Keskiaste	Alemmat KK	Ylemmät KK
Ei osaa	96,3	95,7	87,3	79,2
Osa	3,7	4,3	12,7	20,8
Yhteensä	100	100	100	100
N	243	541	408	197

p<0,001

Liite 10. Saksan osaaminen koulutusasteen mukaan (%)

	Perusaste	Keskiaste	Alemmat KK	Ylemmät KK
Ei osaa	99,2	98,5	98,3	93,4
Osa	0,8	1,5	1,7	6,6
Yhteensä	100	100	100	100
N	242	541	408	197

p<0,001

Liite 11. Saksan osaaminen ammattiaseman mukaan (%)

	Työläiset	Keskiryhmät	Johtavat asemat
Ei osaa	97,1	91,6	82,8
Osa	2,9	8,4	17,2
Yhteensä	100	100	100
N	420	442	337

p<0,001

Liite 12. Kielitaitoa ennustavat tekijät. Kolme erillistä logistista regressioanalyysiä.

Selittävät muuttujat	Regressio 1			Regressio 2			Regressio 3		
	Wald	Exp(B)	Luottamusväli	Wald	Exp(B)	Luottamusväli	Wald	Exp(B)	Luottamusväli
Peruskoulu (ref.)	28,41	1,00		61,33	1,00***		56,16	1,000	
Keskiaste		1,51	0,97-2,37		2,46	0,88-3,15		1,65	0,62-4,43
Alemmat korkea-asteet		2,99***	1,80–4,96		5,47***	2,82–10,63		6,74***	2,54–17,88
Ylemmät korkea-asteet		5,58***	2,63–11,94		16,02***	6,87–37,34		29,75***	9,85–89,84
Työläinen (ref.)	4,18	1,00		11,10	1,00**		21,48	1,00	
Keskiryhmät		1,36	0,90-2,05		1,37	0,80-2,34		7,12***	2,77–18,31
Johtavat asemat		1,63	0,99-2,67		2,71**	1,51–4,87		9,37***	3,54–24,80
Muut		1,22	0,71-2,01		1,68	0,88-3,20		4,72**	1,58–14,14
56–75-vuotiaat (ref.)	134,73	1,00		92,84	***		30,14	1,00	
46–55-vuotiaat		2,51***	1,62–3,90		2,64**	1,49–4,68		1,36	0,66-2,79
36–45-vuotiaat		4,37***	2,79–6,85		4,81***	2,71–8,55		2,71**	1,32–5,56
26–35-vuotiaat		11,45***	6,95–18,87		11,33***	6,13–20,95		4,31***	1,90–9,77
18–25-vuotiaat		11,52***	6,85–19,38		15,12***	7,85–29,14		7,41***	3,23–16,98
Sukupuoli (ref. Mies)	0,02	0,98	0,70-1,35	4,83	1,59*	1,05–2,39	0,02	1,04	0,60-1,80
Äidinkieli (ref. Suomi)	31,18	10,36***	5,56–12,54	20,96	8,88***	3,49–22,63	27,08	14,77***	5,36–40,73
Asuinalue (ref. Maaseutu)	6,27	1,51*	1,09–2,09	11,33	2,05**	1,35–3,10	9,91	2,55**	1,42–4,58
Vakio	97,90	,065***		117,31	,013***		75,15	0,00***	
N	916			836			698		
Nagelkirke & Cox r2	35 %			50,5 %			52,4 %		

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

Regressioanalyysi 1, selitettävä muuttuja: 0=En osaa yhtään kieltä, 1=Osaa yhtä kieltä

Regressioanalyysi 2, selitettävä muuttuja: 0=En osaa yhtään kieltä, 1=Osaa kahta kieltä

Regressioanalyysi 3, selitettävä muuttuja: 0=En osaa yhtään kieltä, 1=Osaa kolmea tai useampaa kieltä

Liite 13. Englannin osaamista ennustavat sosiodemografiset tekijät. Logistinen regressioanalyysi.

Selittävät muuttujat	Wald	Exp(B)	95 % Luottamusväli
Peruskoulu (ref.)	74,63	1,00	
Keskiaste		1,73*	1,14–2,68
Alemmat korkea-asteet		4,32***	2,74–6,81
Ylemmät korkea-asteet		10,78***	5,79–20,04
Työläinen (ref.)	18,35	1,00	
Keskiryhmät		1,72**	1,19–2,50
Johtavat asemat		2,51***	1,63–3,87
Muut		1,42	0,89–2,25
56–75-vuotiaat (ref.)	236,1	1,00	
46–55-vuotiaat		2,94***	2,01–4,31
36–45-vuotiaat		6,79***	4,57–10,09
26–35-vuotiaat		15,06***	9,65–23,51
18–25-vuotiaat		20,95***	13,13–33,45
Äidinkieli (ref. Suomi)	0,00	1,02	0,60–1,74
Sukupuoli (ref. Nainen)	0,18	1,06	0,80–1,41
Kaupunki (ref. Maaseutu)	12,00	1,67**	1,25–2,23
Vakio	0,14	0,89	
N	1368		
Cox & Snell-Nagelkerke r ²	45,80 %		

*p<0.05, **p<0.01, ***p<0.001

Selitettävä muuttuja: 0=EI osaa englantia, 1=Osaa englantia